

Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Şehirleşme ve Gecekondu Araştırmaları*

Alim ARLI**

I. Şehirleşme ve Gecekondu Araştırmalarının Tarihi

A. Çalışmanın Muhtevası ve Yöntemi

BU ÇALIŞMADA Türkiye’de Cumhuriyet dönemindeki şehirleşme sorunu ve bunun belirli bir dönemden sonra temel bir parçası olan gecekondu olgusu, bu konuda üretilmiş bilimsel literatürün dökümü yapılarak tartışılmaya çalışılacaktır. Bu dökümü yaparken, bir taraftan çalışmaların içinde üretildiği dönemin şehirleşme konusundaki temel doğrultuları belirlenmeye; diğer taraftan da, bu dönemdeki tartışmaların yönünü belirleyen ve tartışılan temel literatür ortaya konulmaya çalışılacaktır. Çalışmanın ilk bölümünde, Türkiye şehirlerinin ortaya çıkma ve yaygınlaşma süreçlerinde bu hayat alanlarında egemen olan sosyal ve ekonomik kurumlar, bazı süreç ve kavramlar üzerinden özetlenecektir. İkinci olarak, Cumhuriyet dönemi Türkiye’sinin kuruluş yıllarında, siyasî seçkinlerin şehirlere yükledikleri dönüştürücü görevin tarihsel nedenleri ve bunun şehirlerin sosyal morfolojisinin gelişim sürecine etkileri kısaca ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde ise; Cumhuriyet dönemindeki şehirleşme ve gecekondu sorunu ile ilgili olarak yapılmış sosyal bilim çalışmalarının gelişim çizgisi, belirli zaman dilimleri dâhilinde ortaya konulmuştur. İlk olarak 1923’ten 1960’a kadar başlangıç düzeyinde ortaya konulan araştırmaların gelişim çizgisi resmedilmeye çalışılmıştır. Bu dönemdeki çalışmaların özellikle teknik bilgi istemlerine dayanmalarından dolayı birbirleriyle benzerlik arz etmesi, bu dönemde yapılan araştırmaları bir başlık altında ele almayı kolaylaştırmıştır. İkinci olarak; 1960-1980 arasında yapılan çalışmalar, gelişim bağlamları içerisinde tanıtılmıştır. Türkiye’nin hem iktisadi ve sosyal bağlamının belir-

* Bu çalışmanın ortaya çıkış sürecindeki yardımları için Faruk Deniz, Yücel Bulut, Fahrettin Altun, Selim Karahasanoğlu, değerli katkılarından dolayı ismini bilmediğim hakemime ve editöryel müsamahası için Yunus Uğur’a müteşekkirim.

** Araş. Gör., İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Doktora Öğrencisi.

li bir yön izlemiş olması, hem de sosyal bilim çalışmalarının işlevselci-pozitivist ve sosyal mühendislik yaklaşımlarına aşırı bağlılığı bu dönem çalışmalarını aynı başlık altında incelemeyi gerektirdi. Son olarak ise, 1980'den günümüze kadar yapılan çalışmaların genel gelişme doğrultusu ortaya konulmaya çalışıldı. Araştırmacıların ve kullanılan farklı yöntemlerin sayılarındaki belirgin artış, bu dönemde yapılan çalışmaların bütününe bakmayı zorlaştırmıştır. Fakat yine de bu dönemdeki genel yönetsel eğilim ve ana akım tartışma hatları ortaya konulmaya ve alanın şekillenmesinde etkili olan bilim adamlarının çalışmaları öncelikli olarak verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın sonuna, öncelikle temel amacı şehirleşme süreç ve sorunlarını açıklamak olan sosyoloji, şehir ve bölge planlama, antropoloji, coğrafya, siyaset bilimi ve demografi disiplinleri içinde yapılmış şehirleşme çalışmaları, ilgili literatür seçici bir şekilde taranarak konulmuştur. Literatür dökümünün ikinci kısmı ise, aynı yöntemle, gecekondü sorunu üzerine yazılmış olan kitap, makale ve tezler seçici bir şekilde taranarak oluşturulmuştur. Bu literatürün içeriğinde, şehirleşme ve gecekondü sorunu ile alakalı telif kitap, makale, sempozyum bildirisi, bazı deneme/değerlendirme yazıları, doktora ve yüksek lisans tezleri, kongre yayınları, resmî raporlar, bazı eleştiri yazıları ve bazı seminer notları mevcuttur. Bu konuda yazılmış olan ve kitap boyutlarında çalışmalar yapmayı gerektiren fazlasıyla geniş literatür; özellikle alana yöntem ve tartışmaları ile katkı yapmış bilim adamlarının eserlerinin yanı sıra yine son dönemlerde değişik üniversitelerde yapılmış yüksek lisans ve doktora tezleri ile sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Alanın bütününe gösterecek, tam anlamıyla yetkin bir bibliyografya çıkarılması -böyle bir çalışmanın, bir makalenin boyutlarını fazlasıyla aşacağı aşikâr olduğundan- hedeflenmemiş; aksine, sadece mevcut araştırma alanını genel hatlarıyla gösterecek bir bibliyografya çıkarılması amaçlanmıştır.

B. Şehir Sosyolojisi Çalışmaları İçin Tarihsel Bir Giriş

Türkiye şehirleri, sosyal gelişme sürecinin çok boyutlu özelliklerinin görülebileceği toplumsal mekânlar olarak çözümlenebilecek tarihin en eski hayat dünyalarıdır. Bu şehirlerin birçoğu; şehir devletlerinden devletsiz sosyal örgütlenmelere, coğrafi olarak geniş ölçekli çeşitli imparatorluk sistemlerinden günümüzün ulus-devletleri düzenine kadar pek çok siyasî örgütü, bunların iktisadî ve sosyal kurumlarını oluşturmuş ve çoğu zaman da merkezlik yapmıştır. Anadolu coğrafyası üzerindeki şehirlerin pek çoğu, içiçe geçmiş sayısız arkeolojik katmanın ve bunların halen süregelen kültürel mirasının taşıyıcısı olan hayat alanlarıdır. Milattan önce 7000'li yıllara kadar giden bu şehirler, farklı dönemlerde çeşitli dinî, iktisadî, sosyal durumlarla ilgili merkezi roller oynamış ve pek çok kültürel gelişmenin doğrultu kazanmasında eksen mekânlar olmuşlardır. Bu şehirlerin hemen tamamı, yerleşik sosyal hayata geçildikten sonra, geniş

ölçüde tarım topluluklarının yaşadığı ve iktisadî üretimin ziraî temelde geliştiği toplumsal mekânlardır. Bazı kıyı şehirleri XIX. yüzyıldan itibaren bu konuda istisna teşkil etseler de, Anadolu şehirleri 1950’lere kadar tarım toplumları veya kısmen hidrolik toplumlar olarak nitelendirilebilecek bir sosyal morfolojinin egemen olduğu hayat alanlarıdır. Bu tarz şehirselleşme kurumlarının oluştuğu sürecin tarihi, dünya tarihinin ‘eski dünya’ kısmının hatırı sayılır bir bölümünü oluşturur. Dağınık tarım toplumlarından imparatorluk sistemlerine geçilmesiyle birlikte bu şehirlerin farklı kültürel unsurlarının günümüze kadar gelen cemaat yapıları ve bunun kurumları da şekillenmeye başlamıştır.¹

Osmanlı Devleti’nin siyasî ve askerî etkinlik ve güç bakımından baskın olduğu dönemlerden itibaren, Türk şehirlerinde, bugün de birçok yerde varlığını sürdüren geleneksel hayat alanlarının hukukî ve sosyal altyapıları ile ticarî ilişkiler ağı da istikrarlı bir sosyal değişme ve kurumsal aktarım örüntüleri istikametinde kurulmaya/oluşmaya başlanmıştır. Bu durum, tarihsel gelişimin başladığı en kadîm alan olan Batı Asya tarihindeki eklektik siyasî ve sosyal yapıların, ilk kez farklılaşmış sosyal yapılara ve bütünleşmeye dönük attığı bir adım olarak da belirir.² Bu şehirlerdeki sosyal hayatı düzenleyen iktisadî ilkeler ise, idarî sistemin yüzyıllar içinde kurumlaştırdığı “iaşecilik (provizyonizm), malî disiplincilik (fiskalizm) ve gelenekçilik (tradisyonalizm)”³ olarak ortaya çıkan unsurlardır. Toplumsal hayattaki üretim, bölüşüm ve dolaşım ilişkilerinin ve koşullarının, sosyal işleyişin/önceliklerin mantığına bağlı olduğu bir ahlâkî görüşe gömülü olan bu şehirlerin hayat alanlarının düzenlenmesi de bu yapılar çerçevesinde gerçekleşmekteydi.⁴ Osmanlı ekonomisinin XX. yüzyıl başlarına ka-

1 Her şeyden önce şehirlerin gelişmesi sorununun ilk elde tarihsel bir boyutu olduğu dikkate alınmalıdır. Şehirlerin temsil ettikleri orta ölçekli toplumsal, siyasî ve iktisadî güç; daha makro düzeylerdeki toplumsal gücü temsil eden devlet yapıları ve bölgesel siyasal güçlerle ilişkileri çerçevesinde şehirlerin şekillenmesindeki en ciddi faktörlerden birisidir. Bu tür bir yaklaşım açısından şehirlerin ait oldukları geniş siyasal ve kültürel havzaların etkileri ve Batı şehirlerinin gelişimiyle Batı-dışı toplumların şehirlerinin gelişiminin farklı yönlerini vurgulandığı tarihsel bir yaklaşım çerçevesinde bir tahlil için bkz. Korkut Tuna, *Şehirlerin Ortaya Çıkışı ve Yaygınlaşması Üzerine Sosyolojik Bir Deneme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1987.

2 Şerif Mardin, “Historical Determinants of Stratification: Social Class and Class Consciousness in Turkey” *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1967, sy. 22, s. 111-142.

3 Bu ilkelerin Osmanlı Devleti özelinde ayrıntılı ve tek yetkin çözümlenmesi için bkz. Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötügen Yayınları, 2000, s. 43-52.

4 Burada, kısmen, Karl Polanyi’nin kapitalist mülkiyet, üretim ve bölüşüm ilişkilerinin mantığını anlatırken geliştirdiği ve kapitalizmin Avrupa’da tüm toplumsal ilişkileri ekonomist bir mantığın içine gömülü hale getirdiği *dönüşüm* tartışmasını temel alıyorum. Bu çerçevede Osmanlı şehir ekonomilerini, Polanyi’nin tartışmasına atıfla, ekonominin sosyal tabanı geniş bir değer bağımlı ahlâkî vizyona gömülü olduğu geleneksel iktisadî formasyonlarla aynı çerçevede ele alıyorum. *Korumalı piyasalar* bu geleneksel ekonomilerin en önemli ilkesi ve karakteridir. Bkz. Karl Polanyi, *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, çev. Ayşe Buğra, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.

dar, kapitalist üretim ve birikim modellerinin gelişme şekliyle çatışan boyut ve özellikleri, şehirlerde kurumlaşmış toplumsal makro-kozmosun işleyiş mekanizmalarının niteliği ile doğrudan bağlantılıdır.

Osmanlı Devleti'nin ve eklektik son imparatorlukların da yıkılışına yol açan dünya-tarihsel dönüşümün katalizör unsurları da, Amsterdam, Londra ve New York gibi devasa sanayi ve ticaret şehirlerinde kurumlaşan sosyal ve iktisadî sistemlerdi. Batı'da şehirler, Weber'in vurguladığı anlamda bağımsız kitlesel pazarın, şehir kamusunda temellenmiş hukukî organların (*etats*), sistemsel bütünleşmede sosyal ağı perçinleme gücü yüksek bir sivil toplumun ve yaygın bir sosyal sözleşme mantığının egemen olduğu siyasî bakımdan yarı-özerk kapitalist piyasa toplumlardı.⁵ Şehirlerin bu yapıları ve işleyiş mekanizmaları doğal bir biçimde, kapitalist üretim araçlarının/ilişkilerinin/koşullarının yaygınlaşmasında sermayedarlar açısından geniş manevra alanları açıyordu. Aynı zamanda -Richard Sennett'in ortaya koyduğu şekliyle- bu yapılar, Avrupa tarihinde, özgür bir kamusal alanın doğuşunu ve yeni bir kültürel kamunun oluşumunu da içeren şehir mekânının düzenlenmesiyle zuhur eden yeni sosyal ve kültürel mekanizmaların karşılıklı etkileşimlerinin bir sonucuydu.⁶ XIX. yüzyılın korumasız piyasa toplumları zamanında bile Batı'da yeni bir sosyal ilişkiler ağını haber veren şehirlerdeki bu yarı-özerk mekanizmalar işlevlerini sürdürdüler. Batı-dışı toplumlardaki yaygın durum, piyasaların tüm sosyal alanlara egemen olmasını sınırlandırıcı bir siyasî mantığın egemen olduğu ve bazı yerlerde bürokratik, bazı yerlerde despotik, bazı yerlerde ise anayasal meşrutî idarelerin hâkim olduğu siyasî yapılarıdır. Bu dönem zarfında tüm Batı-dışı dünyayı yaklaşık 200 yıl boyunca sömürgecilik ve milliyetçi hareketler yoluyla kasıp kavuran medenîleştirme/modernleştirme süreçleri/hareketleri/hamleleri, şehirlerin, toplumun temel değişim/dönüşüm dinamiğini temsil edeceği bir sosyal-kültürel-ekonomik dönüşüm mantığını bu toplumlarda yaygın bir şekilde kurumsallaştırdı. Bu dönüşümün mekânsal bakımdan temel göstergeleri; geniş emekçi kesimler için inşa edilen apartman tarzı çok katlı konut yapıları, orta sınıf kentsoylular için planlanmış bahçeli evler ve lojmanlar, yaygın demiryolu ağları, karayolları, fabrikalar, büyük ticarî işletmeler, merkezî kültür kurumları, çeşitli konularda ihtisaslaşmış müzeler, büyük yerleşkeli üniversiteler, yaygın bir orta öğretim okulları ağı, hastaneler, hapis-haneler, büyük spor tesisleri, geniş şehir meydanları, merkezî orduyu ikmal edecek devasa askerî kışlalar gibi *modern* sosyal kurumları temsil eden ve *karmaşık bir ağ* şeklinde ve hiyerarşik olarak örgütlenen müesseselerdi. Modern toplumların yüksek düzeyde farklılaşmış yapısı; iktisadî dünyanın denetimini,

5 Max Weber, *Şehir: Modern Kentin Oluşumu*, çev. Musa Ceylan, 4. baskı, İstanbul: Bakış Yayınları, 2003.

6 Richard Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, çev. S. Durak ve A. Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996.

tarımsal ürünün pazar değerini, siyasî ve sosyal alanın⁷ hiyerarşik bürokratik ağını, merkezî ordularını, okullarını, sanayisini, hastanelerini, kültürel yapılarını şehirlerde, şehirler üzerinden ve şehirler aracılığıyla yapılandıran bir değişim sürecinin sonucudur.⁸

7 Alan kavramını Pierre Bourdieu’nün kastettiği anlamıyla, birbirinden görece olarak uzak, farklılaşması ve oluşması için farklı sermaye birikimlerinin yoğunlaşmasının gerektiği, diğer alanlardan belirli ölçülerde bağımsız işleyen iç işleyiş kurallarının olduğu ve kendi iç mücadele ilkelerini yapılaştıran sosyal uzaylar olarak kullanıyorum. Bkz. Pierre Bourdieu ve Loic J. D. Wacquant, *Düşüünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, çev. Nazlı Ökten, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 79-101.

8 Bu konuların en ince ayrıntılarına kadar inmiş hatırı sayılır bir sosyolojik kuram ve ampirik araştırma literatürü mevcuttur. Şehirlerdeki farklı gelişme kalıplarının demografik, iktisadî, siyasî ve ekolojik bakımdan oluşumu, farklılaşması ve dönüşümü ile ilgili Chicago Okulu’nun klasikleşen çözümlerinden, farklı mekân kuramcılarının katkılarına ve yeni şehir sosyolojisi akımlarına uzanan ve Türkiye’deki şehir çalışmalarının gelişimini de etkileyen bir birikim mevcuttur. Manuel Castells’in 1970’lerin başında başlattığı yeni şehir sosyolojisiyle ilgili tartışmalar, Henri Lefebvre’ün şehir sosyolojisi ve sosyal mekânın gelişimi üzerine neo-Marxist perspektifleri, coğrafyacı David Harvey’nin alana yaptığı derin kuramsal müdahaleler Chicago Okulu’nun ampirik temelli açıklama geleneğine karşı yapılmış önemli meydan okumalardır. 1980’li yıllardan sonra bu isimlere -iktisattan coğrafyaya, sosyolojiden şehir planlamacılığına- farklı disiplinlerden gelen Saskia Sassen, Charles Tilly, Richard Sennett ve Doren Massey’nin realist ve tarihsel yaklaşımlarıyla yeni boyutlar eklenmiştir. Özet olarak şu eser ve tartışmalara dikkat çekilebilir: Bu tartışmaları temellendiren bazı önemli makale ve kitapların Türkçe basımları için bkz. Georg Simmel, “Metropol ve Zihinsel Yaşam”, *Defter*, 1991, sy. 16, s. 83-93; Louis Wirth, “Bir Yaşama Biçimi Olarak Kentleşme”, Bülent Duru ve Ayten Alkan (haz.), *20. Yüzyıl Kenti*, Ankara: İmge Yayınları, s. 77-106; David Harvey, “Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Farklılaşma Kuramı”, *20. Yüzyıl Kenti*, s. 147-172; David Harvey, *Şehir ve Sosyal Adalet*, çev. Mehmet Morali, İstanbul: Metis Yayınları, 2003; Manuel Castells, *Kent, Sınıf, İktidar*, çev. Asuman Erendil, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1997; Gaston Bachelard, *Mekânın Poetikası*, çev. Aykut Derman, İstanbul: Kesit Yayınları, 1996; Henri Lefebvre, *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, çev. Işın Gürbüz, İstanbul: Metis Yayınları, 1998. Devlet sistemlerinin oluşum süreçlerinde şehirlerin iktidar alanı çerçevesindeki durumları ve etkileşim rolleri için bkz. Charles Tilly, *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, çev. Kudret Emiroğlu, Ankara: İmge Yayınları, 2001, s. 17-101. 1990 sonrası temel tartışmaları içinde barındıran derli toplu bir derleme için bkz. Susan Fainstein ve Scott Campbell (haz.), *Readings in Urban Theory*, New York: Blackwell Publishers, 1996. Mekânsal dönüşümleri açıklamaya çalışan farklı kuram ve yöntemlerin, yerel bilgiyle ilişkileri ekseninde bir eleştirisi için bkz. Ayda Eraydın, “Bölgesel/Yerel Gelişme Yazınına Eleştirel Bakış: Farklı Kuramsal Yaklaşımlar Mekânsal Gelişme Süreçlerini Ne Ölçüde Açıklayabiliyor?”, Selim İlkin, Orhan Silier ve Murat Güvenç (haz.), *İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004, s. 349-374. Türkiye’deki şehirleşme sürecinin, *planlama ve rasyonalite* arasındaki ilişki çerçevesinde, disiplinler anlamda bir tür kendi hakkında düşünme çalışması olarak da değerlendirilebilecek, realist açıklama modelinin göz ardı edildiği aşırı rasyonalite ve sert bir eleştirisi için bkz. Uğur Tanyeli, “Düşlenmiş Rasyonalite Olarak Kent: Türkiye’de Planlama ve Çifte Bilinçlilik”, *İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar*, s. 503-537. Şehir araştırmalarında disiplinlerarası eğilimi temellendiren epistemolojik realizmin nadir bir uygulaması olarak ilişkisel yaklaşım temelinde kaleme alınmış güçlü bir örnek için bkz. Murat Güvenç, “Kent Araştırmasına İlişkisel Yaklaşım; İşyeri Statü Farklılaşması ve Mekânsal İzdüşümleri”, Fulya Atacan vd. (haz.), *Mübeccel Kıray İçin Yazılar*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2000, s. 261-272.

Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde toplumsal değişime dönük bu kurguyu yüksek bürokratik alanın otokratik mantığı içinden planlayan zümre, reformcu Türk bürokratlarıydı. “Medenî dünya”da yer alabilmek için geniş çaplı bir değişimi mümkün kılacak bir sosyal düzenin oluşturulması amacı, şehir alanlarının dönüştürülmesi fikri ve uygulamaları üzerinden yürütüldü.⁹ Türkiye'deki şehirlerin kurumsal modernleşmeyi taşıyacak merkezî alanlar olarak düzenlenmesi fikri, öncelikle, kökleri Osmanlı Batılılaşmasından gelen tarihsel olarak yapılanmış “reformcu zümrelerin bilinç içerikleri”nde şekillenmişti.¹⁰ Öte yandan doğal bir değişim sürecinde geleneksel şehirlerin iaseci ve malî disiplinci iktisada, hukukî ve sosyal bakımdan ise cemaatsel ahlâkî değerler düzenine bağlı olan sosyal ve iktisadî boyutları XIX. yüzyılın ortalarından itibaren aşırı merkezileşen devletin değişim uygulamalarıyla paralel olarak belirgin biçimde değişmeye başlamıştı.¹¹ Yüksek bürokrasi alanında bir yönüyle mimarideki tepeden inme eğiliminde kendini görünür kılan bu değişim; daha derindeki boyutları itibariyle bakıldığında ise, şehirlerdeki kurumsal örgütler üzerinden sosyal düzenin yeniden yapılandırılmasına ilişkin yaşanan mantık değişimiyle kendini görünür kılıyordu.¹² Şehirleşme süreçleriyle ilişkili sosyal dönüşüme etki eden bu tarihsel gelişim çizgisi sadece Türk şehirlerinin gelişme kalıbını tayin etmekle kalmadı, bu hat üzerinde Türk toplumunun kültürel, sınıfsal ve iktisadî şekillenmesini de önemli ölçüde tayin etti.

C. Cumhuriyet Şehirlerinin Dönüşümü Meselesi ve Osmanlı Dönemi Arkaplanı

Osmanlı Devleti'nin büyük savaşlar sonucu parçalanmaya yüz tuttuğu 1876-1918 yılları arasında Türkiye'de şehirleşme süreçlerini de derinden etkileyen geniş ölçekli bir iç ve dış göç dalgasının (Balkanlar, Kafkaslar ve Anadolu'da) hem kimlik ve kültür tartışmalarını hem de şehirlerin dönüşüm süreçlerinin kaderini derinden tayin eden bir boyutu vardır. Kemal Karpat bu durumu; mirî arazinin özel mülkiyete dönüşmeye başladığı (bu durum Cumhuriyet dönemindeki sosyal tabakalaşma biçimlerini önemli ölçüde tayin eden ciddi belirleyicilerden birisidir), köylü nüfusların orta sınıf şehirlî ahâli haline geldiği ve kapitalist piyasa şartlarının (korunmalı ilkelerle de olsa) iktisadî hayata daha fazla nüfuz etmeye başladığı dönemler olarak nitelendirmekte ve Türkiye'nin

9 Bu temayülün Cumhuriyet elitleri için ne kadar dikkate değer bir şekilde oluşturulduğu ile ilgili görüşlere olumlu bir bakış için bkz. İlhan Tekeli, “Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması”, Yıldız Sey (haz.), *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, İstanbul: YKY, 1998, s. 4-11.

10 Şerif Mardin, “The Mind of The Turkish Reformer: 1700-1900”, Sami A. Hanna ve George H. Gardner (ed.), *Arab Socialism: A Documentary Survey*, Leiden: E. J. Brill, 1969, s. 24-45.

11 Halil İncalcık, “Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri”, *Bellekten*, 1964, sy. 27, s. 624-690.

12 Mardin, “The Mind of The Turkish Reformer”, s. 24-30.

sosyal dönüşümünün çok özel bir dönemi olarak görmektedir.¹³ Türkiye ve Yunanistan devletleri arasında yapılan nüfus mübadelesi anlaşması ile bu süreç, 1920’li yıllarda da geniş ölçeklerde devam etti. 1950’li ve 1980’li yıllarda iki büyük sosyal değişim dalgası halinde Balkanlar, Kırım ve Kafkasya bölgelerinden Türkiye’ye doğru yaşanan dış göçler, şehirlerin dönüşümü açısından belirtilmesi gereken en ciddi dönüştürücü göç/değişim hareketleridir. Aynı zamanda Türkiye’den mübadele yoluyla göç eden gayrimüslim toplulukların sosyal hayattan çekilmelerinin, şehirlerin kültürel ve sosyal dönüşümünde ciddi bir şekilde etkili olduğu da vakidir. Bu göç hareketleri sadece bir yer değiştirme hareketi değil aynı zamanda sosyal ve kültürel dönüşüm hareketleridir. Bu yıllarda şehirlerin dönüşümü, geniş ölçekli bir demografik farklılaşma ve değişim yoluyla ve bunun kültürel ve sosyal maliyeti ağır sosyal sorunlarının belirdiği şekillerde neticelendi.¹⁴

Cumhuriyet’in kuruluş ve gelişme döneminde şehirleşme ve gecekondulaşma meselesi etrafında yapılagelen tartışmaların ve faaliyetlerin, şehrin hangi sosyokültürel ilkeler temelinde *işleyen ve çalışan* bir yaşama alanı olarak tahayyül edildiğiyle bağlantılı olarak düşünülmesi gerekmektedir. Bu bakış, sosyal dönüşüm sorunlarının kapsamlı bir modelinin çıkarılabilmesi için gerekli olan araştırma programının temeli olarak da düşünülebilir. Cumhuriyet dönemi ile birlikte sosyal “alan”ların temel düzlemlerinde, Osmanlı yüksek bürokrasisinin değişim stratejisinden daha derin dönüşümler öngören radikal bir değişim modeli egemen oldu.¹⁵ Genel itibariyle, -Habermas’ın çizdiği çerçeveden bakıldığında- toplumsal sistemin alt alanları olan davranış sistemini düzenleyen *araç ve kaynaklar*, kişilik sistemini düzenleyen *hedefler*, sosyal sistemi düzenleyen *kurallar* ve kültürel sistemi düzenleyen *değerler*¹⁶ bu süreçte *topyekûn* bir değişim hamlesinin konusu haline geldiler. Bu süreçler, Türk ve yabancı sosyal bilimciler tarafından *modernleşme* veya *Batılılaşma* kavramları çerçevesinde bugüne kadar birçok perspektiften çözümlenmiştir. Bizzat bu çözümlemelere temel sağlayan, adlandırma siyasetlerinin ve kavramsal stratejilerinin tekrardan çözümlenip ortaya konulması, şehirlere bağlı sosyal morfolojik ve mekânsal dönüşümlerin yeni çerçeveler dâhilinde düşünülmesi bakımından önemlidir. Cumhuriyet döneminde bu sistemsel dönüşümün merkezî alanının şehirler olması ise, sistem dönüşümünün hedefleri ile şehirselleşmenin hedeflerinin çoğu zaman birbirine tekabül etmesine neden olmuştur. Bu meselenin modernleşme ile şehirleşme arasındaki ilişkilerin ötesinde, başlangıçta *niyetle-*

13 Kemal Karpat, *Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme*, çev. Abdülkerim Sönmez, Ankara: İmge Yayınları, 2003, s. 12-13.

14 Mehmet Ali Gökaçtı, *Nüfus Mübadelesi: Kayıp Bir Kuşağın Hikayesi*, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 185-221.

15 İlhan Tekeli, “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması”, s. 1.

16 Kavramların ayrıntılı tartışması için bkz. Jürgen Habermas, *İletişimsel Eylem Kuramı*, çev. Mustafa Tüzel, 2 cilt, İstanbul: Kalcı Yayınları, 2001, s. 688.

*nilmemiş ve ifade edilmemiş sonuçlara*¹⁷ yol açarak gerçekleşmesi ise süreç içinde yepyeni sosyal gündemler ortaya çıkarmıştır.

Osmanlı döneminde Anadolu'nun geleneksel şehirlerindeki sosyal ilişkilerin *zembereğini kuran* ve ahâlinin ahlakî kurallar sistemiyle uyumunu temel alan henüz yüksek düzeyde farklılaşmamış sosyal mekanizmalar; kendini, kamu alanındaki kadılık, vakıflar sistemi ve yerel yönetim birimlerinin uyumlu birlikteliği temelinde ve sivil kanun uygulamaları yoluyla kurumlaştırmıştı. Bu sosyal mekanizmaların gündelik hayattaki yansımaları ise; hukukla garanti altına alınmış ve görece özerkliğini bireyler arası karşılıklı sorumluluk ilkeleri çerçevesinde yapılaştırmış komşuluk, sosyal çevreyle değer temelli bir bütünleşme ve uyumluluk ile nomokratik siyasî otoriteye bağlılık gibi ilkelerle yapılaştırmış devlet ve toplum arasında bir ayrımı zorlaştıran organik bir çerçevede ortaya çıkıyordu.¹⁸ Mülkiyet ve toprak düzeninin XIX. yüzyılda devlet iktidarının genişletilmesi yönünde kamulaştırmalar yoluyla daha da yaygınlaşmış olması, *adalet* kavramının tüm tebaayı içeren ilahî kaynaklı "içerici" bir kavram olmaktan çıkarak zaman içinde evrilerek nihayetinde küçük köylünün korunması olarak anlaşılmasına kadar indirgendiği soyut ve genel bir *ideolojileşme* dönüşmesini beslemişti. *Adaletin ideolojikleşmesine* paralel giden meşrutî rejim döneminde, devlet kurumlarının toplumsal davranış örüntülerini örgütleyen zımnî ve açık kurallarıyla rejimin ideolojikleşmesi birbiriyle çelişmeye ve devlet ile toplum ayrışması belirginleşmeye başlamıştı. Bu süreçle birlikte geleneksel yapılarla güncel siyaset üretme tarzları arasındaki günümüze kadar süregelen gerilimler de tetiklenmişti.¹⁹ Şehirlerin sosyal düzenlenmesini de bu ilişkiler ağının hiyerarşik mutabakat süreçlerine havale eden toplumsal hayata dönük *aşırı ideolojikleşmiş* idarî sistem, formel Batılılaşma süreçleri için-

17 Faillerin eylemlerinin ifade edilmeyen ve niyetlenilmeyen sonuçlarının, yapıların yeniden üretimindeki rolleri ve diyalektik etkileri için bkz. Anthony Giddens, *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları: Yorumcu Sosyolojilerin Pozitif Eleştirisi*, çev. Ümit Tatlıcan ve Bekir Balkız, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2003, s. 99-170.

18 Halil İnalçık, "Türk Devletlerinde Sivil Kanun Geleneği", *Türkiye Günlüğü*, 1999, sy. 58, s. 5-11.

19 Huricihan İslamoğlu-İnan, "Mukayeseli Tarih Yazımı İçin Bir Öneri: Hukuk, Mülkiyet, Meşruiyet", *Toplum ve Bilim*, 1993, sy. 62, s. 19-31. Osmanlı toplumsal sistemini zengin ve birbiriyle daireler halinde bağlanmış bir cemaatsel ilişkiler kumkuması olarak zengin arşiv araştırmalarına dayanarak açıklayan E. Deniz Akarlı, "çok cemaatli bir toplumdaki böyle devletperest bir cemaat ve vatandaşlık anlayışının ağır bastığı bir ortama nasıl gelindiğinin karmaşık öyküsünü" Lübnan'daki vakıflar üzerinden çözümlemektedir. "Mevcut çalışmaların çoğu, Osmanlı tarihinin son yıllarına damgasını vuran katı, dışlayıcı, kızgın ve kuşkucu duyguların etkisiyle kaynaklara yaklaşıyor; ya da günümüze hakim ulusçu duyguların (türlü İslam ulusçulukları dahil) yüzyıllardır var olduğu ve cemaat ilişkilerini belirlediği gibi ciddi tarihciliğe sığmaz saplantılar taşıyor" (s. 258) derken İslamoğlu'nun teklifiyle paralel olarak bu dönemlerdeki farklı bir sosyal durumu tanımlamakta ve tarih yazımı tartışmasını buradaki bağlamda bir adım ileriye götürmektedir. Bkz. Engin Deniz Akarlı, "Lübnan'da İki Vakıf Davası Işığında Son Osmanlı Döneminde Hukuk, Cemaat ve Kimlik", *İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar*, s. 237-262.

de şehirlerin planlamalar yoluyla yönetimini merkezî hükümetlerin siyaset alanları içine dâhil etti.²⁰

Osmanlı Batılılaşması şehirlerin dini yapılar ekseninde örgütlenmiş cemaatsel ilişkiler düzenini kısmen muhafaza etmiş ve fakat idarî yapılarında belediyeçilik hizmetleri gibi uygulamaları başlatarak bazı köklü değişiklikleri de beraberinde getirmişti. İmparatorluğun merkezi olan İstanbul’da ise bu değişim; hem idarî ve sosyal hem de mimari ve estetik farklılaşması yaratan boyutlarıyla öne çıkmıştı. İstanbul, yüksek bürokrasi tarafından dönemin modernliğinin sembolü olan *Paris görünümlü* bir şehre dönüştürülmek için düşünülen *tek* önemli yeri. Bu çerçevede planlama çalışmaları XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ilk olarak İstanbul için başlatılmıştı. İstanbul’da yeni kamu binalarının imarı ve daha yaygın sivil mimari örnekleri üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılan bu dönüşüm, Cumhuriyet döneminin dönüşüm paradigması için de temel bir kıstas olması bakımından ciddi etkilerde bulunmuştur.²¹ Bu *mantık* içinde oluşan Cumhuriyet paradigmasının temel yaklaşımı ise, daha radikal bir şekilde, Türk şehirlerinin Batılı şehir yapılarına ve hayat tarzlarına uygun hale getirilmesiydi.

Ç. Cumhuriyet Döneminde Şehirleşme Araştırmaları

1. Cumhuriyet’in İlk Yıllarından 1960’lara Şehirleşme Süreçleri:

Gecekodu’nun Ortaya Çıkışı ve Araştırmaların Başlangıç Dönemleri

Cumhuriyetin ilk dönemindeki merkezî planlama faaliyetleri aracılığıyla şehirlere modern bir yapı ve karakter kazandırma isteği, döneme egemen olan modernist, milliyetçi kanaat ve yaklaşımın etkileri altında şekillendi. Bu milliyetçi söylemin oluşumu ve birey-yurttaşlardan oluşan bir ulus tahayyülü Os-

20 Tekeli, “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması”, s. 1-3. Formel Batılılaşma süreçleri sonucu sosyal hayatta farklı bireysel temsillerin ortaya çıkışı Tanzimat sonrası döneme denk düşer. Örneğin Bihruz Bey bu dönem İstanbul şehir hayatında boy gösteren, geleneksel halk çevrelerinde yaygın bir huzursuzluğa neden olan batılılaşmış ‘snob’ tipin en iyi örneğidir. Bkz. Şerif Mardin, “Tanzimat’tan Sonra Aşın Batılılaşma”, a.m.f., *Türk Modernleşmesi Makaleler 4*, M. Türköne ve T. Önder (haz.), 8. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000, s. 21-79.

21 İstanbul’un tarihinin ve sosyal dönüşümünün şehir planlaması ve yerel siyaset sorunları çerçevesinde ayrıntılı bir çözümlemesi için bkz. İlhan Tekeli, *The Development of the Istanbul: Urban Administration and Planning*, İstanbul: IULA-EMME, 1994. 1990 sonrasında küresel dönüşüm süreçleri içinde İstanbul’un yeniden yapılanmasını kültürel ve siyasal kuram üzerinden ve sosyal dönüşüm süreçlerine ilişkin faktörel ve alansal dönüşüm çözümlemelerine yeterince değinmeyen bir tarzda farklı perspektiflerden yorumlaması için bkz. Çağlar Keyder (der.), *İstanbul: Küresel İle Yerel Arasında*, çev. Sungur Savran, İstanbul: Metis Yayınları, 2000. Sürecin İstanbul özelinde, Osmanlı döneminden itibaren yapılan planların incelenmesi üzerinden bir tartışması için bkz. Mete Tapan, “İstanbul’un Kentsel Planlamasının Tarihsel Gelişimi ve Planlama Eylemleri”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, s. 75-88.

manlı'nın son dönemlerinden itibaren yavaş yavaş ortaya çıkan bir temayüldü. Arkaplanı itibariyle bu söylemin kökleri Jön Türk modernizminin şatafatlı iddialarına kadar gider. Kemalist modernleştiriciler için bir ulus olma yolunda atılan adımlar için gerekli olan toplumsal homojenizasyon bilimsel olarak da açıklanabilirdi. Bu süreçler sonucunda millî edebiyat, millî sanat, millî eğitim gibi eğilimler cumhuriyetin ilk yıllarında doğal bir kavrayış olarak öne çıkmıştı. Fakat sorun millîliğin öne çıkmasından çok bu millîliğin içeriğinin nasıl doldurulacağı idi.²² Millî bir mimarî üslup arayışındaki Türk mimarları da, çağdaş mimarlık yaklaşımlarını dönemin korporatist milliyetçi diline ve uygulamalarına paralel bir form içinde yeniden kurma amacındaydılar. Bu eğilim; kendini, şehirlerin birer Batılı hayat standartları alanı olarak düzenlenmesi ve mimarî algının geleneksel bir tarzdan milliyetçi/modern bir tarza dönüşmesi ilkeleri etrafında örgütlemişti. Şehir estetiğinin standartları Batılı standartların temel belirleyiciliği altında şekilleniyordu.²³ Bu çerçevede nüfus oranlarındaki artışlarla paralel giden bir düzenli şehircilik yaklaşımının geliştirilmesi hedefi, bazı önemli kamu binalarının inşa edilmesi dışında, 1940'lı yıllara kadar çoğu toplumsal mühendislik eğiliminin örnekleri olarak soyut birer *planlama* taslağı düzeyinde kaldı.²⁴ Dünya-ekonominin 1930'lu ve 1940'lı yıllardaki savaş konjonktürü ve genç Cumhuriyetin iktisadî darboğazı, bu planların ancak sınırlı biçimlerde gerçekleştirilmesine imkân tanıdı.

Cumhuriyetin kuruluşundan 1950'ye kadar, şehirleşmenin ana mecrasını belirleyen bazı devrimci stratejiler uygulamaya konuldu. İmparatorluğun başkenti olan İstanbul, modern bir toplumsal mekânın oluşturulması hedefi açısından bakıldığında, yeni siyasî seçkinler tarafından kurumsal ve örgütsel bakımdan '*eski*'nin sembolü olarak kodlanmıştı. Siyasî seçkinler sosyal değişime dönük hedeflerini gerçekleştirebilmek için, '*eski*'nin sembolleri ile donanmış *tabula rasa* bir mekân olarak "bozkırın ortasındaki" Ankara'yı seçerek burayı başkent yaptılar. Ankara'nın önemi, değişik zamansal bağlamlardan bakıldığında, cumhuriyetin şehirleşme siyasetleri açısından hem başarılarını, hem de başarısızlıklarını gösteren bir toplumsal mekân olarak da okunabilmesin-

22 Tartışmanın ayrıntıları için bkz. Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri: 1895-1908*, 7. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000; a.m.f., "Adlarla Oyunlar", Ayşe Saktanber ve Deniz Kandiyoti (ed.), *Kültür Fragmanları: Modern Türkiye'de Gündelik Hayat*, İstanbul: Metis Yayınları, 2003.

23 Sibel Bozdoğan, *Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*, çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları, 2002, s. 25-28. Bu radikal Batılılaşmacı mimarî temayülün dönemin siyasal ve toplumsal bağlamı içindeki yeri için bkz. İlhan Tekeli, *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, Ankara: İmge Yayınları, 2001, s. 61-67.

24 Demografik etkenlerin Cumhuriyetin ilk yıllarındaki sosyal değişime etkileri hususunda bkz. Frederic C. Shorter, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nüfus Yapısı ve Sosyo-Ekonomik Değişmeye Etkisi", Sevil Atauz (der.), *Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1986, s. 339-364.

den kaynaklanmaktadır.²⁵ Cumhuriyetin ilk yıllarındaki şehirselleşmenin doğrultusunu belirleyen siyasî durum, hukukî bakımdan statü değiştirerek anayasal vatandaş olan bireylere geleneksel bağlarından kopabileceği modern bir hayat alanı sunmaktı. Fakat bu Türk burjuva ülküsünün yanında şehirlerde yaşanan gerçek gelişim çizgisi, dönemin iktisadî ve sosyal şartlarına bağlı olarak oluşmuştur. Bu dönemdeki şehirselleşme, vatandaşları statü bakımından köylülükten şehirliliğe terfi ettirecek bir gelişme hedefini yakalamakla özdeşleşmişti. İç göçün sonraki dönemlere nazaran daha az olduğu bu dönem devletçi ekonominin temel belirleyiciliği altında şekillenmiştir. Tekeli’nin tespitlerine göre, bu dönemin temel özelliği, daha sonraki dönemlerde tüm Türkiye’de görülecek olan yıllık % 6’lık şehirleşme hızının, o dönemde sadece başkent Ankara’da olmasıdır. Ayrıca dönemin devletçi politikalarından kaynaklanan uygulamalardan dolayı, bazı liman şehirlerinin önemi de İç Anadolu’daki şehirlere göre azalmıştı.²⁶

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki şehirleşme ile ilgili araştırmaların gelişmesi ise Türkiye’deki sosyal bilimlerin genel gelişim seyriyle paralel bir karakter göstermiştir. Bu yıllarda Türkiye’de hatırlanması gereken önemli bir durum, 1930-1935 yılları arasında peyderpey çıkarılan Belediyeler Kanunu’yla birlikte, demografik bakımdan belirli bir ölçeğin üzerindeki şehirler için şehir planlarının yapılmasının zorunlu hale getirilmesiydi. Bu kararlarla birlikte, o dönemde şehir planlarının sayısında bir patlama yaşanmıştır. Mevcut sorunlara teknik/mühendislik çözümler içeren bu yaklaşımlar, sorunları daha çok bir gelişme meselesi olarak kodlamışlardı. Tekeli’nin verdiği bilgilere göre, Türkiye’de şehirciliğin bilimsel bir sorun olarak anlaşılması noktasında bazı isimlerin ilk çalışmaları önem taşımaktadır. Osman Nuri Ergin’in *Türkiye’de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı* ismiyle basılan konferans tebliğleri; Ankara’da *Siyasi İlimler Mecmuası’*nda belediyeçilik ile ilgili olarak 1935’ten sonra yayımlanan Ernst Reuter ve Hasan Süknü Adal tarafından kaleme alınan bazı yazılar bu eserlerden ilk başta sayılması gerekenlerdir. Ernst Reuter’ın Mimarlık fakültelerinin dışında “Şehircilik” dersini ilk kez Siyasal Bilgiler Okulu’nda okutmaya başlaması ve daha sonra bu derslerin notlarını *Komün Bilgisi Şehirciliğe Giriş* adıyla yayımlaması diğer bir örnektir. Sıddık Tümerkan’ın *Türkiye’de Belediyeler* çalışması da yine 1940’lı yıllarda yazılmış ilk eserlerden birisi olarak zikredilmelidir.²⁷

Bu dönemin diğer bir önemli eğilimi, hükümetler tarafından Türkiye’ye davet edilen dünyaca tanınmış çeşitli şehir planlamacı ve mimarların ortaya

25 Sevin Osmay, “1923’ten Bugüne Kent Merkezlerinin Dönüşümü”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, s. 139-142.

26 İlhan Tekeli, “Türkiye’de XIX. Yüzyıl Ortalarından 1950’ye Kadar Kentsel Araştırmanın Gelişimi”, *Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*, s. 253.

27 A.g.m., s. 254-255.

koydukları planlama eserlerinin üretimidir. Şehirlerin gelişmesi açısından bu çalışmaların önemli etkilerde bulunduğu bir gerçektir. Jansen, Lambert, Prost, Öelscher ve Vanderberg gibi planlamacıların Türkiye'nin birçok şehrinin ayrıntılı planlarını bizzat yaptıkları 1930 ve 1940'lı yıllarda, bu bilim adamlarının da hâkim perspektifi olan kurumsal modernleşme eğiliminin, şehircilik yaklaşımlarının etkisi altında tuttuğu söylenebilir. Bu yıllarda ayrıca, 1931 yılından itibaren Zeki Sayar'ın yayımlamaya başladığı *Arkitekt* dergisi; 1944 senesinde Mimarlar Derneği yayını olarak çıkmaya başlayan *Mimarlık* dergisi; Bayındırlık Bakanlığı'nın çıkardığı *Bayındırlık İşleri Dergisi* şehirleşme süreçlerinin nabzını tutan mühendislik ve mimarlık kökenli teknik kaynakların başında gelirler.²⁸

Mimarlık fakültelerindeki yaklaşımların yanında yeni yeni filizlenen bir sosyal bilim yaklaşımı da 1930 ve 1940'larda ortaya çıkmıştır. Bu dönem birçok yönüyle şehircilik çalışmaları açısından ilginç denemelere sahne olan bir zaman dilimidir. Şehir sosyolojisi üzerine ilk önemli yazıların önemli bir serisi İstanbul Üniversitesi'nden sosyolog Hilmi Ziya Ülken'in *İstanbul Belediye Mecmuası*'nda 1931-1932 yıllarında kaleme aldığı makalelerdir. Tarihselci bir şehir sosyolojisi yaklaşımının egemen olduğu bu yazılar, Ülken tarafından sonraki yıllarda devam ettirilmemiştir. Ayrıca M. Ali Şevki Bey'in o dönemde Türkiye'ye gelen İtalyan şehir sosyologu Agache'den yaptığı çeviriler de yeni yaklaşımların aktarımı çerçevesinde değerlendirilebilir. Fakat daha sonraki yıllarda şehir sosyolojisindeki Chicago Okulu yaklaşımını getiren yapısal işlevselci modellerin hâkim olmasında da önemli rol oynayan bir diğer gelişme ise Ankara Üniversitesi'ndeki sosyologlar tarafından başlatılmıştır. O dönemde dünyada şehirleşme araştırmaları konusundaki hâkim yaklaşımı temsil eden Chicago Üniversitesi'nde sosyoloji doktorası yapan ve ABD'ye gitmeden önce 1930'lu yıllarda İstanbul Üniversitesi'nde Hilmi Ziya Ülken'in asistanlığını yapan Niyazi Berkes'in kırsal dönüşüm süreçlerini konu edinen çalışmaları bir yönüyle bu çerçevede zikredilebilir. Esas ciddi kuramsal aktarım ise, 1939'da Michigan Üniversitesi'nde şehir sosyolojisi doktorasını bitiren Behice Boran'dan gelir. Milliyetçi idealist ve romantik yaklaşımların çok uzağında sosyal gerçekçi bir yaklaşımı evrimci ve işlevselci yaklaşımlarla harmanlayan bu yaklaşım farklı bir çizgiyi temsil ediyordu. Boran'ın *Yurt ve Dünya Dergisi*'ndeki makaleleri, ampirik temelli bir şehir sosyolojisine ilk önemli giriş metinleri arasında gösterilebilir.²⁹ Bu yaklaşım, 1946 yılında Boran ve Berkes'in üniversiteden uzaklaştırılmalarıyla kesintiye uğramış; fakat sonraki on yıllarda öğrencileri Mübeccel Belik Kıray yoluyla yeniden işlenmiş ve geliştirilmiştir. Bu yıllarda bir diğer çalışma da iktisatçı Sadun Aren'e ait "Şehirleşme Hareketleri" (1949) başlıklı makedir.

28 A.g.m., s. 255-257.

29 A.g.m., s. 264.

Diğer bir yaklaşım ise yine İstanbul Üniversitesi’ndeki başka bir eğilimi temsil eden ve korporatist bir sosyal politika yaklaşımını *İş ve İnsan* gibi dergilerde işleyen Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu’nun öncülük ettiği iktisadî sosyoloji eğilimidir. “Türk Şehirleri İçinde Zonguldak’ın Hususi Mahiyeti” başlıklı ve Profesör Gerhard Kessler’in ciddi etkisi altında Fındıkoğlu tarafından kaleme alınan çalışma da, bu alandaki ilk eserlerdendir. Daha sonraki yıllarda kooperatifçilik çalışmalarına temel oluşturacak bu yaklaşımın 1940’lı yıllardaki örnekleri, daha çok sanayi işçilerinin sorunları ve şehirlerdeki bütünleşme sorunları üzerine odaklanır. 1940’lı yılların sonu, araştırmacılar tarafından, sistemli bir şekilde mesken veya konut sorununa dikkat çekilen yıllardır.³⁰

İlk gecekondu da üç büyük şehir İstanbul, İzmir ve Ankara’da yine 1940’ların sonunda ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yılların hemen ardından yaşanacak olan nüfus patlamasının doğuracağı mesken sıkıntısı da ilk işaretlerini bu yıllarda vermiştir. İktisat Fakültesi’nde çalışan Kessler’in, 1949 yılında gecekonduların sayısının İstanbul’da 5000’i bulmasına dönük uyarıcı ve fakat kendi konutlarını kıt ekonomik imkânları içinde yapan insanlara sempatik yaklaşan yazıları ayrıca üniversitedeki asistanı Ekmel Zamil’in 1949 yılında yazdığı “İstanbul’da Mesken Meseleleri ve Gecekondu” başlıklı yazıları ilk önemli gecekondu çalışmaları olarak görülebilir. Yine bu dönemde şehir coğrafyacılığı konusunda 1933’te İstanbul ve 1935’te Ankara Üniversiteleri’nde kurulan Coğrafya Enstitüleri’nin de şehirleşme konusunda fizikî coğrafya araştırmalarını başlatmaları da bu yirmi yıllık dönem için diğer bir önemli gelişmedir.³¹

1920’li yıllardan 1950’ye kadar şehircilik araştırmaları konusundaki ilk temrinler, 1950 ile 1960’lı yıllarda daha ayrıntılı araştırmalara doğru bir seyir izlemiştir. Bu dönemde, hem nüfus oranlarındaki hızlı artış, hem de hızlanan iç göç hareketleri sonucu çok boyutlu toplumsal sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu on yıllık dönemde şehirleşme üzerine yapılan çalışmalarla ilgili bilgi veren Ruşen Keleş, aynı zamanda eserlerin kurumsal sınıflandırmasını da yapmaktadır. Birinci gruptaki çalışmalar akademik kurumlarda üretilen eserlerdir. İkinci gruptaki çalışmalar ise, Devlet İstatistik Enstitüsü [DİE], Belediyeler ve planlama uzmanlarının raporlarıdır.³² Üniversiteler ve araştırma kurumlarındaki çalışmalar Keleş tarafından üç başlık altında ele alınmaktadır. Bunlardan birincisi, İstanbul Teknik Üniversitesi’nin Mimarlık Fakültesi’nde yapılan çalışmalarıdır. Bu kurumda ortaya çıkan eserler daha çok Anadolu’daki meskenlerin yapılarıyla ilgili bilgilerin toplanmasına odaklanmıştır. *Ankara Evleri* (1950), *Bursa Evleri* (1950), *Konya Evleri* (1951), *Kayseri Evleri* (1952), *Kütahya Evleri*

30 A.g.m., s. 264-265.

31 Tansı Şenyapılı, “Cumhuriyet’in 75. Yılı Gecekondu’nun 50. Yılı”, s. 301-302; İlhan Tekeli, “Türkiye’de XIX. Yüzyıl Ortalarından 1950’ye Kadar Kentsel Araştırmanın Gelişimi”, s. 266-267.

32 Ruşen Keleş, “1951-1960 Yıllarında Kent Araştırmaları”, s. 269-282.

(1955) bu dönemde yapılan çalışmalardır. Ayrıca aynı kurumda şehir imar planları üzerine etütler, farklı mesken sorunları üzerine çözüm arayışındaki eserler de zikredilebilir. Araştırmaların yapılmasındaki teknikler arasında gözlem, istatistik ve ikinci el bilgiler yoğunluklu olarak bulunurken anket ve mülakat gibi tekniklere ve etnografik yöntemlere başvurulmamıştır.³³

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İskân ve Şehircilik Enstitüsü'ndeki ikinci gruba giren çalışmalar ise daha çok monografik, siyasî ve iktisadî bilgiler çerçevesinde yapılan yayınlardır. 1955-1960 arasında yapılan 1., 2., 3., 4. *İskân ve Şehircilik Haftası* konferansları da yine bu kurumun katkılarıyla oluşmuştur. Bu konferansların temel tartışma konuları, şehir plancılığı, konut sorunları, gecekondu, bölge plancılığı gibi çözüm arayan başlıklara sahiptir. Fehmi Yavuz'un bu kurumun oluşumundaki katkıları önemlidir. Yavuz'un *Ankara'nın İmarı ve Şehirciliğimiz* başlıklı çalışması alanındaki ilk çalışmalardan birisidir.³⁴ Bu kurumdaki en önemli çalışmalardan birisi de, İbrahim Öğretmen'in Ankara'nın Cebeci semti ile Siyasal Bilgiler Fakültesi arasındaki 158 gecekonduyun sorunlarını araştırdığı incelemesidir.³⁵ Gecekondularla ilgili ilk kapsamlı araştırma olan bu çalışma, daha sonraki yıllarda yapılacak olan gecekondu ile ilgili çalışmalara bir ölçüde yol gösteren, model olan bir eserdir.

Üçüncü olarak bu konuda çalışma yapan diğer bir kurum ise, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü [TODAİE]dür. TODAİE'de yapılan çalışmalar o dönemde Türkiye'de bulunan yabancı kökenli planlama uzmanlarının eserleri ile yerel yönetimlerdeki planlama ve idare alanına ilişkin sorunların ele alındığı raporlardır.³⁶ 1950-1960 arasında yoğunlaşan bir çalışma kümesi ise, DİE ve belediyelerde yapılan teknik bilgi içerikli çalışmalardır. DİE'nin çalışmaları daha çok şehirlerin dönüşüm süreçleri ile ilgili istatistiksel analizlerdir. Belediyelerin yaptıkları planlama çalışmaları ve yayımladıkları raporlar ile yabancı uzmanların planlama ve konut sorunları ile ilgili önerilerini içeren eserleri de bu dönemde yapılmış döküm çalışmalar olarak zikredilebilir. Özellikle Türkiye'nin şehirleşme ve konut meseleleriyle ilgili olarak Charles Abrams'ın raporu önemli bir çalışma olarak nitelendirilebilir.³⁷

1950-1960 arasındaki önemli bir gelişme ise, Türkiye'de şehirleşme çalışmalarını ve süreçlerini, bünyesindeki disiplinlerde sonradan yapılacak olan çalışmalar yoluyla derinden etkileyen Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin [ODTÜ]

33 A.g.m., s. 271-272.

34 A.g.m., s. 272-274; Fehmi Yavuz, *Ankara'nın İmarı ve Şehirciliğimiz*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1952.

35 İbrahim Öğretmen, *Ankara'da 158 Gecekondu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, no. 51-69, 1957.

36 Ruşen Keleş, "1951-1960 Yıllarında Kent Araştırmaları", s. 274.

37 A.g.m., s. 275-280.

Ankara’da, 1956 yılında kurulmasıdır. Charles Abrams’ın raporundaki önerilerin bir parçası olarak kurulan bu üniversitemizin eğitim vermeye başlamasıyla birlikte, hem Mimarlık Fakültesine bağlı şehir planlama bölümü ile hem de sosyal bilimler eğitimi veren sosyal bilimler bölümünün araştırmalarıyla şehirleşme çalışmalarında ciddi bir farklılaşma/zenginleşme yaşanmıştır.³⁸

1950 ile 1960 arasındaki şehirleşme çalışmaları, Cumhuriyet dönemindeki ilk ciddi şehirleşme dalgasının yaşandığı, bu yıllardaki sorunların teşhisi ve özellikle planlama süreçleri aracılığıyla çözümler sunulması girişimlerinin bir parçası olarak görülebilir. Bu yıllar; hükümet politikaları aracılığıyla yoğun bir popülizmin topluma dayatıldığı, denetimsiz bir yapı gelişimine göz yumulduğu, özellikle İstanbul ve Ankara gibi şehirlerdeki geleneksel şehir dokusunun tahrip edilerek enformel şehirleşme süreçlerinin arsa spekülasyonları yoluyla zımnen veya açık olarak teşvik edildiği, sonraki yıllarda içinden çıkılmaz bir sorun haline gelen gecekondulaşma sefaletinin oluşumunun ve yeniden üretiminin siyasî mekanizmaları yöneten siyasiler tarafından ciddi önlemler alınmadığı için kronik hale geldiği bir zaman dilimidir. Bu yıllardaki en dramatik süreçler, tarihî suriçi İstanbul’un tahribiyle birlikte yaşanmıştır. İlaveten Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerin gecekondulaşma yüzünden yaşadığı plansız ve altyapısız şehirleşme, dönemin bir diğer karakteristiğidir. Weber’den ilhamla bu yılları, özellikle topraksız/mülksüz köylüler ve mülksüzleşen varlıklı şehirliiler açısından birçok *toplumsal acının* gündeme geldiği bir zaman dilimi olarak görmek mümkündür.

2. 1960’dan 1980’e Kadar Şehirleşme ve

Gecekondu Süreçlerine İlişkin Çalışmalar

1960 sonrasında başlayıp 1980'lere giden süreç, şehirleşme çalışmalarının farklı disiplinler içinde temellerinin atıldığı ve mimarî yaklaşımların teknik ayrıntılar üzerinden ilerleyen egemenliğinden sosyal bilimlerdeki ampirik alan çalışmalarına doğru farklılaşmaya başladığı bir dönemdir. Bu yıllar, aynı zamanda, Türkiye’de hem sosyal bilimlerdeki disiplinler farklılaşmaların, hem de sosyal farklılaşmaların da paralel gittiği bir zaman dilimidir. 1950’den sonra çok partili döneme geçilmesiyle birlikte, liberal piyasa ekonomisine geçişe yönelik ilk adımlar atılmıştı. Bu süreç 1960 sonrasında da devam etti. Bu sürecin şehirlerdeki mekânsal dönüşüm süreçleri açısından en belirgin etkileri; şehirlerdeki nüfus yoğunlaşmasının ve mekânsal/fiziksel yoğunlaşmanın gözle görünür biçimde belirgin artışıdır. Şenyapılı bu yıllarda şehirlerde iki temel ana sorun kümesi oluştuğu tespitinde bulunmaktadır: Birinci sorun kümesi, “ancak iskân sınırları dışında yer seçebilen orta gelir kooperatiflerinin öncülüğünde iskân sınırlarının genişlemesi, diğeri ise gene iskân sınırlarının dışında yayılan gece-

³⁸ İlhan Tekeli, “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması”, s. 14.

kondulardır”.³⁹ Planlı kalkınma politikalarının devlet eliyle başlatıldığı bu süreçte ortaya çıkan bir diğer gelişme ise, planlamanın hayata katılması⁴⁰ ve “planlı ekonomi” yoluyla gerçekleştirilecek bir sanayileşme ve şehirleşme politikasının Devlet Planlama Teşkilatı [DPT] gibi kurumlar aracılığıyla uygulamaya konulmasıydı.⁴¹

Üç büyük şehir dışındaki sanayi ve ticaret şehirlerinin de (özellikle Bursa, Zonguldak, Ereğli, Adana, İzmit, İskenderun vd.) ciddi bir fiziksel dönüşüm geçirmeye başladığı bu yıllarda, şehirleşme süreçlerinin şekillenmesindeki temel etkenlerin başında, sanayileşmeyle bağlantılı gelişmeye başlayan iş ve emek piyasalarının yeni bir fırsatlar yapısını ortaya çıkarması gelmektedir. Bu durum siyasal ve toplumsal açıdan birkaç önemli sonuca yol açsa da, şehirleşme süreci açısından bakıldığında temelde şu iki neticeyi doğurmuştur: Sanayileşmeye bağlı sınıfsal farklılaşmanın artmaya başlaması ile beraberinde yeni statü ve toplumsal güç/baskı gruplarının ortaya çıkması ve bunların şehrin fiziksel ortamındaki örgütsüz dağılımıyla beliren kent ve köy farkını belirsizleştiren bir saçaklanma.⁴² Kıray’ın bu ve benzeri çıkarımlarına daha sonraları birçok sosyal bilimci tarafından eleştiriler getirilmiş olsa da, belirli bir toplumsal kesitin olgusal tasvirine dayanarak durumun tanımlanması açısından geçerli olduğu söylenebilir. Güvenç’in de belirttiği şekilde, diğer azgelişmiş ülkeler gibi (*azgelişme* kavramının bağımlılık boyutu unutulmadan ciddi sorunları akılda tutularak) “Türkiye’de de demografik ve kentsel geçiş süreçleri birlikte deneyimlenmektedir”.⁴³ Bu sürecin en ciddi sonuçlarından birisi; arsa spekülasyonu sonucu ortaya çıkan ve konut sorununun çözümü için kat yüksekliklerinin artışıyla kendini gösteren yaygın bir apartmanlaşma ve şehir habitatının dış çeperine doğru enformel sosyal ağları örgütlemek suretiyle yayılma olarak ortaya çıkan kronik bir gecekondulaşmadır.⁴⁴

Türkiye’de 1960’dan sonra şehirlerin gelişme kalıplarının oluşumuna konut çevreleri açısından bakıldığında iki tür süreç yaşanmıştır: Birincisi, “doğal” bir gelişme kalıbı içinde üst gelir gruplarının hayat *habitatı* olarak öne çıkan lojman ve yerleşke tipi konut çevreleri; ikincisi ise, patolojik bir gelişme kalıbı içinde şekillenen çevre işçilerin ve alt gelir gruplarının toplumsal mekânı olan

39 Tansı Şenyapılı, “1960-1970 Yılları Arasında Kent Planlama Araştırmalarının Gelişimi”, *Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*, s. 283 ve 287.

40 A.g.m., s. 283-284.

41 Atilla Sönmez, “Türkiye’de Sermaye Birikim Süreci ve Sanayileşmeye Etkisi”, *İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar*, s. 338-340.

42 Mübeccel Kıray, “Azgelişmiş Ülkelerde Metropolitanleşme Süreçleri”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, s. 99-106.

43 Murat Güvenç, “Beş Büyükşehirde Statü-Gelir Temelinde Mekânsal Farklılaşma; İlişkisel Çözümlemeler”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, s. 116.

44 Tansı Şenyapılı, “1960-1970 Yılları Arasında Kent Planlama Araştırmalarının Gelişimi”, s. 283.

gecekondu ve çok katlı bakımsız apartman konut çevreleri.⁴⁵ İlişkisel bir çözümleme temelinde yaklaşıldığında, bu süreç, şehir alanlarına doğru yaşanan bir iç göç süreciyle desteklenen ve sosyal alanlar arasındaki ilişkileri istikrarsızlaştıran ve böylece plansız bir yapılaşmayı istikrarlı hale getiren, “çevre kalitesi düşük, denetimsiz, örgütsüz, kompleks, heterojen bir yerleşme dokusunun”⁴⁶ şehirde egemen hale gelmesidir.

Türkiye’deki şehirleşme ve mekânsal gelişme sürecinin yapılanmasında önemli bir dönem olarak nitelendirilebilecek 1960’lı yıllar, bu dönüşümün araştırılması açısından da ilginç bir dönemdir. Bu yıllarda yapılan çalışmaların, farklı sosyal bilim disiplinleri içinde pek çok önemli örneğinden söz etmek mümkündür. Sosyolojik işlevselciliğin Türkiye’deki ilk önemli örneği olarak öne çıkan Mübeccel Belik Kıray’ın uluslararası bir araştırma projesinin bir bölümü olarak hazırladığı *Ereğli* çalışması ilk elde zikredilmesi gereken çalışmalardan birisidir.⁴⁷ Kıray’ın sonradan yaptığı çalışmalarının yöntem ve içerik açısından kök tartışması olan bu eser, diğer sosyolojik çalışmalar için de uzunca bir dönem model olmuştur. Kapsamlı bir diğer çalışması olan *İzmir* ve önemli birçok makalesi de aynı evrimci-işlevselci yaklaşımın bir diğer örneğidir.⁴⁸

Kıray’la birlikte bu dönemde -gececondulaşma özelinde- şehirleşme süreçleri üzerine eserler veren diğer sosyologlar Ayda Yörükân ile Turhan Yörükân’dır. 1958 yılında 7116 sayılı yasa ile kurulan İmar ve İskân Bakanlığı bünyesindeki Mesken Genel Müdürlüğü’ne bağlı Sosyal Araştırma Dairesi’nde çalışan bu sosyologlar, 1962-1968 yılları arasında 13 büyük şehirde geniş bir ampirik temelli gecekondu araştırması yapmış ve araştırma sonuçlarını yayımlamışlardır.⁴⁹ Oğuz Arı ve Cavit Orhan Tütengil’in göç süreçleri eksenli şehir sosyolojisi çalışmaları da 1960’lı yıllarda yapılmıştır.⁵⁰ Amiran Kurtkan-Bilgise-

45 Tansı Şenyapılı, *Gecekondu: Çevre İşçilerin Mekânı*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını, 1981.

46 Murat Güvenç, “Beş Büyükşehirde Statü-Gelir Temelinde Mekânsal Farklılaşma”, s. 116.

47 Mübeccel Belik Kıray, *Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*, Ankara: DPT Yayınları, 1964.

48 Mübeccel Belik Kıray, *Örgütlemeyen Kent: İzmir’de İş Hayatının Yapısı ve Yerleşme Düzeni*, Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1972.

49 Ayda Yörükân, *İzmir Gecekondu*, Ankara: İmar ve İskan Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü, 1966; Ayda Yörükân, *Gecekondu ile İlgili Rapor*, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977), Konut Özel İhtisas Komisyonu için hazırlanmış rapor, 1971; Ayda ve Turhan Yörükân, *Gecekondu Bölgelerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri*, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, 1968. Ayrıca bu çalışmaların müstakil baskıları (künüyelerine bu çalışmanın gecekondu literatürü bölümünde bakılabilir) bakanlık tarafından yayımlanmıştır.

50 Oğuz Arı ve Cavit Orhan Tütengil, *Adapazarı’nda Göç ve Çalışma Hayatına İntibak Araştırması*, İstanbul-Adapazarı: Sakarya Sosyal Araştırmalar Merkezi, 1968. Arı’nın diğer yayınları için bu çalışmanın sonundaki bibliyografyaya bakılabilir.

ven'in⁵¹ ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun sosyolojik monografileri de⁵² bu yıllarda yapılmıştır.

1960'lı yıllarda antropolog Charles W. M. Hart'ın ilk gecekondular bölgesi olan Zeytinburnu üzerine yaptığı çalışmalar bir diğer araştırma kümesini oluşturmaktadır. İstanbul Üniversitesi Sosyal Antropoloji ve Etnoloji kürsüsünü 1959 yılında ABD'den gelerek kuran Hart'ın kentsel antropoloji üzerine Türkiye'de ilk kez yaptığı ve öğrencilerine de yaptırdığı araştırmalarla, gecekondular üzerine yapılmış nadir sistematik döküm çalışmaları başlamıştır. İşlevselci sosyal bilimin bir diğer kolunu temsil eden bu çalışmalar, 1960 ve 1970'li yıllar boyunca Hart'ın kendisi ve öğrencileri tarafından devam ettirilmiştir.⁵³ Aynı üniversite bünyesinde devam eden bir diğer çalışma öbeği ise, 1930'larda kurulan Coğrafya Enstitüsü'nün 1960'lı yıllar boyunca devam ettirdiği şehir coğrafyası araştırmalarıdır. Erol Tümertekin'in 1960 ve 1970'li yıllarda öncülük ettiği önemli araştırmalar;⁵⁴ daha önceleri fizikî coğrafya ağırlıklı olarak çalışan enstitüde, beşerî şehir coğrafyası uygulamalarını ve Türkiye'de *yer seçme kuramına* dayalı olarak yerleşme sorunlarını çalışan bir araştırma programını başlatmıştır.⁵⁵

Şehirleşme ve gecekondular sorununun araştırıldığı bir diğer akademik alan ise Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'dir. Fakülte'nin Şehircilik Enstitüsü'nde 1960'lı yıllarda yapılan çalışmaların iki önemli özelliği vardır: Birincisi, şehirleşme süreçlerine ilişkin "(...) tanım ve kavramların açıklanması, çeşitli planlama türlerinin tartışılması, diğeri ise özellikle kentleşmenin uygulama boyutunun (arsa, yasa, yönetim, vb.) açıklanmasıdır".⁵⁶ Fehmi Yavuz, Ruşen Keleş ve Cevat Geray'ın araştırmaları bu kurum bünyesinde yapılmıştır. Günümüzde de şehirleşme süreçlerinin geniş bir disiplinler arası çerçevede araştırıldığı bu kurum, ilk ciddi çalışmalarının sonuçlarını 1960'lı yıllarda yayımlamıştır.⁵⁷ Bu ku-

51 Amiran Kurtkan-Bilgiseven, *Şehirleşen Erzurum ve Sosyal Mobilite*, İstanbul: Tortum Kalkınma Derneği-Sermet Matbaası, 1964. Kurtkan-Bilgiseven'in diğer eserlerine bu çalışmanın sonundaki bibliyografyadan bakılabilir.

52 Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, *Şehir Sosyolojisi*, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1963. Fındıkoğlu'nun diğer eserlerine bu çalışmanın sonundaki bibliyografyadan bakılabilir.

53 Charles W. M. Hart, "Gecekondular Bölgelelerinde Yapılan Araştırmalardan Bazı Sonuçlar", *Tekşif Konut Semineri*, İstanbul, 1964; Charles W. M. Hart, "Şehire Gelen Köylüler", *İktisadi Kalkınmanın Sosyal Meseleleri, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferansı* sunulan bildirisi, İstanbul, 1964; Charles W. M. Hart, *Zeytinburnu Gecekondular Bölgesi*, çev. N. Saran, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını, 1966; Taylan Akkayan, *Göç ve Değişme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1979.

54 Erol Tümertekin, *Şehircilik Fonksiyonlarının Sınıflandırılması*, İstanbul: İ. Ü. Coğrafya Enstitüsü Yayını, 1965. Tümertekin'in diğer çalışmaları için bu çalışmanın sonundaki bibliyografyaya bakınız.

55 Tansı Şenyapılı, "1960-1970 Yılları Arasında Kent Planlama Araştırmalarının Gelişimi", s. 291.

56 A.g.m., s. 289.

57 Bu çalışmaların dökümüne, bu çalışmadaki şehirleşme ve gecekondular literatüründen bakılabilir.

rumda yapılan bir diğer önemli çalışma ise İbrahim Yasa’nın gecekondu üzerine yaptığı sosyolojik araştırmadır.⁵⁸ 1956 yılında kurulan ODTÜ’de şehirleşme ile ilgili çalışmalar 1960’larda henüz başlangıç evresindedir. Bu yıllarda İlhan Tekeli’nin ilk dönem eserleri bu çerçevede zikredilebilir.⁵⁹ Şenyapılı’nın değerlendirmesine göre,⁶⁰ İstanbul Teknik Üniversitesi’ndeki Şehircilik Enstitüsü’nde Tekin Aydın,⁶¹ Kemal Ahmet Aru,⁶² Hande Süher⁶³ ve Ayten Çetiner’in⁶⁴ yayınları da kentsel yerleşme sorununa dair yapılan şehir planlamalarının teknik boyutuna odaklanmış önemli şehir planlama çalışmalarıdır.⁶⁵

1970’li yıllarda şehir çalışmalarındaki nitelik ve nicelik yönündeki gelişme seyri devam etmiştir. Farklı disiplinlerden (sosyoloji, antropoloji, şehir ve bölge planlama, çevre bilimleri, iktisat, psikoloji, tarih vd.) birçok araştırmacının çalıştığı bu alanda kentsel süreçlerde yaşanan dönüşümler tespit edilmeye ve gerekli çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır. Bu anlamda şehir ve bölge planlama bölümlerinin alana müdahil olma karakteri çok daha önplandadır. Mekânların planlanması sürecinde yerel yönetimlerin teknik bilimsel altyapıya duyduğu öncelikli ihtiyaç, bu disiplini doğal olarak sorunlara daha müdahil kılmıştır. Fakat kentsel alanın tüm toplumsal eylem ve etkinlik biçimlerinin ortaya çıktığı bir mekân olması, müdahil olma noktasında geniş bir disiplinlerarası bilginin bu süreçte işlev kazanmasını da zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenle, hangi disiplinden olursa olsun şehir araştırmalarının bu tür disiplinler arası bir zemine kayması pratikte esasen *kendiliğinden* gelişmiştir. 1970’li yıllarda bu tür bir eğilimin Türkiye’de de ciddi bir ihtiyaç olarak belirdiğini ve ilk örneklerinin görüldüğünü söylemek mümkündür.

58 İbrahim Yasa, *Ankara’da Gecekondu Aileleri*, Ankara: SSYB Yayını, 1966.

59 İlhan Tekeli, “Regional Planning for Underdevelopment Countries”, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, 1964; İlhan Tekeli, *Sosyal Sistemler, Sosyal Değişme ve Yerleşme Yapısı*, İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi, 1969. Türkiye’deki şehir araştırmalarının duayeni Tekeli’nin bazı çalışmalarının listesine, bu makalenin sonundaki bibliyografya kısmında bakılabilir. Tekeli’nin toplam 1064 başlık altında toplanan çalışmalarının eksiksiz bir bibliyografyası için bkz. Elvan Gülöksüz, “İlhan Tekeli Bibliyografyası 1963-2004”, *İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar*, s.131-218.

60 Tansı Şenyapılı, “1960-1970 Yılları Arasında Kent Planlama Araştırmalarının Gelişimi”, s. 291.

61 Tekin Aydın, *Anadolu’da İnsan Toplulukları ve Yerleşme İlkeleri Üzerinde Bir Deneme*, İstanbul: İTÜ Yayını, 1964.

62 Kemal Ahmet Aru, *Yayalar, Taşutlar*, İstanbul: İTÜ Yayını, 1965.

63 Hande Süher, *İstanbul’da Bölge Planlamasına Yardımcı Bir Araştırma*, İstanbul: İTÜ Yayını, 1963; Hande Süher, *Yerleşmeler ve Özel Foksiyon İlişkileri*, İstanbul: İTÜ Yayınları, 1966.

64 Ayten Çetiner, *Türkiye’de İmar Planlama Eylemleri ve Dayanması Gereken Bilimsel Kurallar*, İstanbul: İTÜ Yayını, 1965.

65 Tansı Şenyapılı, “1960-1970 Yılları Arasında Kent Planlama Araştırmalarının Gelişimi”, s. 291.

1970'lerdeki sosyolojideki şehir araştırmalarının işlevselci bir çizgide gelişmeye devam ettiği gözlemlenmektedir. 1980 ve 1990'lı yıllarda yapacakları şehir çalışmalarının ilk örneklerini veren sosyologlar kuşağı, ilk eserlerini de bu yıllarda ortaya koymuştur. Bahattin Akşit'in,⁶⁶ Emre Kongar'ın,⁶⁷ Belgin Tekçe'nin,⁶⁸ Yakın Ertürk'ün,⁶⁹ Ayşe Öncü'nün,⁷⁰ Barlas Tolan'ın,⁷¹ Ferhunde Özbay'ın,⁷² Orhan Türkdoğan'ın⁷³ ve İbrahim Yasa'nın⁷⁴ tez, kitap ve makale düzeyindeki çoğunlukla işlevselci epistemolojiyle yaptıkları araştırmalar şehir sosyolojisi çalışmalarının niceliksel olarak da geliştiği ve farklılaştığı bir görüntü arz etmektedir. Yine Atauz'un sosyal psikolojik çalışmasının da alanındaki ilk örneklerden birisi olduğu söylenebilir.⁷⁵ Karşılaştırmalı ve tarihsel bir çözümlemenin diğer örnekleri ise Butler ve Butler⁷⁶ ile Leila Erder'inkidir.⁷⁷

1970'lerde gecekondü sorunu araştırmalarında da, bazı önemli çalışmaların bu çalışma alanındaki tartışmaları etkilemesi söz konusudur. İbrahim Öğretmen, İbrahim Yasa, Mübeccel Kıray, Ayda ve Turhan Yörükân 1960'lı yıllarda yaptıkları ampirik çalışmalarla sorunun çözülmesi noktasında belirli bir mesafe alınmasını sağlamışlardır. 1970'li yıllarda bu alana yapılmış en ciddi katkıların başında Kemal Karpat'ın⁷⁸ gecekondü sorununu tarihsel bir çözümleme içine oturtmaya çalıştığı çalışması gelir. Bugün itibariyle gecekondü çalış-

66 Bahattin Akşit, "Two Turkish Towns", Yüksek Lisans Tezi, Chicago Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, 1971; a.lmf., "Social Change and Cleavage in a Middle Sized Turkish City", Doktora Tezi, Chicago Üniversitesi, 1975.

67 Emre Kongar, *İzmir'de Kentsel Aile*, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1972.

68 Belgin Tekçe, "Urbanization and Migration in Turkey 1955-1965", Doktora Tezi, Princeton Üniversitesi, 1974.

69 Yakın Ertürk, "Rural Change in Southeastern Anatolia: An Analysis of Rural Poverty and Power Structure as a Reflection of Center-Periphery in Turkey", Doktora Tezi, Cornell Üniversitesi, 1980.

70 Ayşe Öncü, "Perspectives on Urban Research", *Current Turkish Thought*, 1974; a.mlf., "City Size and Occupational Structure", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, 1975, sy. 3.

71 Barlas Tolan, *Büyük Kent Sorunlarına Toplu Bir Bakış*, Ankara: AİTİA Yayını, no. 99, 1977.

72 Ferhunde Özbay, "Türkiye'de Kırsal/Kentsel Kesimde Eğitimin Kadınlar Üzerindeki Etkisi", N. Abadan Unat (der.), *Türk Toplumunda Kadın*, İstanbul: TSBD, 1979.

73 Orhan Türkdoğan, *Yoksulluk Kültürü: Gecekonduların Toplumsal Yapısı*, Dede Korkut Yayınları, 1977.

74 İbrahim Yasa, "Gecekondü Ailesi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, sy. 25, Aralık 1970.

75 Sevil Atauz, "Köyden Kente Göç ve Kentleşme Olgusuna Sosyal Psikolojik Bir Yaklaşım", Doktora Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 1978.

76 M. H. Butler ve Nedret Tayyibe Butler, *Urban Dwelling Environments: İstanbul, Turkey Six Case Studies, Urbanization Model*, Cambridge, Massachusetts, 1976.

77 Leila Erder, *The Making of Industrial Bursa: Economic Activity and Population in a Turkish City 1835-1975*, New Jersey: Princeton University, 1976.

78 Kemal Karpat, *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondü ve Kentleşme*. 2003 yılında Türkçeye çevrilen çalışmanın ilk hali İngilizce olarak keleme alınmıştır: Kemal H. Karpat, *The Gecekondü: Rural Migration and Organization*, Cambridge: Cambridge University Press, 1976.

maları alanında sonuçları ve yöntemsel sorunları yeterince işlenmiş ve birçok yönüyle aşılmış olan bu çalışma, ilk yayımlandığı dönemde bu alana yapılmış en ciddi katkıyı temsil eder. Başka bir çalışma ise Birsen Gökçe’nin⁷⁹ bu yıllarda yaptığı, süreci tarihsel olarak çözümlemekten ziyade işlevselci bir ampirizmeye dayanmayı tercih ettiği sosyolojik alan araştırmalarıdır. Bu yıllarda yapılmış ve gecekondu sorununu bir siyaset bilimi ve sosyal politika sorunu olarak temellendiren bir diğer çalışma Metin Heper’e aittir.⁸⁰ İlhan Tekeli ve arkadaşlarının bir diğer çalışması ise;⁸¹ şehirselleşme mekân organizasyonlarındaki çarpık gelişime odaklanarak, gecekondu sorunu şehir hayatının sadece *kenarıyla* ilgili bağımsız bir sorun olarak değil, ulaşım, üretim ve dolaşım süreci içinde bir ağ biçiminde şehrin tüm dokularını dönüştüren bir olgu olarak tanımlamaktadır.⁸² Eserin disiplinlerarası bir kavrayışla yazılmış olması dönemde çok yaygın olmayan bir eğilimdir.

1960 ve 1970’li yıllarda şehirleşme ve gecekondu ile ilgili yapılan araştırmalar hakkında belirtilmesi gereken bir diğer nokta, bu çalışmaların Türkiye’de sosyal bilim çalışmalarının alt-disipliner ve disiplinler anlamında belirli bir çeşitlenme yaşadığı gerçeğidir. Bu yıllardaki şehir çalışmaları; şehirselleşme sorunu, iktisat, toplumsal değişim, kültürel dönüşüm, mekânsal farklılaşma ve örgütlenme, sınıfsal farklılaşma, mekândaki fiziksel yoğunlaşma, mülkiyet sorunları ve yerel yönetimler gibi birçok farklı sürecin konusu haline getirmişlerdir. Raci Bademli 1970’li yıllarda yapılan şehir araştırmalarının özellikleri hususunda şunları kaydetmektedir:

(...) kentsel araştırma konuları 1970’lerin başında daha çok politik düzeyde çeşitlenme, 1970’lerin ikinci yarısında uygulama düzeyinde ayıklanma ve 1980’lerin başlarına gelindiğinde akademik düzeyde derinleşme süreçlerinden geçmiştir diyebiliriz.⁸³

1980’e kadarki şehirleşme süreçleri ve şehir araştırmaları için belirtilmesi gereken bir diğer husus; bu yıllarda, Batı-dışı dünyada ithal ikameci sanayi politikalarının egemen olmasıdır. Ayrıca ulus-devlet mekanizmalarının toplumsal işleyişe geniş ölçekte müdahale ettiği ve şehirlerin yerel ve bölgesel bakımdan gelişimlerinin bu makro-politikalarından derin bir şekilde etkilendiğidir. Aynı şekilde akademik alanda da modernleşme paradigmasının sorgusuzca ka-

79 Birsen Gökçe, *Gecekondu Gençliği*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1976.

80 Metin Heper, *Gecekondu Policy in Turkey: An Evaluation with a Case Study of Rumelhisarüstü Squatter Area in Istanbul*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayını, 1978.

81 İlhan Tekeli, Y. Gülöksüz ve T. Okyay, *Gecekondu, Dolmuşlu, İşportalı Şehir*, İstanbul, 1976.

82 Bu yıllarda yapılan diğer gecekondu araştırmalarına, bu çalışmanın sonundaki bibliyografyadan bakılabilir.

83 R. Raci Bademli, “Türkiye’de Kentsel Araştırmaların Gelişim: 1979-1984”, *Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*, s. 301.

bul edildiği ve bunun da dönemin yerel ve küresel konjonktürü ile birebir uyumlu olduğu da bir diğer boyuttur. Özellikle bir “üçüncü dünya” sorunu olan gecekondularının doğrudan doğruya iktisadî gelişme sürecinin ve küresel emek ve sermaye pazarının bir boyutunu teşkil ettiği de sosyal bilim literatüründe fazlasıyla işlenmiştir. “Üçüncü dünya”daki çoğunlukla patolojik şehirleşme kalıplarının gelişmesi, sadece birim olarak “şehir” üzerinden çözümlenmesi imkânsız bir konudur. Sebepleri ve sonuçları itibariyle şehirlerin, iktisadî ve toplumsal süreçlerdeki dönüşümlerin doğal bir sonucu olarak gelişen bir alan olduğu gerçeği; hem siyasî, hem toplumsal, hem de akademik faillerin sosyal yapıların ve kendi eylemlerinin hakkında düşünerek belirli cevaplar bulabilecekleri bir sorundur.

3. 1980’den 2005’e Şehirleşme ve Gecekonduların Süreçlerine İlişkin Çalışmalar

Türkiye’nin yerleşim sorunlarının bibliyografik bir tahlili, araştırmacılara ülkedeki yerel bilgi gündemi ile dünyanın değişik coğrafyalarındaki tartışmaların farkları hakkında da bir perspektif verebilir. Şu anda şehirleşme süreçlerinin araştırılması ile ilgili olarak bu tür bir kapsamlı karşılaştırma yapılmış değildir. Türkiye’deki tartışmaların dünyadaki belirli kuramsal ve ampirik çalışmaların tercümesi olma konumunu aşma yönünde herhangi bir çaba göstermediği 1980’li yıllara kadar genel durumun büyük ölçüde pozitivist-ampirist yaklaşımların egemenliğinde olduğu iddia edilebilir. Türk akademisyenlerin göç, ticaret, işçileşme, kültürel *habitus* değişimleri, sosyal örgütlenme gibi temel toplumsal sorunlarla ilgili özgün çerçeveler geliştirme çabalarının çok sınırlı olması da bu durumun en önemli sonuçlarından birisidir. 1980 sonrası dönemde Türk akademik alanındaki disiplinler değişim süreçlerinin aynı zamanda araştırma süreçlerinin içeriğini de derinden etkilediği bir gerçektir. Sosyal bilimler gündeminin dünyadaki egemen gündemlerle daha hemhâl olmaya başladığı 1980 sonrası dönemde şehir çalışmaları açısından özgün bir tartışma gündemi olduğunu söylemek çok zordur. 1980 öncesi dönemden kalma tek boyutlu ampirik teşhisler koyma tarzının, bu dönemde de büyük ölçüde devam ettiği söylenebilir. Avrupa ve ABD’de bir grup akademisyen bu tek boyutluluğu kamusal bir tartışmayla eleştirmenin gerekliliğine işaret etmişlerdir.⁸⁴ Postmodernizm tartışmalarının Türkiye’de de birçok akademik tabuyu tartışmalı hale getirdiği 1990 sonrası dönemde bile, bazı disiplinlerarası ve pozitivist olmayan araştırma programlarına artık çokça rastlansa da, ana akım itibariyle işlevselci pozitivismın hakim paradigma konumunu sürdürdüğü görülmektedir. Türkiye’nin derin sosyal ve ekonomik dönüşümler geçirdiği bu dönemde, sosyal bilimlerin bu durumun sebep, sonuç ve sürecini tanımlama ve müdahil olma noktasında ne derecede etkili ve yeterli olduğu da tartışmalıdır.

84 Gulbenkian Komisyonu, *Sosyal Bilimleri Açın: Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor*, çev. Şirin Tekeli, 4. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 2003.

1980’den günümüze şehirlerin geçirdiği demografik, etnografik, sosyal ve iktisadî dönüşümle ilgili olarak pek çok araştırma yapıldı. Yine birçok çalışma kaleme alındı. Bu çalışmaların bütün bibliyografik bir dökümünü ortaya koymak oldukça zordur. Bunun iki sebebinden bahsedilebilir: Birincisi, Türkiye’de sosyal bilim alt-disiplinlerindeki farklılaşmanın artmasıdır. İkincisi ise, disiplinler arası faaliyet, tartışma ve mevcut sorunların yapısını ortaya çıkarmaya çalışan araştırmaların sayısındaki belirgin artıştır. Daha birçok sebep eklenebilecek bu tablonun bilimsel sonuçları ile ilgili olarak da, iki ön saptama yapılabilir: Birincisi, şehirlerdeki yapıların ve süreçlerin araştırılması için güçlü bir disiplinlerarası bilimsel programın gerekliliği; ikincisi, düşünsel bir sosyal bilimsel bilginin üretilebilmesi için tek boyutlu bir ampirik pozitivizmin terk edilerek daha eleştirel, realist ve ilişkisel epistemolojilerin öne çıkarılması.

Şehir çalışmaları alanında 1980’lerde yapılan araştırmalar; önceki bölümlerde bahsedilen birçok akademik ve bürokratik kurumun yanı sıra, yeni kurulan pek çok üniversite, sivil toplum kuruluşu ve birçok bürokratik kurumun katkılarıyla artış eğilimini sürdürmüştür. Önceki dönemlerde üç büyük şehir ile -Zonguldak, Adapazarı, Erzurum, Karabük, Ereğli, İzmit vb. gibi- bazı Anadolu şehirlerindeki değişimleri ortaya koymaya dönük olarak yapılan çalışmalara, diğer pek çok şehirle ilgili araştırmalar da eklenmiştir. Konular temelinde de, aynı farklılaşmanın oluştuğunu ve kültürel dönüşümler ile ilgili konulara ilgide de bir artış yaşandığı söylenebilir.

1980’li yıllarda yapılan şehir çalışmalarına bakıldığında; hem Türkiye’de, hem de Türkiye dışında yapılan doktora tezlerinin ve diğer akademik çalışmaların özellikle şu sorunları öne çıkardıkları görülmektedir: Şehirleşme süreçleri içinde sermaye birikimi modellerinin oluşumu, orta ve uzun dönemli sosyal yapı değişimleri, küçük zanaat türlerinin ve yapılarının sanayi süreçleri içerisindeki mevcut durumu, göçe bağlı yoksullaşma, yeni iş süreçlerine, sermaye ve emek örgütlenmesine bağlı yoksullaşma ve mülksüzleşme, şehirleşme aşamalarında çevre-merkez ilişkilerinin ekonomik niteliği, kırsal alanların dönüşümünde şehirleşmenin etkileri, suç artışları ve farklı toplumsal faktörlerce belirlenen yoğun demografik değişimler. Daha önceki dönemlerde yapılan çalışmalardaki saha yönelimli işlevsel epistemolojiye dayanan yaklaşımın bu dönemde de belirgin bir ağırlığı söz konusudur. Ayrıca birçok Anadolu şehrindeki dönüşümlerin çalışılmasında da niceliksel olarak belirgin bir artış görülür. Yukarıda da değinildiği gibi, bunun nedenleri, araştırmacı ve üniversite sayılarındaki belirgin artıştır. Bu yıllarda, işlevselci bir epistemolojiyi eksik bulan ve tarihsel bir temellendirme amacıyla şehirlerin yaygınlaşma süreçlerini açıklamaya çalışan nadir çabalar da mevcuttur.⁸⁵ Bu dönemde yapılan, hem ana

85 Korkut Tuna, *Şehirlerin Ortaya Çıkışı ve Yaygınlaşması Üzerine Sosyolojik Bir Deneme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1986.

akım yaklaşımları temsil eden, hem de alandaki temel örnekleri oluşturan çalışmaların bir dökümü yapılmak istendiğinde bazı belirgin isimler öne çıkarılabilir. Özellikle aşağıdaki isimlerin çalışmaları 1980'li yıllardaki başat paradigmayı ve tartışma ve sorun gündemlerini anlamak açısından incelenebilir: Tekeli'nin,⁸⁶ Kartal'ın,⁸⁷ Çelik'in,⁸⁸ Keleş'in,⁸⁹ Güvenç'in,⁹⁰ Şenyapılı'nın,⁹¹ Ayata'nın,⁹² Ertürk'ün,⁹³ Ayata'nın,⁹⁴ Çelebi'nin,⁹⁵ Çelik'in,⁹⁶ Ersoy'un,⁹⁷ Özbay ve Köksal'ın,⁹⁸ Atay'ın,⁹⁹ Shorter ve Macura'nın,¹⁰⁰ Gülersoy'un,¹⁰¹ Tatlıdil'in,¹⁰²

86 İlhan Tekeli, *Türkiye'de Kentleşme Yazıları*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1982.

87 Kemal Kartal, *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme*, Ankara: Yurt Yayınları, No. 6, 1983.

88 Zeynep Çelik, *Remaking of Istanbul*, Seattle: University of Washington Press, 1986 (Türkçesi: *Değişen İstanbul*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996).

89 Ruşen Keleş, *Kentbilim İlkeleri*, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1976; Ruşen Keleş, *100 Soruda Şehirleşme, Konut ve Gecekondu*, 3. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1983.

90 Murat Güvenç, "Metropolitan Ölçekte Nüfus ve Yoğunluk Artışları", Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1979; Murat Güvenç, "Introduction to Structural Landscape Analysis: Overviews on the Industrial Landscapes of Greater İstanbul", Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1992.

91 Tansı Şenyapılı, *Gecekondu: 'Çevre' İşçilerin Mekânı*; yayımlayan: Tansı Şenyapılı, *Ankara Gecekondularının Ekonomik Profili, Kentsel Bütünleşme*, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Yayını, 198; Tansı Şenyapılı, *Ankara Kentinde Gecekondu Gelişimi: 1923-1960*, Ankara: Banknet Konut Üretim Kooperatifleri Birliği, 1985.

92 Sencer Ayata, "Differentiation and Capital Accumulation: Case Studies in Kayseri (Turkey)", Doktora Tezi, Kent Üniversitesi, 1982; Sencer Ayata, "Toplumsal Çevre Olarak Gecekondu ve Apartman", *Toplum ve Bilim*, sy. 42, Yaz, 1988.

93 Yakın Ertürk, bkz. 69 numaralı dipnot.

94 Ayşe Ayata, "Participation and Organization in Local Politics: A Comparative Study of Class and Clientage in Two Small Towns", Doktora Tezi, Kent Üniversitesi, 1984; Ayşe Ayata, "Gecekondularda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örgütleri ve Hemşehrilik", *Türkiye II. Sosyal Bilimler Kongresinde Sunulan Tebliğ*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1989.

95 Nilgün Çelebi, *Aydın'daki Küçük Sanayicilerin Sosyolojik Açından İncelenmesi*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983.

96 Zeynep Çelik, 88 numaralı dipnot.

97 Melih Ersoy, "A Critique of Modernization and Dependency Schools in Urban Industrial Sector", Doktora Tezi, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1982; Melih Ersoy, *Göç ve Kentsel Bütünleşme*, Ankara: Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı, 1985.

98 Ferhunde Özbay ve Sema Köksal, *İstanbul Metropolitan Kenti ve Marmara Bölgesinin Kentsel Gelişim Örgütüsü*, İstanbul, 1988.

99 Mahmut Atay, "Keban Barajı Nedeniyle Elazığ'ın 1800 Evler Mahallesiine Göç Edenlerin Kentleşme Sorunları", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1985.

100 Miroslav Macura ve Frederic C. Shorter, *Türkiye'de Nüfus Artışı (1935-1975) Doğurganlık ve Ölümlülük Eğilimleri*, Ankara: Yurt Yayınları, 1983.

101 Çelik Gülersoy, *Taksim: Bir Meydanın Hikayesi*, İstanbul: Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kitaplığı, 1986.

102 Ercan Tatlıdil, *Kentleşme ve Gecekondu*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1989.

Alioğlu’nun,¹⁰³ Atalay’ın,¹⁰⁴ Kıstır’ın,¹⁰⁵ Görgülü’nün,¹⁰⁶ Sezal’ın,¹⁰⁷ Pınarcıoğlu’nun,¹⁰⁸ İsbir’in¹⁰⁹ ve Aksoylu’nun¹¹⁰ farklı disiplinlerde ve farklı entelektüel ve bilimsel yaklaşımlarla şehirleşme süreçlerinin anlaşılmasına katkılar yaptıkları görülmektedir. Bu katkıları yapan bilim adamlarının birçoğu 1990 yıllarda da bu alandaki araştırma yönelimli bir sosyal bilim çalışmasını devam ettirmişlerdir. Türkiye’de ve Türkiye dışında yüksek lisans ve doktora çalışmalarını şehir hayatındaki çok boyutlu sosyal ve kültürel sorunların açıklanması için yapan bu araştırmacıların ortak katkısı, 1980’li yıllardaki şehirleşme süreçlerini farklı büyüklüklerdeki şehirlerde farklı sorun kümeleri temelinde araştırarak açıklamalarıdır. Bu bilim adamlarının şehir çalışmaları alanında, 1980 sonrasında araştırma yönelimli bir sosyal bilimi kurumsallaştırma yönündeki katkıları, 1990’dan günümüze kadar gelen araştırma yönelimli sosyal bilim çalışmalarının artışında ve yapılanmasında da etkili olmuştur. Bu dönemde, başat paradigmaya en tutarlı muhalefeti temsil eden Turgut Cansever’in¹¹¹ çalışmaları da farklı yayın organlarında yayınlanmış ve sonradan toplu olarak basılmıştır.

1990’dan 2005’in sonuna uzanan zaman dilimi ise, Türkiye’nin çok ciddi toplumsal ve ekonomik yapı, kültürel ve sosyal *habitus*¹¹² değişimleri geçirdiği bir dönem olarak yaşandı. Bu süreç içerisinde şehirler de demografik, sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda ciddi bir dönüşüm geçirdiler. 1990 sonrasında Türkiye’nin farklı dönemlerde yaşadığı önemli demografik dönüşümlerden birisi, iç göç süreçlerinin yoğun etkileri altında gerçekleşti. Bu sürecin tüm dün-

103 Füsün Alioğlu, “Geleneksel Mardin Şehir Dokusu ve Evleri Üzerine Bir Deneme”, Doktora Tezi, İTÜ, 1989.

104 Beşir Atalay, *Sanayileşme ve Sosyal Değişme: Kırıkkale Örneği*, Ankara: DPT Yayınları, 1983.

105 R. Kıstır, “Kentsel Gelişme Potansiyelinin (KGP) Belirlenmesinde Bir Yöntem: Ekolojik Yaklaşım”, Doktora Tezi, Trabzon: KTÜ Yayınları, 1981.

106 A. Z. Görgülü, “İstanbul Metropolitan Alanında Gecekondu Önleme Bilgilerinin Mekânsal Konumları ve Fizik Mekân Çözümlemeleri”, Doktora Tezi, İstanbul: Yıldız Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1982.

107 İhsan Sezal, “Sosyal Yapı Değişmesi Açısından Türkiye’de Şehirleşme”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, 1981.

108 M. Melih Pınarcıoğlu, “Transition From Development Problematic to Crisis Problematic and Its Spatial Implications”, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1990.

109 Eyüp G. İsbir, *Kentleşme, Metropolitan Alan ve Yönetimi*, Ankara: AİTİA Yayını, 1982.

110 Sevin Aksoylu, “Türkiye’de Yeni Kent Politikası İçin Bir Araştırma, Örnek: Eskişehir”, Doktora Tezi, İTÜ, 1989.

111 Turgut Cansever, *Şehir ve Mimari Üzerine Düşünceler*, İstanbul: Ağaç Yayınları, 1992; Turgut Cansever, *Ev ve Şehir Üzerine Düşünceler*, İstanbul: Ağaç Yayınları, 1994; Turgut Cansever, *İslam’da Şehir ve Mimari*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1997; Turgut Cansever, *Kubbeyi Yere Koymamak*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1997; Turgut Cansever, *İstanbul’u Anlamak*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.

112 Kavram için bkz. Pierre Bourdieu ve Loic J. D. Wacquant, *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, s. 116-133.

yadaki neo-liberal ekonomi politikalarının egemenliğinin Türkiye'deki "yolsuz" kapitalist örneklerinden birisinin içinde yaşanması, cari açığı artarak büyüyen konut sorunlarından gecekonduların varoşlara dönüşmesine ve şehirlerde yeni yerel politikaların ortaya çıkması zorunluluğuna kadar pek çok sorunun yeni çerçeveler içinde değerlendirilmesi ve açıklanması gerekliliğini de getirdi. Cumhuriyet dönemi şehirleşmesinin temel şehircilik sorununu karakterize eden gecekondu sorunu; 1990'larda pekişmiş, farklılaşmış ve toplumsal oluşumunu farklı bir aşamaya taşımış olması bakımından en ciddi dönüşümlerden birisi olarak görülebilir. Bu durum esasen mekân ve toplumsal değişimin karşılıklı ilişki ve etkileşimleri açısından çift taraflı bir dönüşümün habercisidir. Hem mekânın örgütlenme mantığı, hem de sosyal sınıfların örgütlenme ve farklılaşma mantık ve yapıları bir değişim sürecinin konusu olmuştur. Tansı Şenyapılı'nın tespitleri hem gecekonduyunun gelişim sürecini, hem bunun iş süreçleri açısından anlamını, hem de şehir mekânının bütünsel değişimi açısından ne anlama geldiğini oldukça iyi özetlemektedir:

- 50 yılda gecekondu olgusu inanılmaz bir gelişme göstererek altyapısız, derme çatma barakalardan apartmanlara dönüştü, gecekondu nüfusu da 'marjinal sektör' kapsamındaki işlerden 'enformel' ve küçük çaplı işlere geçti. Gecekondu, kente 'eklenen' bir öge olmaktan çıkıp, kentin temel rantlarından birinden paylaşma hakkı isteyen bir güce erişti. Bu çalışmada, bu geçişin,
- gecekondu nüfusunun Türkiye'nin benimsediği ekonomik dönem modellerine uyum gösteren ve destekleyen özel bir işgücü olduğu;
 - ekonomik mekânda bu modeller kapsamında giderek artan ve temelleşen rolleri paralelinde bu nüfusun yaşadığı sürecin kent mekânına yansıdığı;
 - bu mekândaki 'hareketli' yaşam dönemlerinin kent mekânındaki yansımalarının 'esnek' bir konut türü olan gecekonduyu yarattığı;
 - bu nüfusun zaman içinde ekonomik mekânda üstlendiği rollerin öneminin artması ile birlikte ekonomik mekânda daha olumlu koşullar kazanmasına neden olduğu ama bu konudaki esas 'ödül' ve 'taviz'lerin kent mekânında verildiği;
 - ekonomik mekânda artan örgütlenme ile 'hareketliliğin' kısıtlandığı ve bu 'durağanlaşmanın' kent mekânına 'esnek' gecekondu türünün yerine 'mekanda donuk' apartmanlaşma biçiminde yansıdığı bir süreç içinde gerçekleştiği öne sürülmüştür.¹¹³

Gecekondulaşmadan apartmanlaşmaya doğru bir gelişme seyri izleyen kentsel fiziksel yapı ve mekân örgütlenmesi değişimleri, bir taraftan da katılımcı bir yerel yönetim ve şehircilik politikasını da gündeme getirdi. Yerel yönetimlerin şehirlerdeki sorunları çözmeye yolunda yeni bir örgütlenme mantığını be-

¹¹³ Tansı Şenyapılı, "Cumhuriyet'in 75. Yılı Gecekondu'nun 50. Yılı", s. 315.

nimsemesi yönünde bazı öneriler bu dönemde daha sıklıkla ifade edildi. Bu görüşler, demokratik karar mekanizmalarını öldüren bürokratik olarak etkili dikey hiyerarşik bir örgütlenmeden, yatay ve katılımcı demokratik bir örgütlenmeye gidilmesi gerektiği yönünde bir beyandı.¹¹⁴

1990’ların başından 2005’in son dönemlerine kadar şehirleşme çalışmalarındaki konu, sorun ve eğilimlerin egemen gündemini ekonomi ve siyaset oluşturmuştur. Bir taraftan şehir ölçeklerindeki toplumsal örgütlenmelerin en önemli siyasî mekanizmasını teşkil eden yerel yönetimlerdeki yolsuzluk, kötü karar alma mekanizmalarının kurumlaşp taşlaşması, altyapı sorunlarının artması gibi sebepler yerel siyasetin yeniden örgütlenmesi noktasında yeni bir kamusal bilinç ve baskıyı gündeme getirmiştir. Öte taraftan neo-liberal ekonominin tüm dünyadaki hegemonyası kırsal yoksulluk, kentsel yoksulluk, siyasetin teknokratikleşmesi, yeni kentsel dışlama ve engelleme mekanizmalarının oluşumunu tetikleyen bir seri kurumsal ve sosyal setin oluşumuna yol açtı. Her iki sorunun şehir hayatındaki toplumsal ve siyasal sonuç ve süreçlerini inceleyen pek çok araştırma bu dönemin araştırma programlarını karakterize eder. Daha kenarda kalan farklı araştırmalar da burada unutulmamıştır; fakat bu çalışmaların, dönemin temel sosyal ve iktisadî sorunlarını kavrama düzeyleri tartışma konusudur. Bu dönemde yapılan çalışmaların kısa bir dökümü çıkarıldığında tablo daha da netleşecektir.

1990’lardan günümüze kadar yapılan çalışmalar içinde pek çok bilim adamının katkısı vardır. Bunların pek çoğu ilk çalışmalarını, 1980’li yıllarda yapmışken; bazıları ilk eserlerini 1990’lı ve 2000’li yıllarda vermiştir. Bu 1990’larda şehirlerdeki dönüşümleri farklı sorunsallarla araştıran Keyder ve Öncü’nün,¹¹⁵ Ersoy’un,¹¹⁶ Eraydın’ın,¹¹⁷ Erder’in,¹¹⁸ Bozdoğan’ın,¹¹⁹ Özbay ve Köksal’ın (Erder),¹²⁰ Güvenç ve Işık’ın,¹²¹ Işık ve Pınarcıoğlu’nun,¹²² Güvenç’in,¹²³ Ayata ve

114 İlhan Tekeli vd., *Katılımcı Demokrasi, Kamusal Alan ve Yerel Yönetim*, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 1999.

115 Çağlar Keyder ve Ayşe Öncü, *İstanbul and Concept of World Cities*, İstanbul: Frederich Ebert Vakfı, 1993.

116 Melih Ersoy, *Yeni Liberal Politikalar ve Kentsel Sanayi*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1993.

117 Ayda Eraydın, *Post-Fordizm ve Değişen Mekânsal Öncelikler*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, 1992.

118 Sema Erder, *İstanbul’a Bir Kent Kondu: Ümraniye*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996; Sema Erder, *Kentsel Gerilim ve Enformel İlişki Ağları*, Ankara: Um-ag Yayınları, 1997.

119 Sibel Bozdoğan, *Modernizm ve Ulusun İnşası*.

120 Ferhunde Özbay ve Sema Köksal, *İstanbul Metropolitan Kenti ve Marmara Bölgesinin Kentsel Gelişim Örüntüsü*, İstanbul, 1988.

121 Murat Güvenç ve Oğuz Işık, “İstanbul’u Okumak: Statü Konut Mülkiyeti Farklılaşmasına İlişkin Bir Çözümleme Denemesi”, *Toplum ve Bilim*, 1996, sy. 71, s. 5-60; Murat Güvenç ve Oğuz Işık, “İstanbul’u Okumak: Mahalle Düzeyinde Konut Mülkiyeti Statü Farklılaşmasına İlişkin Bulgular Nasıl Genellenebilir?”, *Toplum ve Bilim*, 1997, sy. 72.

Ayata'nın,¹²⁴ Erbaş'ın,¹²⁵ Wedel'in,¹²⁶ Kurtuluş'un,¹²⁷ Akder ve Güvenç'in,¹²⁸ Dikmen'in,¹²⁹ Kazgan'ın,¹³⁰ Demir'in¹³¹ ve Aslanoğlu'nun¹³² çalışmaları öne çıkan eserlerdir. Ayrıca 1996 yılında İstanbul'da yapılan *Habitat II*'deki gündemin, tüm dünyada ve Türkiye'de kronik boyutlara ulaşmış konut/mesken sorununa çözüm bulma arayışlarına odaklanmış olması da 1990'ların temel gündemlerinden bir diğerini oluşturmuştur.¹³³

Yoksulluk oranlarındaki dramatik artış ve buna bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal sorunlar; yaşanılabilirlik, sürdürülebilirlik, sosyal ekoloji gibi sorunlar odağında bir tartışma kümesini de bu yılların gündemine getirmiştir. Özellikle kentsel ekoloji kavramına Robert Ezra Park, Mc Kenzie ve Burgess gibi şehir sosyologlarının çalışmalarından aşına olursa da,¹³⁴ kavramın özellikle 1980'den sonra gündeme gelmesinde topyekün bir ekolojiyi temellendiren bir çok ekolojist düşünür ve hareketin etkisi olmuştur. Murray Boockhin, André Gorz, Ivan Illich, Rudolf Bahro, Arne Naess gibi pek çok ekolojist düşünür ve Ulrich Beck, Niklas Luhmann gibi isimler tarafından ekolojik krizlerden hareketle geliştirilen *Risk Toplumu* tartışmaları da Türkiye'deki şehirleşme tartışmalarına taşındı. Şehir sosyolojisi çalışmalarının en önemli isimlerinden Ma-

122 Oğuz Işık ve M. Melih Pınarcıoğlu, *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, İletişim Yayınları: İstanbul, 2001.

123 Murat Güvenç, "Beş Büyükşehirde Statü-Gelir Temelinde Mekânsal Farklılaşma: İlişkisel Çözümler", *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*; Murat Güvenç, "Kent Araştırmasına İlişkisel Yaklaşım: İşyeri-Statü Farklılaşması ve Mekânsal İzdüşümleri", *Mübeccel Kıray İçin Yazılar*.

124 Sencer Ayata ve Ayşe Ayata, *Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü*, Ankara: TC Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, 1996.

125 Hayriye Erbaş, "Class and Culture: The Cases of Kırıkkale and Ankara", Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

126 Heidi Wedel, *Siyaset ve Cinsiyet: İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal Katılımı*, İstanbul: Metis Yayınları, 2001.

127 Hatice Kurtuluş (der.), *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005.

128 A. Halis Akder ve Murat Güvenç (ed.), *Devlet Reformu, Yoksulluk: Bölgesel Gelişme ve Yoksulluk: Kent Yoksulluğu*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, 2000.

129 Ahmet Alpay Dikmen (der.), *Kentleşme, Göç ve Yoksulluk*, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yay., Ankara: İmaj Yayıncılık, 2002.

130 Gülten Kazgan (der.), *Kuştepe Araştırması 1999*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1999.

131 Erol Demir, "Kentsel Farklılaşma ve Kimlik: Ankara'da Konut Çevreleri Üzerine Bir Araştırma", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

132 Rana Aslanoğlu [Akdış], "Kent Kuramları İçinde Çöküntü Bölgeleri Analizi: Bursa-Reyhan Örneği", Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1990; Rana Aslanoğlu, *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Bursa: Asa Yayınları, 1998.

133 Habitat II, *Turkey: National Report and Plan of Action*, İstanbul: International Union of Local Administrations, 1996.

134 Rana Aslanoğlu, *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, s. 25-30.

Manuel Castells’in *Enformasyon Toplumu* tartışmalarının da bu tartışmalarda her dönemde belirgin bir ağırlığı olmuştur.¹³⁵ Bu tartışmalar muhtemel bir şehir alanının sosyal, ekonomik ve doğal sınırlarının düşünülmesi noktasında derinden belirleyici olmuştur. Sürdürülebilirlik kavramının bu sorunları aşma noktasında 1990’lar boyunca öne çıkması da bu tartışmalarla bağlantılıydı. 1990’lardaki ve 2000’in ilk yıllarındaki şehir çalışmalarının, bu araştırma alanının hem teorik, hem ampirik olarak çeşitlenmesine ciddi katkıları olmuştur. Bu durumun oluşmasında; sosyal bilim disiplinleri arasındaki sınırların aşınmasının ve Türkiye’deki şehir çalışmalarının belirli bir düzeye gelmesiyle de ilişkili boyutlar vardır. Araştırma programlarındaki çeşitlenmeler ve daha müdahil bilim çalışmalarının artışı, orta vadede bu alandaki gelişmeyi olumlu etkileyeceği söylenebilirse de; uzun vadede, bu alandaki çalışmalarda daha derinlikli yöntemlerle çalışılmasını ve kendi üzerine düşünme faaliyeti daha yüksek bir bilimin gelişmesini ne kadar etkileyeceği şüphelidir.

D. Sonuç

Sosyal bilimlerin farklı araştırma alanlarının Türkiye’deki gelişim çizgisi incelendiğinde tüm disiplinlerin en derin kesişim kümesi olarak, şehirlerdeki sorun alanlarını konu edinen çalışmalar öne çıkmaktadır. Bu anlamıyla şehirlerdeki herhangi bir sorunu kavramaya çalışan bir bilim adamının mimariden antropolojiye, şehir planlamadan siyaset bilimine, ekonomiden sosyolojiye kadar pek çok bilimin araştırmalarına başvurma zorunluluğu ortaya çıkacaktır. Her ne kadar şehir çalışmalarındaki disiplinler uzunca bir dönem birbirlerine kapalı çalışma faaliyetleri sürdürerek araştırmalarını örgütleseler de, bu durumun sürdürülebilirliği gittikçe ortadan kalkmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren tüm bilimsel alanlarda olduğu gibi farklı disiplinler dâhilinde şehirlerin sorunlarını araştıran bilimler de pozitivist bilim yaklaşımlarının etkisi altında kurumlaşmalarını tamamladılar. 1980’lere kadar yöntem ve teorilerde sosyal evrimci bir pozitivistimin belirgin ağırlığı görülmektedir. 1980’den sonra bu tabloda bazı önemli değişiklikler yaşanmış ve fakat pozitivist bilimsel *habitusun* egemenliği belirli düzeylerde devam etmiştir. 1990’dan sonra bu tablodaki değişim hızlanmış ve düşünümsel bir sosyal bilim için bazı önemli adımlar atılmıştır. Araştırmaların etik sorumluluğunu üstlenecek bir bilim için bu durum oldukça önemli bir gelişme sayılabilir.

Toplumsal sorunların gittikçe daha bütünsel yaklaşımlarla ele alınmasının zorunluluğu sadece yöntemsel kaygılardan değil bizzat etik ve siyasî sorumluluk almanın zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Saf ampirisizme veya gösterişçi

135 Manuel Castells, *The Information Age: Economy, Society and Culture: The Rise of Network Society*, c. I, Oxford: Blackwell Publishers, 1996 (Türkçesi: *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Ağ Toplumunun Yükselişi*, c. I, çev. Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005).

kuram oluşturmaya meyilli bilim adamlarının kısa sürede araştırmalarının sınırlılıklarını görmeleri, teori ile pratik arasındaki ayrıştırılamaz ilişkinin tabiatından kaynaklanmaktadır. Sosyal bilimlerdeki sunî ayrımların abartılması, toplumsal sorunları açıklama çabalarının önündeki en ciddi engellerin başında gelmektedir. İnsanı ve toplumsal gerçekliğe, ürettiği bilgi ile müdahil olan bu bilimlerin, benzer türde ortodoks ayrımları öne çıkarması, sayısız etik ve sosyal riski doğurmakla kalkmamakta; aynı zamanda toplumsal gerçekliğin tam ve doğru bir bilgisine ulaşmanın önünde de durmaktadır. Şehirlerdeki sosyal hayatın tüm boyutlarının, daha girift bir ilişkiler ağıyla birbirine bağlandığı günümüzde; bu alanlardaki sorunları teşhis edecek bilimsel çalışmaların disiplinler sınırları öne çıkarması, bilimin nesnesiyle kuracağı ilişkide daha başlangıçta, ilk adımı yanlış atacağı anlamına gelecektir. Günümüzde eleştirel, kamusal kaygılarla hareket eden ve toplumsal sorunlara karşı ciddi bir duyarlılıkla yaklaşan¹³⁶ bir şehir çalışmaları alanının oluşumu için, Bourdieu'nün sosyal bilimin bilimselliği için şart gördüğü, üç önemli araştırma alanını ve yaklaşımını önemseme zorunluluğu ortaya çıkıyor. Bunların başında, şehir alanının yapılanması noktasında ciddi bir etkiye sahip olan iktidar alanının çözümlenmesi ve diğer alt alanlarla, özellikle de kültürel alanın oluşumuyla karşılıklı belirleyiciliğinin ortaya konması gelmektedir. İkinci olarak, şehirlerdeki engelleme ve dışlama mekanizmalarının oluşumunda önemli bir belirleyici olan kentsel etnografik farkların ve şehirlerde faillerin var olma alanlarını derinden sınırlandıran farklı tahakküm yapılarının çözümlenmesidir. Son olarak ise, özellikle iktisadî alandaki üretim, bölüşüm ve paylaşım mücadelelerinde alandaki eşitsiz konumların farklı araçlar yoluyla yeniden-üretim ve dağıtım mekanizmalarının ortaya çıkarılmasıdır. Ayrıca bu tür bir araştırma programını takip eden bilim adamlarının aynı zamanda kendi konumlarını da nesneleştirerek bilimin konusu haline getirmeleri,¹³⁷ sorumlu bir sosyal bilimin en ciddi gereklerinden birisidir.

II. Şehirleşme ve Gecekondu Bibliyografyası

A. Cumhuriyet Döneminde Şehirleşme Bibliyografyası

Abadan-Unat, Nermin, *Türkiye'nin Üç Büyük Şehri: Radyo İle İlgili Halkoyu Araştırması*, Ankara, 1963.

Abadan-Unat, Nermin ve diğerleri, *Migration and Development A Study of the Effects of International Labor Migration on Boğazlıyan District*, Ankara: Ajans Türk Press, 1976.

136 Michael Burawoy, "Response: Public Sociology: Populist Fad or Path to Renewal", *The British Journal of Sociology*, 2005, sy. 56, s. 417-432; Craig Calhoun, "The Promise of Public Sociology", *The British Journal of Sociology*, 2005, sy. 56, sy. 355-363.

137 Pierre Bourdieu ve Loic J. D. Wacquant, *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, s. 49-217.

- Acar, Mehmet, “Denizli’nin Kentsel Gelişimi”, *21. Yüzyıla Doğru Denizli Sanayi Sempozyumu* (TMMOB Makine Mühendisleri Odası, 17-19 Ekim 1997), Denizli: Makine Mühendisleri Odası Yayını, No. 199, 1997.
- Açıkel, Fethi, “Mikro Mekân Paradigmasında Giriş”, *Toplum ve Bilim*, 1995, sy. 66, s. 122-139.
- Açma, Bülent, *Sanayileşme Perspektifinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Projesi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1991.
- Adam, Mehmet, “Alt-Kültürlerin Mekânı”, *Birikim*, Haziran-Temmuz 1996, sy. 86-87, s. 96-100.
- Akalın, Halil İbrahim, “Şehirleşme Süreci ve Metropoliten Alanlar”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1984.
- Akansel, Şennur vd., “Tarihi Kentlerde Atıl Kaynakların Kullanılabilirliğinin Kentsel Tasarım Boyutu: Edirne Kaleiçi-Maarif Caddesi”, *Kentsel Yenileşme ve Kentsel Tasarım Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu 18-19-30 Mayıs 2003* bildirileri içinde, İstanbul: MSÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 2003.
- Akçiçek, Selahattin, *İzmir Belediye Reisliğinin 1955 Yılı Çalışma Raporu*, İzmir: Meşher Matbaası, 1955.
- Akçura, Tuğrul, “Doğu Marmara Bölgesi Ön Planı”, *Yedinci İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları*, Ankara: İskân ve Şehircilik Derneği, 1964.
- Akçura, Tuğrul, *Ankara: Türkiye Cumhuriyetinin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1971.
- Akçura, Tuğrul, “Türkiye’de Şehirleşme ve Bazı Şehir Örnekleri”, Erol Tümertekin vd. (der.), *Türkiye: Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar*, İstanbul, 1971.
- Akdeniz, Halil, “Ankara’nın Kentsel Gelişimine Haritalarla Bakış”, *Harita Dergisi*, 1997, c. 64/118.
- Akder A. Halis ve Murat Güvenç (ed.), *Devlet Reformu, Yoksulluk: Bölgesel Gelişme ve Yoksulluk - Kent Yoksulluğu*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, 2000.
- Akın, O., “Küreselleşme Olgusu ve Kent Mekânı Üzerine Etkileri: İstanbul Metropoliten Alanı”, *3. Bin Yılda Şehirler: Küreselleşme, Mekân-Planlama*, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 2000.
- Akkayan, Taylan, *Göç ve Değişme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1979.
- Aksakal, Haşim, “1980 Sonrası İstanbul’daki Yeni Yerleşme Alanları Üzerinde Bir Değerlendirme”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1998.
- Aksoylu, Sevin, “Türkiye’de Yeni Kent Politikası İçin Bir Araştırma, Örnek: Eskişehir”, Doktora Tezi, İTÜ, 1989.
- Aksu, R. Tanju, “Bursa’da Kentleşme ve Hava Kirliliği Sorunu”, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1996.
- Aksoy, Asu ve Kevin Robins, “İstanbul between Civilization and Discontent”, *New Perspective on Turkey*, İlkbahar 1994, sy. 10, s. 57-74.

- Akşit, Bahattin, "Two Turkish Towns", Yüksek Lisans Tezi, Chicago Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, 1971.
- Akşit, Bahattin, "Social Change and Cleavage in a Middle Sized Turkish City", Doktora Tezi, Chicago Üniversitesi, 1975.
- Akşit, Bahattin, Kayhan Mutlu, H. Ünal Nalbantoğlu, A. Adnan Akçay, Mustafa Şen, "Population Movements in Southeastern Anatolia: Some Findings of an Empirical Research in 1993", *New Perspective on Turkey*, 1996, sy. 14, s. 53-74.
- Aktüre, Sevgi ve Tansı Şenyapılı, "Safranbolu'da Mekânsal Yapının Gösterdiği Nitelikler ve Koruma Önerilerinin Düşündürdükleri", Orta Doğu Teknik Üniversitesi *Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 1976, c. II, sy. 1.
- Aktürk, Dilek, "Kent İçi Dönüşüm Alanlarının Benimsenmesinde Geçmişle Kurulan Kültürel Bağın Önemi", *Kentsel Yenileşme ve Kentsel Tasarım Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu 18-19-30 Mayıs 2003* bildirileri içinde, İstanbul: MSÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 2003.
- Ala, Efan, "Ordu İlinin Sanayileşmesi: Giresun İliyle Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım", Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 1996.
- Alada (Bayramoğlu), Adalet, "Osmanlı-Türk Şehrinde Mahalle", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Alhan, Fatih, "Tokat Merkez İlçesi Sınırları İçerisinde Sürdürülen Kentleşme Çalışmalarının Arazi Kullanımı Üzerindeki Olumlu-Olumsuz Etkileri", Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 1992.
- Alioğlu, Füsün, "Geleneksel Mardin Şehir Dokusu ve Evleri Üzerine Bir Deneme", Doktora Tezi, İTÜ, 1989.
- Alioğlu, Füsün, *Mardin: Şehir Dokusu ve Evler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- Alptekin, İ. V., "Van Gölü Çevresinin Peyzajı ve Geliştirilmesi Yönünden Yapılması Gereken Çalışmalar", Doktora Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1970.
- Altaban, Ö. ve Murat Güvenç, "Urban Planning in Ankara", *Cities*, 1990, c. VII, sy. 2.
- Altun, C. Mete, "Azgelişmiş Sosyo-Ekonomik Yapılarda Kentleşmenin Getirdiği Çevre Sorunları: İstanbul Örneği", Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, 1993.
- Altunbaş, Derya, "Marmara Bölgesinde Kentlerin Ekonomik Mekân Etkileşimleri" Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1996.
- Ansal, Hacer, "Türk Sanayinde Ücretli Kadın Emeginin Değişen Konumu", *Toplum ve Bilim*, 1995, sy. 66, s. 17-28.
- Apak, Suat, "Toplu Konut Alanlarında Güvenli Çevrelerin Oluşturulmasında Kullanılabilecek Kavramsal Bir Model", Doktora Tezi, İTÜ, 1998.
- Apak, Suat, "Komşuluğun Zayıfladığı Bir Semt ve Güvenlik", *Kentsel Yenileşme ve Kentsel Tasarım Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu 18-19-30 Mayıs 2003* bildirileri içinde, İstanbul: MSÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 2003.
- Arat, Z., *Gelişmekte Olan Ülkelerde Sanayileşmenin Kentleşmeye Etkisi: Türkiye İçin Bir Sınama*, Ankara: DPT Yayını, 1975.

- Aren, Sadun, "Şehirleşme Hareketleri", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1949, sy. 4.
- Arı, Oğuz, *İzmir'de Kitle Haberleşmesi*, Ankara: Sosyal Bilimler Derneği yayınları, 1972.
- Arı, Oğuz ve Cavit Orhan Tütengil, *Adapazarı'nda Göç ve Çalışma Hayatına İntibak Araştırması*, İstanbul-Adapazarı: Sakarya Sosyal Araştırmalar Merkezi Yayını, 1968.
- Arıbaş, K., "İskân Sorunu", ("Problems of Settlement"), *Cumhuriyetin Ellinci Yılında İstanbul'un İdari Sorunları Semineri*, İstanbul, 1973.
- Arkon, Cemal ve S. Özdemir, *Kentsel Gelişme ve Çevre İlişkisi İzmir'in Çevre Sorunları*, İzmir: İzmir Ticaret Odası, ts.
- Arkon, Cemal, "Kıyı Kentleri İmar Planının Hazırlanmasında Ortaya Çıkan Planlama Sorunları", *Türkiye 8. Dünya Şehircilik Günü: 1-3 Kasım*, Adana: Kemal Matbaası, 1984.
- Arpad, Burhan, *Yok Edilen İstanbul*, İstanbul: TTKO, 1983.
- Arslan, Adile ve Yonca Al, "Van'da "Diğerleri"nin Mekânları", *Birikim*, Haziran-Temmuz 1996, sy. 86-87, s. 154-161.
- Aslanoğlu [Akdiş], Rana, "Kent Kuramları İçinde Çöküntü Bölgeleri Analizi: Bursa-Reyhan Örneği", Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1990.
- Aslanoğlu, Rana, "Kentleri Zaman-Mekân Etkileşiminde Değerlendiren Yaklaşımlar ve Değişen Kentli Kimlikleri", Doçentlik Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1995.
- Aslanoğlu, Rana, "Globalleşme ve Dünya Kenti", *Toplum ve Bilim*, 1996, sy. 69.
- Aslanoğlu, Rana, *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Bursa: Asa Yayınları, 1998.
- Atalay, Beşir, *Sanayileşme ve Sosyal Değişme: Kırıkkale Örneği*, Ankara: DPT Yayınları, 1983.
- Atauz, Sevil, "Köyden Kente Göç ve Kentleşme Olgusuna Sosyal Psikolojik Bir Yaklaşım", Doktora Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 1978.
- Atauz, Sevil, "Dünya Kentlerinin Yeni Olgusu: Sokak Çocukları", *Birikim*, Aralık 1999, sy. 116, s. 68-78.
- Atauz, Akın, "Bir Kent Parçasına Nasıl Sahip Çıkmak?", *Birikim*, Mayıs 1991, sy. 25, s. 73-75.
- Atauz, Akın, "Kenti Okumak - Kenti Yazmak", *Birikim*, Haziran-Temmuz 1996, sy. 86-87, s. 17-30.
- Atay, Mahmut, "Keban Barajı Nedeniyle Elazığ'ın 1800 Evler Mahallesi'ne Göç Edenlerin Kentleşme Sorunları", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1985.
- Atay, Mahmut, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Kentleşme ve Problemleri", Yayınlanmamış Profesörlük Başlıca Eseri, Fırat Üniversitesi, 1996.
- Ateş, Ece, "Kent Planlamasına Halkın Katılımı", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Avraloğlu, Z., *Üç Şehirde Tüketim Fonksiyonları*, Ankara: A.İ.T.İ.A. Yayınları, no. 86, 1976.
- Ayan, M., "Sanayinin Kentleşmeye Etkisi (Seydişehir Örneği)", *Türkiye 8. Dünya Şehircilik Günü: 1-3 Kasım*, Adana: Kemal Matbaası, 1984.
- Ayata, Ayşe, "Participation and Organization in Local Politics: A Comparative Study of Class and Clientage in Two Small Towns", Doktora Tezi, Kent Üniversitesi, 1984.

- Ayata, Sencer, "Differentiation and Capital Accumulation: Case Studies in Kayseri (Turkey)", Doktora Tezi, Kent Üniversitesi, 1982.
- Ayata, Sencer, *Kapitalizm ve Zanaat Üretimi: Kayseri'de Halı Dokumacılığı*, Ankara: Yurt Yayınları, 1986.
- Ayata, Sencer, "Kasabada Zanaat Üretimi ve Toplumsal Tabakalaşma: Buldan", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Gelişme Dergisi*, 1988, sy. 15 (1-2), s. 49-72.
- Ayata, Sencer, "Kentsel Orta Sınıf Ailelerde Statü Yarışması ve Salon Kullanımı", *Toplum ve Bilim*, Güz 1988, sy. 42, s. 5-25.
- Ayata, Sencer, "Bir Yerel Sanayi Odağı Olarak Gaziantep'te Girişimcilik, Sanayi Kültürü ve Ekonomik Dünya İle İlişkiler", Selim İlkin, Orhan Silier ve Murat Güvenç (haz.), *İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004.
- Ayata, Sencer ve Ayşe Ayata, *Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü*, Ankara: TC Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, 1996.
- Ayata, Sencer, "Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı", Deniz Kandiyoti ve Ayşe Saktanber (der.), *Kültür Fragmanları: Türkiye'de Gündelik Hayat*, çev. Zeynep Yelçe, İstanbul: Metis Yayınları, 2003.
- Aydın, Suavi ve diğerleri, *Mardin: Aşiret-Cemaat-Devlet*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2000.
- Aydingün, İsmail, "Kentsel İmgeler ve Kent Kimliği: Bursa'da Üç Yaşam Çevresi Üzerine Bir Araştırma", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Aydınlı, H. İbrahim, "1950 Sonrası Sanayileşme Sürecinde Türkiye'de Sanayileşme-Kentleşme İlişkisi: Bursa Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1997.
- Aydoğan, Feramuz, *Kırsal Kesimden Kente Gelen Ailelerin Kentleşme Süreçleri ve Sorunları*, Sivas, 1990.
- Aysu, Emre, "Trabzon Kenti Planlama Çalışmaları ve Tarihsel Çevre Koruma İlişkileri", Yiğit Gülöksüz (der.), *Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi*, c. II, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1982.
- Aysu, Emre, "İstanbul Anakent Alanında Kentiçi Devingenlik Örüntüsü Üzerine Bir Deneme", Doçentlik Tezi, İstanbul, 1984.
- Ayten, Asım Mustafa, "Konuttan İşyerine Dönüşüm Süreci: Ankara "Kızılay" Örneği", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Babalık, Ela, "Urban Transformation Policies in Ankara with Special Emphasis on Car Ownership and Car Use", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1996.
- Bademli, Raci, "Ankara Kent Planlama Deneyi ve Sonuçlar", *Ankara 1985'ten 2015'e*, EGO Yayını, 1986.
- Bademli, Raci, "Kent Merkezlerini Anlamalı mı, Planlama mı? Azgelişmiş Ülkelerde Kent Merkezleri Nasıl Dönüşüyor", *İstanbul*, 2000, sy. 35, s. 82-87.
- Bakır, İbrahim, "Sosyal Değişim Sürecinde Konut Planları Farklılaşması: Konya Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1986.
- Balamir, Murat, "Türkiye'de Kentleşme ve Kat Mülkiyeti", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.

- Balamir, Murat, “Making Cities of Apartment Blocks”, *Housing and Settlement in Anatolia: A Historical Perspective*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Habitat II Sergisi Kitabı, İstanbul, 1996.
- Baran, Tülay Alim, *Bir Kentin Yeniden Yapılanması: İzmir 1923-1938*, İstanbul: Arma Yayınları, 2003.
- Barbaros, Banu Nur, “Urban Transportation-Antalya as a Case Study”, Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 1999.
- Barkul (Sıfioğlu), Ömür, “İstanbul’da İlk Apartmanlaşmalar ve Yel değirmeni Evleri”, *İstanbul*, 1993, sy. 6, s. 102-105.
- Basmacı, Yakup, *Habitat II İstanbul Konferansı*, İstanbul, 1996.
- Başaran, Bilge, “From a Garden Suburb to an Urban District: An Evaluation on the Spatial Qualities of Bahçelievler District”, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2002.
- Bayazıt, İtir, “Population Distributions of Spatial Organizations on Macro Scale a Case Study From Turkey”, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1990.
- Baydar, Oya (ed.), *75 Yılda Köylerden Şehirlere*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- Bayındır, Hüseyin Hilmi, Fehmi Poyrazoğlu, *Aydın Kenti Tarihi, Coğrafyası ve Bugünü*, Aydın: Kolalı Matbaası, 1996.
- Bayırbağ, Mustafa Kemal, “Changing Municipal Practise in Turkey and Manucipal Firms: The Case of Ankara Metropolitan Manucipality”, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1999.
- Bayraktar, Bülent, “Sosyal ve Ekonomik Yönleriyle Sakarya’nın Sanayileşmesi”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1996.
- Belediyecilik ve Şehircilik Açısından Malatya Uygulaması*, Malatya: İki Nokta Yay., ts.
- Benedict, P, E. Tümertekin ve F. Mansur (eds.), *Turkey: Geographic and Social Perspective*, Leiden: E. J. Brill, 1974.
- Beyazıt, Sema, “Approach for the Identification of Trip Generation Characteristics of Households in Turkish Cities: A Case Study of Ankara”, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1989.
- Beygo, S., “Anadolu’da Şehirleşmenin Bölgesel Özellikleri”, *İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehircilik Enstitüsü Dergisi*, no. 1, 1971.
- Beyru, Rauf, *İzmir Şehri Üzerine Bir İnceleme, Şehir Nüfusları Gerçekler ve İstatistikler*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fak. Yayınları, 1970.
- Beyru, Rauf, *İzmir Kentinin Tarihi Gelişme ve Planlama Kavramı*, İzmir, 1979.
- Bilgin, İhsan ve Mehmet Karaören, “İkili Yapıda Bir Şehir”, *İstanbul*, 1993, sy. 7, s. 36-39.
- Bilsel, F. Cana, “Ideology and Urbanism During the Early Republican Period: Two Master Plans for İzmir and Scenarios of Modernization”, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 1996, c. XVI, sy. 2.
- Bimay, Muzaffer, “Kentleşme Sürecinde Sosyo-ekonomik Faktörlerin Siyasal Katılma Olgusu Üzerindeki Etkisi: Batman İli Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

- Birlik, Süheyla, "Kimlik-Değişim-Tasarım: Trabzon Örneği", *Değişimde Kentsel Tasarım: 15. Uluslararası Kentsel Tasarımlar ve Uygulamalar Sempozyumu* bildirileri içinde, 26-28 Mayıs 2004, İstanbul: MSGSÜ Matbaası, 2005.
- Bischof, N. von, *Ankara: Türkiye'de Yeni Bir Oluşun İzahı*, çev. B. Belge, Ankara: Ulus.
- Bozbay, Sema, "Kütahya Şehir Coğrafyası", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1991.
- Bozdoğan, Sibel, "Architecture, Modernism and Nation-Building in Kemalist Turkey", *New Perspective on Turkey*, 1994, sy. 10, s. 37-55.
- Bozdoğan, Sibel, *Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*, çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları, 2002.
- Buksur, Hüdaverdi, "Ümraniye'de Şehirselleşme", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Butler, M. H. ve Nedret Tayyibe Butler, *Urban Dwelling Environments: İstanbul, Turkey Six Case Studies, Urbanization Model*, Cambridge, Massachusetts, 1976.
- Can, Aynur, "İstanbul Kent Dokusunda Bir Tür Konut Tercihi ve Kültürel Yapı Etkileşimi: Rumelihisarı Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1998.
- Caner, Dilek İnci, "Ankara as the Capital of Turkey: Its Planning and Development in the Early Republican Period", Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 1996.
- Cansever, Turgut, *Şehir ve Mimari Üzerine Düşünceler*, İstanbul: Ağaç Yayınları, 1992.
- Cansever, Turgut, *Ev ve Şehir Üzerine Düşünceler*, İstanbul: Ağaç Yayınları, 1994.
- Cansever, Turgut, *Kubbeyi Yere Koymamak*, İstanbul: İz Yayınları, 1997.
- Cansever, Turgut, *İslam'da Şehir ve Mimari*, İstanbul: İz Yayınları, 1997.
- Cansever, Turgut, *İstanbul'u Anlamak*, İstanbul: İz Yayınları, 1998.
- Cömertler, Seval, "A Discussion for Alsancak District Urban Design Idea Competition in The Context of Urban Design and Regeneration", *Kentsel Yenileşme ve Kentsel Tasarım Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu 18-19-30 Mayıs 2003* bildirileri içinde, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 2003.
- Çabuk, Nilay, "Sanayileşme Sürecinde Manisa'nın İzmir Metropolüne Uyumu", Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 1988.
- Çağlayandereli, Mustafa, "Bir Sosyal Sorun Olarak Kentsel Doku Değişimi ve Çöküntü Mahalleleri: Gedikpaşa Örneği", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2005.
- Çalgüner, Tahir, "Application of Ecological Urban Planning Approach to Problem of Utilisation Agricultural Lands for Urban Purposes in SAP Region", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1995.
- Çalt, Gökhan, "Mekânsal Planlama, Tabakalaşma ve Farklılaşma", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Çamur-Cihangir, Küpra, "Yeni Liberal Politikaların Kentsel Arazi Kullanım Yapısına Etkileri: Çankaya (Ankara) İlçesinde Yapılaşmanın Çözümlemesi, 1985-98", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Çavdar, Tevfik, "Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri", DPT'ye sunulmuş rapor (teksir), Ankara, 1965.
- Çavdar, Ülkü ve M. Selçuk Sayan, "Tarihi Kent Dokularında Dönüşüm ve Süreklilik: Antalya Kaleiçi Örneği", *Kentsel Yenileşme ve Kentsel Tasarım Uluslararası*

14. *Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu 18-19-30 Mayıs 2003* bildirileri içinde, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 2003.
- Çelebi, Nilgün, *Aydın’daki Küçük Sanayicilerin Sosyolojik Açından İncelenmesi*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983.
- Çelik, Celaleddin, “Şehirleşme ve Din: Konya Örneği”, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Çelik, Zeynep, *The Remaking of İstanbul*, Seattle: University of Washington Press, 1986 (Türkçesi: *Değişen İstanbul*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996).
- Çenberci, A., “Historical Perspective of Mass Housing Process in Turkey, 1923-1970”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, 1977.
- Çetik, Suat, *Türkiye Şehir ve Köy Nüfusunun Yaş ve Cinsiyet Yapısı (1980-1985)*, Ankara: DPT Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü, Mart 1992.
- Çetin, Murat, “Tarihsel Açından Gaziantep’in Kentsel Gelişimi”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2001.
- Çevik, Sonay, “Mekân, Kimlik, Kimliklendirme: Trabzon Sokakları Örneği”, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 1991.
- Çezik, Asuman, *Kentleşme-Yerleşme Sektör Raporu*, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Hazırlık Çalışmaları, Ankara: DPT Yayın No. 1851, Kasım 1982.
- Çezik, Asuman, *Kent Eşiği Araştırması*, Ankara: DPT Yay. No. 1938, 1982.
- Çubuk, Mehmet, *Türkiye’de 19. Dünya Şehircilik Alanya’nın Geleceği Semineri*, Alanya: TMMOB Alanya Temsilciliği, 1996.
- Çulpan, Oya, “Kent Yaşamında Bir İşlev Türü: Kapıcılık”, Doçentlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi, Ankara, 1979.
- Dede, Remzi Süha, “Türkiye’de Metropolleşme ve Örnek Şehir Ankara”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1986.
- Demir, Erol, “The Impact of Economic Policies on the Survival Strategies of The Urban Poor Families in the Post 1980 Turkey”, Yüksek Lisans Tez, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1991.
- Demir, Erol, “Ekonomi Politikaları ve Kent Emekçi Aileleri: İşgücü Piyasasında Geçim Stratejileri”, *Birikim*, 1993, sy. 48, s. 68-77.
- Demir, Erol, “İşgücü Piyasası ve Kent Emekçi Sınıfının Yeniden Kavramlaştırılması”, *Birikim*, 1993, sy. 53, s. 35-45.
- Demir, Erol, “Türkiye’de İşçileşme Süreçleri”, *Toplum ve Bilim*, 1995, sy. 66, s. 69-85.
- Demir, Erol, “Kentsel Farklılaşma ve Kimlik: Ankara’da Konut Çevreleri Üzerine Bir Araştırma”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Demirarslan, Ekrem, “Kent Stratejileri ve Bir Uygulama: Yenice Kenti”, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 1998.
- Demirkan, Yaşar, “Kentleşme Sürecinde Dini Yaşam (Eryaman örneği)”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Denel, S., *Batılılaşma Sürecinde İstanbul’da Tasarım ve Dış Mekânlarda Değişim Nedenleri*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, 1982.

- Dener, Aytonga, *Sosyal ve Mekansal Değişmenin Etkileşimi Cumhuriyet Sonrası İstanbul Konutları*, İstanbul: İTÜ Yayınları, 1990.
- Denizli'de Sanayileşme ve Kentleşme Sempozyumu, (15-16-17 Ekim 1999, Bildiriler), Ankara, Makine Mühendisleri Odası, 1999.
- Dikmen, Ahmet Alpay (derleyen), *Kentleşme, Göç ve Yoksulluk*, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yay., Ankara: İmaj Yayıncılık, 2002.
- Dinçer, Recai, "Bursa Tarımı ve Endüstrileşmenin Ortaya Çıkardığı Sorunlar", *Bursa 1997 Semineri* içinde, tarihsiz.
- Dipevliler, Neslihan, "Kentsel Büyüme Yönetiminde Etkinlik ve Bursa Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1996.
- Doğan, Ebül Muhsin, "Erzurum Alt Bölgesinin Ekonomik Analizi 1984-1993", Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1995.
- Doğan, H. Z., Gürdal, M., İçöz, O., "Kuşadası-Davutlar Bölgesinde Turistik Kentleşmenin Sonuçları", *Türkiye 8. Dünya Şehircilik Günü: 1-3 Kasım*, Adana: Kemal Matbaası, 1984.
- Dökmeci, Vedia ve Lale Berköz, "İstanbul'un Tekmerkezli Çökmerkezli Bir Kente Dönüşümü", *İstanbul*, 2000, sy. 35, s. 88-95.
- Dökümcü, Fatma Güliz, "Beşiktaş Semt Pazarı ve Pazarıcı Esnafı: Gelişen Ülke Kentlerinde Örgütlenmiş-Örgütlenmemiş Kesimlerin Eklemlenmesine Bir Örnek", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1983.
- Döş, Mehmet, "Kavak İlçe Merkezinde Şehir Fonksiyonlarının Gelişimi ve Samsun-Kavak İlişkileri", Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Duben, Alan, "The Significance of Family and Kinship in Urban Turkey", Çiğdem Kağıtçıbaşı (der.), *Sex Roles, Family and Community in Turkey*, Bloomington, IN.: Indiana University Press, 1982.
- Duben, Alan ve Cem Behar, *İstanbul Haneleri- Evlilik, Aile ve Doğurganlık 1880-1940*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- Duben, Alan, *Kent, Aile, Tarih*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Duman, Selami, "Göç Olgusunun Kentleşme ve Metropol Oluşumuna Etkisi", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Duruöz-Uzun, Nil, "Eski Kentte Yeni Konut Dokusu: Cihangir ve Kuzguncuk'ta Sosyal ve Mekânsal Yenilenme", *İstanbul*, 2000, sy. 35, s. 54-61.
- Ecevit, Yıldız, "Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Konumu ve Değişen Biçimleri", *Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, Ş. Tekeli (der.), İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.
- Efe, Fikret, "Geleneksel Toplum, Sanayileşme, Sosyal Değişme ve Din İlişkileri: Bayburt ve Kocaeli Örnekleri", Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
- Eke, Feral, "The Absorption of Low Income Groups in Ankara", Yayımlanmamış Doktora Tezi, University of College, University of London, Londra, 1979.
- Emiroğlu [Özgen], L., "The Formation of Laborforce and the Transformation Diversification of Economic Activities at the Metropolitan Fringe a Case Study in

- Ankara Metropolitan Area”, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1987.
- Emiroğlu, Kudret, “Türkiye’nin Kalesi: Trabzon”, *Birikim*, Haziran/Temmuz 1996, sy. 86/87, s. 129-134.
- Engin, Feridun, “Kentsel Korumaya İlişkin Model Araştırması: Balat Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1997.
- Engiz, Alper Erden, “Urban Design Project for the Conservation of Balıkpazarı Vunction/Antalya Citadel”, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1996.
- Eraydın, Ayda, “Factors at the Choice of Industrial Location Determination and Test: a Case Study”, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölü, 1977.
- Eraydın, Ayda, *Post-Fordizm ve Değişen Mekânsal Öncelikler*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, 1992.
- Eraydın, Ayda, “Kentleşme, Kalkınma ve Nüfus”, *Türkiye’nin Nüfus ve Kalkınma Yazını: Eleştirel Bir Değerlendirme*, TÜBA Raporları, 2003.
- Eraydın, Ayda, “Bölgesel/Yerel Gelişme Yazınına Eleştirel Bakış”, Selim İlkin, Orhan Siliher ve Murat Güvenç (haz.), *İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004.
- Erbaş, Hayriye, “Class and Culture: The Cases of Kırıkkale and Ankara”, Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.
- Erbaş, Mehmet, “Two Modes of Urbanization and Urbanism in a Peripheral Town of Turkey: The Case of Beypazarı”, Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Ercan, Fuat, “Kriz ve Yeniden Yapılanma Sürecinde Dünya Kentleri ve Uluslararası Kentler: İstanbul”, *Toplum ve Bilim*, 1996, sy. 71, s. 61-96.
- Erder, Leila, *From Trade to Manufacture in Bursa: Population and Economic Activity in a Turkish City 1835-1975*, Princeton: Princeton University Press, 1975.
- Erder, Leila, *The Making of Industrial Bursa: Economic Activity and Population in a Turkish City 1835-1975*, New Jersey: Princeton University, 1976.
- Erder, Leila, *City Population Issues and Strategies in The Middle East with Country Studies of Egypt, Syria and Turkey*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi-SCRP Course Outline Series, No: 6, 1978.
- Erder [Köksal], Sema, “Yerlisi Yok Sahibi Çok İstanbul’un En Önemli Özelliği Çeşitliliği ve Benzemezliği”, *İstanbul*, 1992, sy.1, s. 38-43.
- Erder, Sema, “İstanbul’un Yeni Sakinleri: Nerelisin Hemşerim?”, *Görüş Dergisi*, Kasım 1993, sy. 12, s. 74-80.
- Erder, Sema, *Enformel Konut Alanında Yaşayanların İlişki Ağları ve Devingenlik Kanalları*, ME AWARDS Araştırma Projesi Raporu, 1994.
- Erder, Sema, “Yeni Kentliler ve Kentin Yeni Yoksulları”, *Toplum ve Bilim*, 1995, sy. 66, s. 106-121.
- Erder, Sema, *İstanbul’a Bir Kent Kondu: Ümraniye*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- Erder, Sema, *Kentsel Gerilim ve Enformel İlişki Ağları*, Ankara: Um-ag Yayınları, 1997.
- Erder, Sema, “Kentteki Enformel Örgütlenmeler, ‘Yeni’ Eğilimler ve Kent Yoksulları”, Yıldız Sey (der.), *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.

- Erder, Sema, "Göç, Yerleşme ve 'Çok' Kültürel Tanışma", *Birikim*, Temmuz 1999, sy. 123, s. 68-75.
- Erder, Sema ve Nihal İncioğlu, "Yerel Politikanın Yükselişi: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Deneyimi 1984-2004", Selim İlkin, Orhan Silier ve Murat Güvenç (haz.), *İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004.
- Erder, Türköz (der.), *Kentsel Bütünleşme*, Ankara: Türkiye Geliştirme Vakfı Yayınları, Yay. No. 4, 1982.
- Erdoğan, Nihat, "Kentleşme Sürecinde Sosyolojik Açından İşsizlik", Doçentlik Tezi, 1981.
- Erendil, A., "Using Critical Realist Approach in Geographical Research: An Attempt to Analyze the Transforming Nature of Production and Reproduction in Denizli", Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehircilik ve Bölge Planlama Bölümü, 1998.
- Ergin, Osman Nuri, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İ.Ü. Hukuk Fakültesi İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü Neşriyatı, no. 3, 1936.
- Ergin, Osman Nuri, *İstanbul'da İmar ve İskân Hareketleri*, İstanbul: İstanbul-Eminönü Halkevi, 1938.
- Ergun, Nilgün, "İstanbul Metropolitan Yerleşme Alanında İşlevsel İlişkiler ve Yeni Alışveriş Merkezleri", *Yapı*, 1995, sy. 158.
- Ergüden, S., *İstanbul Gelişimi, Geçirdiği İmar ve Planlama Aşamaları Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, 1974.
- Ergün, Hülya, "Ankara Ne Değildir?", *Birikim*, Ekim 1997, sy. 102, s. 89-91.
- Erkin, Engin, "Zonguldak Kömür Havzasında Kentleşme ve Yerleşme Sorunları", *Mimarlık*, 1977, sy. 150.
- Erkin, Engin, *Dört Maden Kentinin Değişim Öyküsü 1973-1996 Karşılaştırmalı Bir Analiz: Zonguldak, Kozlu, Kilimli, Çatalgazı*, İstanbul: Kapid Print, 1999.
- Erman, Tahire, "Becoming 'Urban' or Remaining 'Rural': The Wiews of Turkish Rural-to-Urban Migrants on the 'Integration' Question", *International Journal of Middle East Studies*, 1998, c. XXX, sy. 4.
- Erol, Metin, "Kentsel Bütünleşme Üzerinde Köy-Kent Farklaşması ve Aile Kurumuna Etkileri: Sivas Örneği", *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 17, 1994.
- Eronat, İlhan, *Türkiye'de Konut Sorunu ve Politikası*, Ankara: ALTIA Yayınları, no. 111, 1977.
- Ersoy, Melih, *The Political Economy of Urban Areas*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi -SCRIP Course Outline Series, No:6, 1978.
- Ersoy, Melih, "A Critique of Modernization and Dependency Schools in Urban Industrial Sector", Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi: Ankara, 1982.
- Ersoy, Melih, *Göç ve Kentsel Bütünleşme*, Ankara: Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı, 1985.
- Ersoy, Melih, "Kentsel Sanayi Birimlerini Sınıflandırmak", Melih Ersoy (der.), *Gelişme ve Planlama*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1992.
- Ersoy, Melih, *Yeni Liberal Politikalar ve Kentsel Sanayi*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1993.

- Ertan, K., “Kentin Tükenişi ve Ütopiyalar”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Ertürk, Yakın, “Rural Change in Southeastern Anatolia: An Analysis of Rural Poverty and Power Structure as a Reflection of Center-Periphery in Turkey”, Doktora Tezi, Cornell Üniversitesi, 1980.
- Eryıldız, H. S., “Çevreyi Geliştirici Kentleşme”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.
- Eryiğit, Hülya, “Trabzon’da Konut Sektörünün Yapısı: Konut Sorununun Çözümündeki Etkileri ve Konut İstem Sunumunun Kent Yapısı Üzerindeki Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 1996.
- Evyapan, Gönül, *Kentleşme Olgusunun Hızlanması Nedeniyle Yapılar Yakın Çevresi Düzeyinde Açık Alan ve Mekânların Değişimi*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, 1981.
- Eyüpgiller, Kemal Kutgün, “Kastamonu Kent Tarihi: Fiziksel Gelişimi, Anıtsal Yapıları ve Konutları”, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 1995.
- Fidan [Laleoğlu], A. Nalan, “Bursa’da Kentleşme Sürecinde Kaçak Yapı Olgusu ve Gelişimi”, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri, “Türk Şehirleri İçinde Zonguldak’ın Hususi Mahiyeti”, *Doğu Mecmuası*, 1943, sy. 4.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri, *Kuruluşunun 25. Yılında Karabük: Türk Şehir Sosyolojisi-ne Yardım Denemesi*, İstanbul: Türkiye Harsi ve İçtimai Araştırmalar Derneği, 1962.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri, *Adapazarı’nın Şehirleşmesi ve Sosyolojik Problemleri*, İstanbul-Adapazarı: Sakarya Sosyal Araştırmalar Merkezi Yayını, 1969.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri, *Doğu Kalkınması ve Erzurum Şehirleşmesi ile İlgili Sosyolojik Meseleler*, İstanbul: Tortum Kalkınma Derneği, 1970.
- Gedikli, Reyhan, “Trabzon Kenti Geleneksel Konutlarında Konut-Bahçe İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 1993.
- Geray, Cevat, “Urbanization in Turkey”, *The Role of Local Government in National Development*, Beyrut, 1965.
- Geray, Cevat, “Şehirleşme ve Nedenleri”, *Büyük Belediyelerde Şehirleşme Sorunları*, Ankara: Türk Belediyecilik Derneği, 1968.
- Geray, Cevat, “Urbanization in Turkey”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1970, c. XXIV, sy. 4.
- Gibson, Michael S., “Safe Neighbourhoods For Istanbul”, *Kentsel Yenileşme ve Kentsel Tasarım Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu 18-19-30 Mayıs 2003* bildirileri içinde, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 2003.
- Göçer, O., *Adapazarı ve Fiziki Planlaması*, İstanbul-Adapazarı: Sakarya Sosyal Araştırmalar Merkezi Yayını, 1968.
- Gök, Tamer (der.), *Kent Planlamasında Kuram ve Kılğı*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi SBPB, 1980.

- Gökçay, Gülbin ve Frederic Shorter, "Who Lives with Whom in Istanbul", *New Perspective on Turkey*, 1993, sy. 9, s. 47-73.
- Gökçe, Birsen, *Şehirleşme Sürecinin Gençlik Üzerine Etkileri*, Ankara: SBF Yayınları, 1973.
- Göksoy, M. Şükrü, "Taşköprü'de Şehirleşme", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.
- Göksu, Sezai, "İzmir'de Taşınmaz Sermayenin Kentleşme Stratejileri Üzerine Düşünceler", *Ege Mimarlık*, 1996, c. VI, sy. 18.
- Göktürk, Atilla, "Zorunlu Göç ve Bir Kent: Diyarbakır", *Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, (20-22 Kasım)*, Mersin, Ankara: DİE ve Sosyoloji Derneği ortak yayını, 1997.
- Göymen, K., "Kentle Bütünleşme Sürecinin Yönetsek Boyutu: Hizmetlerin Sunulmasında Kent Yönetiminin Politika Seçenekleri ve Katılım", Ankara: *TGAV ve Türk Sosyal Bilimler Derneği Kentleşme Sürecinde Bütünleşme Sorunları ve Çözümler Semineri* bildiri metni, 1981.
- Görgülü, Z., "İstanbul Metropolitan Alanında Gecekondu Önleme Bölgelerinin Mekânsal Konumları ve Fizik Mekân Çözümlenmeleri", Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul, 1982.
- Görmez, Kemal, "Türkiye'de Şehirleşme Sürecinde Şehire İntibaksızlık ve Sosyo-kültürel Sonuçları", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1985.
- Güçlü, Muhammet, "XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya Şehri (1908-1950)", Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 1994.
- Gül, Candan Umut, "Ussal ve Sürdürülebilir Bir Kentleşme Olgusu ve Süreci Yaratılması Koşulları Üzerine Bir Araştırma", Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2002.
- Güler, Mahmut, "Türkiye'de Kentleşme ve Konut Politikaları: Edirne Belediyesi İncelemesi", Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 1997.
- Güler, Şevki, "Sosyal ve Ekonomik Yapısı İtibariyle Babadağ Dokumacıları", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, 1972.
- Gülersoy, Çelik, *Boğaziçi: Sorunlar Çözümler*, İstanbul: Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kitaplığı, 1978.
- Gülersoy, Çelik, *Taksim: Bir Meydanın Hikâyesi*, İstanbul: Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kitaplığı, 1986.
- Gülmeral, İlker, "Türkiye'de Spor ve Kentleşme", Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- Gülöksüz, Elvan, "Planning for the Creation of the Metropolitan Form With Urban Open Space", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1994.
- Gülöksüz, Elvan, "The Role of Landowner Behaviour in the Growth Pattern of Cities", Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1998.
- Gülöksüz, Elvan, "İlhan Tekeli Bibliyografyası: 1964-2004", Selim İlkin, Orhan Silier ve Murat Güvenç (haz.), *İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004.

- Gülöksüz, Yiğit (der.), *Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi*, 2 cilt, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, 1982.
- Gültekin, Yasemin, “Şanlıurfa İlinde Meydana Gelen Kentsel Değişimin Uzaktan Algılama Teknikleri Yardımıyla Belirlenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 1999.
- Gümrükçüoğlu, O., “Yurdumuzda Şehirleşme ve Şehirleşmenin Finansmanı”, *İller ve Belediyeler Dergisi*, Ocak 1972.
- Günel, Veysi, “Mardin’in İktisadi Coğrafyası”, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 1999.
- Günay, Kadir, “Kentleşme ve Kentsel Çevre Düzenleme Çalışması Trabzon Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 1995.
- Güngör, Neşat, “Kentleşme ve Aile Yapısında Değişme: Köy ve Kent Aile Yapısındaki Değişmeler Açısından Rizeli Aileler Üzerinde Bir Araştırma Denemesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1993.
- Güner, Aynur, “Ankara’da Kentleşme Olgusu: Sosyo-Ekonomik Açından Farklılaşmış Bölgelerde Kentsel Davranışlar Araştırması”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1997.
- Güneş, Hülya, “Nüfus Hareketlerinin Diyarbakır Üzerindeki Sosyo Ekonomik Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, 1998.
- Güven, Nilüfer, “Mardin Şehri”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1945.
- Güvenç, Bozkurt (ed.), *Social Change in İzmir*, Ankara: Türkiye Sosyal Bilimler Derneği, 1975.
- Güvenç, Murat, “Metropolitan Ölçekte Nüfus ve Yoğunluk Artışları”, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yüksek Lisans Tezi, 1979.
- Güvenç, Murat, “Introduction to Structural Landscape Analysis: Overviews on the Industrial Landscapes of Greater Istanbul”, Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1992.
- Güvenç, Murat, “Metropol Değil Azman Sanayi Kenti”, *İstanbul*, 1993, sy. 5, s. 75-81.
- Güvenç, Murat, “Örtük Bir Çatışma Şüphesi”, *Ankara Ankara*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994.
- Güvenç, Murat, “Beş Büyükşehirden Statü-Gelir Temelinde Mekânsal Farklılaşma: İlişkisel Çözümlenmeler”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.
- Güvenç, Murat, “Kent Araştırmasına İlişkisel Yaklaşım: İşyeri-Statü Farklılaşması ve Mekânsal İzdüşümleri”, *Mübeccel Kıray İçin Yazılar*, Bağlam Yayınları: İstanbul, 2000.
- Güvenç, Murat, “Toplumsal Coğrafyalar: Farklılıklar-Benzerlikler”, *İstanbul*, 2001, sy. 36, s. 80-83.
- Güvenç, Murat, “Tekeli Araştırmalarının Düşünsel Arka planı Üzerine”, Selim İlkin, Orhan Silier ve Murat Güvenç (haz.), *İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004.
- Güvenç, Murat, “İstanbul’un İstihdam Profilinde Dönüşüm”, *İstanbul*, 2004, sy. 50, s. 43-45.

- Güvenç, Murat ve Oğuz Işık, "İstanbul'u Okumak: Statü Konut Mülkiyeti Farklılaşmasına İlişkin Bir Çözümleme Denemesi", *Toplum ve Bilim*, 1996, sy. 71, s. 6-60.
- Güvenç, Murat ve Oğuz Işık, "İstanbul'u Okumak: Mahalle Düzeyinde Konut Mülkiyeti Statü Farklılaşmasına İlişkin Bulgular Nasıl Genellenebilir?", *Toplum ve Bilim*, 1997, sy. 72.
- Güzelsu, K., "Metropolitan İstanbul 1982", *International Society of City and Regional Planners, XVIIIth International Congress*, İstanbul, İstanbul, 1-7 Eylül 1982.
- Habitat II, Turkey: National Report and Plan of Action*, İstanbul: International Union of Local Administrations, 1996.
- Habitat II, Kent Zirvesi İstanbul '96: Uluslararası Bilimsel Toplantılar*, 2 Cilt, 3-12 Haziran 1996, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1997.
- Henden, Elgiz, "Türkiye'de Şehirleşme Hareketlerinin İller Bazında İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- Heper, Metin, *Türkiye'de Kent Göçmeni ve Bürokratik Örgütler*, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1983.
- Irmak, Yakut, *Türkiye'de Kentleşme*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, 1979.
- Işık, Oğuz, "The penetration of capitalism into housing production: speculative house building in Turkey, 1950-1980", Doktora Tezi, College London Üniversitesi, 1991.
- Işık, Oğuz, "Modernizmin Kenti/Posmodernizmin Kenti", *Birikim*, sayı-53, Eylül 1993.
- Işık, Oğuz, "Değişen Toplum/Mekân Kavrayışları: Mekânın Politikleşmesi ve Politikanın Mekânlaşması", *Toplum ve Bilim*, Güz-Kış, 1994, sy. 64-65, s. 7-38.
- Işık, Oğuz, "Globalleşme Süreci ve Kentin/Kentliliğin Değişen Anlamları", *Birikim*, Aralık 1994-Ocak 1995, sy. 68-69, s. 98-105.
- Işık, Oğuz, "Türkiye'de Kentlerin Geleceği Üzerine Gözlemler: Denizli ve İstanbul Dersleri", *Birikim*, 1996, sy. 86, s. 42-47.
- Işık, Oğuz ve M. Melih Pınarcıoğlu, "Development and Conflict: Two Faces of the Local Transformation- the Case of Denizli, Turkey", *City: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy and Action*, 1996, sy. 3-4.
- Işık, Oğuz ve M. Melih Pınarcıoğlu, "Sultanbeyli Notları", *Birikim*, Temmuz 1999, sy. 123, s. 47-52.
- Işık, Oğuz ve M. Melih Pınarcıoğlu, *Nöbetleşe Yoksulluk-Sultanbeyli Örneği*, İletişim Yayınları: İstanbul, 2001.
- Işık, Oğuz ve M. Melih Pınarcıoğlu, "Nöbetleşe Yoksulluktan Kurlsuz Yoksulluğa", *Görüş: Türkiye Sanayicileri ve İşadamları Derneği Yayın Organı*, 2003, sy. 55, s. 50-53.
- İşın, Ekrem, *İstanbul'da Gündelik Hayat: Tarih, Kültür ve Mekan İlişkileri Üzerine Toplumsal Denemeler*, İstanbul: YKY, 1999.
- İçli, Gönül, "Sosyal Sorunlar Çerçevesinde Kentsel Ailede Aile İçi İlişkileri-Sivas İli Örneği", Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 1994.
- İlkin, Selim, Silier, Orhan ve Murat Güvenç (der.), *İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004.
- İmar ve İskân Bakanlığı (İ. İ. B.), *Büyük İstanbul Bölgesi Kent İşletmesi Sorunları Uluslararası Semineri Bildirileri*, İstanbul, Aralık 1974.

- İmar ve İskân Bakanlığı (İ. İ. B.), P. ve İ. G. M., AMANPB, *Ankara’da Bugünkü Çevre Standartları 1975*, Ankara, 1975.
- İnsel, Ahmet, “Demokrasi ve Kentleşen Yurttaşlar”, *Birikim*, Mayıs 1990, sy. 13, s. 62-64.
- İpek, Melek, “Yeni Kentsel Alanlar Olarak Uydu Kentlerin Sosyolojik Boyutları (Ankara İli Örneği Uygulamalı Bir Araştırma)”, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1997.
- İpek, Melek, “Uyku Kentler”, *Yaşam*, 1998, sy. 7.
- İsbir, Eyüp G., *Kentleşme, Metropolitan Alan ve Yönetimi*, Ankara: AİTİA yayını, 1982.
- İskenderoğlu, Zeynep, “Konut Alanlarında Kentsel Boşlukların Kullanım Değerinin Artırılmasına Yönelik Bir Araştırma: Trabzon Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 1998.
- İslam, Tolga, “Gentrification in Fener and Balat, Istanbul”, *Kentsel Yenileşme ve Kentsel Tasarım Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu 18-19-30 Mayıs 2003*, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 2003.
- İstanbul Araştırmaları 1*, İstanbul: İBKY, 1997.
- İstanbul Araştırmaları 2*, İsmail Kara (haz.), İstanbul: İBKY, 1997.
- İstanbul Araştırmaları 4*, İsmail Kara (haz.), İstanbul: İBKY, Kış, 1998.
- İstanbul Araştırmaları 5*, İstanbul, İBKY, Bahar, 1998.
- İstanbul Araştırmaları 6*, İstanbul, İBKY, Yaz, 1998.
- İstanbul Araştırmaları 7*, İstanbul, İBKY, Güz, 1998.
- İstanbul Boğazı ve Çevresi Sorunları Sempozyumu*, Besalet Pamay (der.), İstanbul: Çevre Koruma ve Yeşillendirme Derneği, 1973.
- İstanbul’un Kentsel Sorunları ve Avrupa Metropolleri*, 2-8 Kasım 1992 İstanbul, Mehmet Çubuk (ed.), Ankara: Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 1994.
- Kandil, Mustafa, “Mimari Çevre Değişme Sürecinin Analizi Ulus-Çankaya Aksı (Ankara) Üzerinde Bir Deneme”, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 1987.
- Kapil, Iris, *Urbanization and Modernization in Turkey: A Case Study*, Ankara: USAID, 1972.
- Kaplan, Hülagü ve diğerleri, “Kentsel Sit Kapsamındaki Ada Yerleşmesinde Kentsel Tasarım ve Yenileşme Sorunları: Bozcaada Örneği”, *Kentsel Yenileşme ve Kentsel Tasarım Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu 18-19-30 Mayıs 2003*, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 2003.
- Karaçizmeli, Şeyda, “Yöresel Kültürün Sunumunda Kent Ölçeğinde Sergileme: Şanlıurfa Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 1998.
- Karaduman [Taş], Ayşe Beyhan, “İstanbul’un Demografik Yapısı”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1996.
- Karaman, İ., “Karabük İlçesi Monografisi”, *Esnaf ve Sanatkarların Sosyal ve Ekonomik Sorunları Araştırması*, III, Ankara: DPT Yayınları, No. 975, 1971.
- Karataş, Halil, “Ceyhan’da Şehirsel Gelişme ve Mekânsal Değişim”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

- Karatepe, Fulya, "Use of Agricultural Lands Out of Agricultural Purposes: Urbanization and Agriculture", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Karpat, Kemal, "Kent Toprağında Özel Mülkiyet Hakkının Doğurduğu Sorunlar", *Amme İdaresi Dergisi*, Haziran 1977, c. X, sy. 2.
- Kartal, S. Kemal, *Kentleşme ve İnsan: Kentleşme Sürecinde İnsan Tutum ve Davranışlarında Meydana Gelen Değişmeler: Çankırı Köylerinden Ankara'ya Göç Edenler Üzerinde Bir Araştırma*, Ankara: TODAİE, 1978.
- Kartal, Kemal, *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme*, Ankara: Yurt Yayınları, No. 6, 1983.
- Kartal, Kemal ve Çankaya-Özden, Ö., *Kıyı Kentlerimizin Temel Sorunları*, Kuşadası Belediyesi, Ankara, 1980.
- Kaya, Özgür, "Ankara'nın Kentsel Gelişme Sürecinde Eskişehir ve İstanbul Eksenlerinde Konut Alanlarının Gelişimi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- Kaya, Tunçer, "Post Evaluation of Physical Planning Experience of Ankara: 1957 Uybadın-Yücel Plan", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2002.
- Kayapınar, Yavuz Erdal, "Planlama Sürecinde Sivas'ın Kentleşmesi ve Kent Formu", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1991.
- Kaygalak, Sevgi, "Zaman ve Mekân Boyutuyla Göç ve Kentleşme: Mersin-Demirtaş Mahallesi", Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Kaymaz, Elif Duman, "Evaluation of the Lost Space Problem: Atatürk Cultural Center Area in Ankara", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1995.
- Kazgan, Gülten (der.), *Kuştepe Araştırması 1999*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1999.
- Keleş, Ruşen, *Şehir ve Bölge Planlaması Bakımından Şehirleşme Hareketleri*, Ankara: SBF Yayınları, 1961.
- Keleş, Ruşen, *Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri (1927-1960)*, Ankara: SBF Maliye Enstitüsü Yayınları, 1961.
- Keleş, Ruşen, *Türkiye'de Konut Kooperatifleri*, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Yayınları, 1967.
- Keleş, Ruşen, *Eski Ankara'da Bir Şehir Topolojisi*, Ankara: SBF Yayınları, 1971.
- Keleş, Ruşen, *Şehirciliğin Kuramsal Temelleri*, Ankara: SBF Yayınları, 1972.
- Keleş, Ruşen, "Şehirleşme Süreci", Fehmi Yavuz (ed.), *Şehircilik*, Ankara, 1972.
- Keleş, Ruşen, *İzmir'in Mahalleleri: Bir Tipleştirme Örneği*, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1972.
- Keleş, Ruşen, "A Study of Socio-Economic Stratification in the City of İzmir (A Social Area Analysis Bozkurt Güvenç (ed.), *Social Change in İzmir: A Collection of 5 Paper*, 1975.
- Keleş, Ruşen, *Kentbilim İlkeleri*, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1976.
- Keleş, Ruşen, *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları, no: 474, 1980.

- Keleş, Ruşen, *100 Soruda Şehirleşme, Konut ve Gecekondu*, 3. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1983.
- Keleş, Ruşen, *Kentleşme ve Konut Politikası*, Ankara: SBF Yayınları, 1984.
- Keleş, Ruşen ve Artun Ünsal, *Kent ve Siyasal Şiddet*, Ankara: AÜSBF Yayınları, 1982.
- Kent Araştırmaları Bibliyografyası*, Bahar Öğretmen ve Filiz Aksel (yay. haz.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001.
- Kentleşme Sorunları ve İstanbul Kenti*, Ankara: TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası Yayınları, 1980.
- Keskin, Ahmet, “1980’den Sonra İstanbul’un Planlanması, Planlama Çalışmasının Sorunları”, *İstanbul*, 1993, sy. 4, s. 38-47.
- Keskinok, Cumhur, “Urban Development and an Architectural Proposal for a Mixed Use Subcenter Development for Ankara: Balgat-Söğütözü Subcenter”, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1990.
- Kessler, Gerhard, “İstanbul’un Mesken Meselesi”, *Siyasi İlimler Mecmuası*, Ağustos 1946, sy. 185.
- Kessler, Gerhard, “İstanbul’da Mesken Darlığı, Mesken Sefaleti, Mesken İnşaatı”, *Arki-tekt*, 1949, sy. 5-6.
- Keyder, Çağlar ve Ayşe Öncü, *İstanbul and Concept of World Cities*, İstanbul: Frederich Ebert Vakfı, 1993.
- Keyder, Çağlar ve Ayşe Öncü, “Küresel Ekonomiye Entegrasyon Süreci İstanbul Yol Ayrımında”, *İstanbul*, 1993, sy. 7, s. 28-35.
- Kılınçaslan, İsmet, *İstanbul Kentleşme Sürecinde Ekonomik Yapı ve Mekân İlişkileri*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1979.
- Kır, İbrahim, “GAP’tan Önce Harran Kasabasının Sosyal Yapısı”, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 1993.
- Kıray, Mübeccel Belik, *Ereğli; Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*, Ankara: DPT Yayınları, 1964.
- Kıray, Mübeccel Belik, “Ereğli’de Bazı Şehirleşme ve Sosyal Değişme Eğilimleri”, *VIII. İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları*, Ankara: İskân ve Şehircilik Enstitüsü Yayınları, 1966.
- Kıray, Mübeccel Belik, “Squatter Housing: Fast de-peasantization and Slow Workerization in Under-Developed Countries”, *Yedinci Dünya Sosyoloji Kongresinde sunulan tebliğ*, Varna, 1970.
- Kıray, Mübeccel Belik, *Örgütlemeyen Kent: İzmir’de İş Hayatının Yapısı ve Yerleşme Düzeni*, Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1972.
- Kıray, Mübeccel Belik, “Social Change in Çukurova”, P. Benedict (ed.), *Turkey: Geographic and Social Perspective*, 1974.
- Kıray, Mübeccel Belik, “Metropolitan Kent Olgusu”, *İstanbul Teknik Üniversitesi Şehircilik Enstitüsü Dergisi*, 1975, sy. 10.
- Kıray, Mübeccel Belik, *Toplumbilim Yazıları*, Ankara: Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No. 4, 1982.
- Kıray, Mübeccel Belik, “Az Gelişmiş Memleketlerde Şehirleşme Eğilimleri: Tarihsel Perspektif İçinde İzmir”, *Toplumsal Bilim Yazıları*, 1982, c. 7.
- Kıray, Mübeccel Belik, “İstanbul: Metropolitan Kent”, *Mimarlık*, 1984, sy. 199.

- Kıray, Mübeccel Belik, "Azgelişmiş Ülkelerde Metropolitanleşme Süreçleri", *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.
- Kırgıl, Bilal, "Gelenekselden Modernizme Kentleşme (Kütahya örneği)", Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Kıstır, R., "Kentsel Gelişme Potansiyelinin (KGP) Belirlenmesinde Bir Yöntem: Ekolojik Yaklaşım", Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Doktora Tezi, Trabzon, 1981.
- Kızıltan, A., "An Evaluation of Development Plans for Istanbul Süleymaniye Area", Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1984.
- Kocabaş, Arzu, "Urban Conservation Planning and Development Outcomes in Conservation Areas in Central Istanbul and Central London: 1969-1989", Doktora Tezi, Londra: South Bank University, 2000.
- Kocabaş, Arzu, "Sustainable Community Buildings In London and Issues for İstanbul", *Kentsel Yenileşme ve Kentsel Tasarım Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu 18-19-30 Mayıs 2003*, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 2003.
- Kocacık, Faruk, *Sivas'ta Kentsel Aile*, Sivas: Dilek Matbaası, 1997.
- Koç, Hamza, "Erzurum'un Kentleşme Sürecinde Kültürel Yapılanma", Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Koçman, Asaf, *İzmir'in Kentsel Gelişimi ve Bunu Etkileyen Faktörler, Kurtuluşunun 70. Yılı Dolayısıyla İzmir Sempozyumu (9-10 Eylül)*, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1992.
- Koçyiğit, Rifat Gökhan, "Mimari Tasarımda Süreklilik Kavramı ve Galata Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2002.
- Komut, Emine M., *Diğerlerinin Konut Sorunları*, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, 1996
- Kongar, Emre, *İzmir'de Kentsel Aile*, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği yayınları, 1972.
- Korat, Gürsel, "Bir Anakronik Panorama: Kayseri Kenti", *Birikim*, Haziran-Temmuz 1996, sy. 86-87, s. 135-139.
- Korkmaz, Abdullah, "Şehirleşme ve Suç: Malatya Araştırması (1981-1985)", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988.
- Köksal, Sema, "Küresel Düzlemde Yeni Eğilimler", *İstanbul*, 1993, sy. 7, s. 50-55.
- Köse, Ahmet Cengizhan, "Yöresel Dayanışma Örgütlerinin Kentleşme Sürecindeki Rolü: Konya İli Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 1996.
- Köse, M. Ruhi, "Ekonomik Büyüme, Ekonomik Gelişme, Kentleşme, Okullaşma ve Dış Borçlanmanın Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri: 1930-1990 Döneminde Türkiye'deki Durum", *Milli Eğitim*, 1995, sy. 128.
- Kuban, Doğan, "Kent'in Gelişmesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt IV, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994, s. 527-547.
- Kuban, Doğan, "Metropolitan İstanbul", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt V, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994, s.415-420.
- Kuban, Doğan, "İstanbul ve Kentleşme", *Türkiye Mühendislik Haberleri Dergisi*, 2001/3, sy. 413, s. 30-31.

- Kuban, Doğan, *Türkiye’de Kentsel Koruma, Kent Tarihleri ve Koruma Yöntemleri*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001.
- Kubat, Sema, “Türkiye’de Şehirleşme Sürecinde Şehir Merkezi ve Merkezi İş Alanlarının Gelişmesine Yönelik Bir Araştırma (Bir Plan Bölge İçinde Örnekleme)”, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 1985.
- Kuleci, Emine, “Kent Merkezinin Yenilenmesi, Kırşehir Kent Merkezinin Gelişim Sürecini Etkileyen, Merkez İş Alanlarının Gelişim ve Değişime Neden Olan Etmenlerinin (Eşiklerin) Belirlenmesi ve Yenilenmesine Yönelik Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1995.
- Kuloğlu, Nilgün, “Konuttaki İşlevsel Değişimin Tarihi Çevrelerin Korunmasında Oluşturduğu Güçlükler ve Çözüm Önerileri: Ortahisar Örnek Çalışması”, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 1994.
- Kultufan, Songül, “Trabzon Kenti Semerciler ve Semeraltı Sokaklarının Tarihi Dokusunun İncelenmesi, Koruma ve Restorasyon Önerileri”, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 1994.
- Kuntay, Orhan, *Tokat Kenti’nin Tarihsel Gelişmesi ve İmar Planı Çalışmalarına Yardımcı Bir Araştırma*, Trabzon, 1982.
- Kuran, Ercüment, “Cumhuriyet Döneminde Samsun’un Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Gelişmesi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1992, sy. 7.
- Kurt, Hacı, “Türkiye’de Kent-Kır Karşıtlığı”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Kurtkan-Bilgiseven, Amiran, *Şehirleşen Erzurum ve Sosyal Mobilite*, İstanbul: Tortum Kalkınma Derneği-Sermet Matbaası, 1964.
- Kurtkan-Bilgiseven, Amiran, *Adapazarı’nın Sanayileşmesi*, İstanbul-Adapazarı: Sakarya Sosyal Araştırmalar Merkezi Yayını, 1968.
- Kurtoğlu, Ayça, “Kentleşme Sürecinde Hemşehricilik Dernekleri: İstanbul Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, 1989.
- Kurtoğlu, Ayça, *Hemşehricilik ve Şehirde Siyaset: Keçiören Örneği*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Kurtuluş, Hatice, “The Roles of Çiftliks on the Formation of the Metropolitan Fringe in the Expansion of İstanbul Metropolitan Area”, Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1999.
- Kurtuluş, Hatice, “Ferhat Paşa Çiftliği: İstanbul Metropolitan Alanının Oluşumunda Büyük Özel Mülk Çiftliklerin Rolü Üzerine”, *Mübeccel Kiray İçin Yazılar* içinde, Bağlam Yayınları: İstanbul, 2000.
- Kurtuluş, Hatice (der.), *İstanbul’da Kentsel Ayrışma*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005.
- Kuvanc, Yıldırım, “Manisa Şehri’nde Sanayiinin Alansal Dağılışı”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1995.
- Küçük, Salim, “Kentleşme Politikalarında Araç Olarak Organize Sanayi Bölgeleri”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1994.
- Kütahya Sosyo-Ekonomik Durumu ve Gelişme İmkanları*, Kütahya: Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası, 1974.
- Macura, Miroslav ve Frederic C. Shorter, *Türkiye’de Nüfus Artışı (1935-1975) Doğurganlık ve Ölümlülük Eğilimleri*, Ankara: Yurt Yayınları, 1983.

- Mahmud, Shihibuddin, "Evaluation of Outdoor Activities in Downtown Areas within the Context of Time and Provided Space: Case of Kızılay", Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, 1996.
- Manisa, Kunter, "Türkiye'deki Turizm Olgusu Çerçevesinde Alanya'nın Fiziksel ve Kentsel Sorunlarına İlişkin Bir İrdeleme", Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2001.
- Manisa'nın İktisadi Durumu ve Gelişime İmkânları Hakkında Etüd*, Manisa: Manisa Ticaret Odası ve Ticaret Borsası Manisa Sanayi Bölgesi Tesbit Komisyonu Başkanlığı Yayını, 1963.
- Mardin: Ekonomik ve Sosyal Göstergeler*, Ankara: DİE Matbaası, 1998.
- Mardin, Ebulula, *Kat Mülkiyeti*, İstanbul: İ. Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, 1948.
- Mazı, Fikret, "Sosyo-ekonomik Statü ve Kentleşme İlişkisi Üzerine Bir Alan Araştırması", Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
- Mimar Sinan Üniversitesi Şehircilik Araştırma Merkezi Dünya Şehircilik Günü Daimi Komitesi, *Türkiye'de Kentleşme Süreci ve Kırsal Alan Sorunları Kolokyumu 30. Dünya Şehircilik Günü*, İstanbul: MSÜ FBE Yayınları, Yay. Haz., M. Çubuk, 1985.
- Mimarlar Odası, *1. Milli Fiziki Plan Semineri*, Ankara, 1968.
- Mimarlar Odası, *Kent Toprakları Sorunu*, Ankara, 1973.
- Mimarlar Odası Ankara Şubesi, *Türkiye'de Kentleşme*, Ankara, 1971.
- Mortan, Kenan, *Mardin İli Gelişme Stratejisi*, Ankara: TOBB Yayınları, 1998.
- Mutioglu, Halil, "Sanayileşme-Şehirleşme Açısından Küçük Sanayi İşçisinin Sosyo-Ekonomik Profili Konya Örneği", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1993.
- Mutlu, N., "Gaziantep Kenti Monografisi", *Esnaf ve Sanatkarların Sosyal ve Ekonomik Sorunları Araştırması*, II, Ankara: DPT Yayınları, No. 975, 1971.
- Mutluer, Mustafa, *Gelişimi, Yapısı ve Sorunlarıyla Denizli Sanayii*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1995.
- Mülkiyeliler Birliği, *Büyük Kent Belediyeleri ve Sorunları*, Ankara, 1977.
- Nalbantoğlu, Oktan, "Kentsel Yenilenme Projelerinden Öğrendiklerimiz: Dikmen Vadi Örneği: Ankara", *Kentsel Yenileşme ve Kentsel Tasarım Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu 18-19-30 Mayıs 2003*, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 2003.
- Nalçakan, Meral, "Toplumsal Değişme Bağlamında Eskişehir Kentinin Fiziksel Gelişiminin Değerlendirilmesi", *Yapı: Toplumsal Araştırmalar*, 1994, sy. 149.
- Nalçaoğlu, Halil, "Yarılamayan Kentin Batısı: Ankara ve Batıkent üzerine", *Birikim*, Temmuz 1999, sy. 123, s. 63-67.
- Neyzi, Leyla, *İstanbul'da Hatırlamak ve Unutmak- Birey, Bellek ve Aidiyet*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.
- Nişancıoğlu, Şule Takmaz, "Kentlere Dönüş", *Birikim*, Temmuz 1999, sy. 123, s. 83-86.
- Ocak, Ersan, "Kent'in Değişen Anlamı", *Birikim*, Haziran-Temmuz 1996, sy. 86-87, s. 32-41.
- Okçu, Murat, "Organizational Change: A Case Study of Sivas and Çorum Cement Factories", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1997.

- Oksay, K., “Van Şehri Monografisi”, *Esnaf ve Sanatkarların Sosyal ve Ekonomik Sorunları Araştırması*, III, Ankara: DPT Yayınları, No. 975, 1971.
- Okumuş, B. Cenk, “1950-1960 Dönemi İstanbul: Mimarisi, Kentleşmesi ve Mimar Emin Onat”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1999.
- Orgun (Çetinkaya), Suat, “Bodrum Kentindeki Turizm Potansiyelli Planlama ve Uygulama Süreçleri, Sonuçlar ve Özgün Kentsel Öğelerle Çatışmalar”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1990.
- Osmay, Sevim, “1950-1987 Döneminde Muğla Kenti”, İlhan Tekeli (der.), *Tarih İçinde Muğla*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, 1993.
- Ödül, Yaşar, “Sakarya İlinde Konut Sorununa İlişkin İstatistiksel Bir Analiz”, Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, 1996.
- Ökmen, Mustafa, “Türkiye’de Kentleşme Sorunları ve Sivas Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1996.
- Ökmen, Mustafa, “Ekonomik Dönüşüm Sürecinde Adem-i Merkeziyetçi Eğilimler ve Kentleşme”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Öksüz, Ahmet Melih, “İmar Bağışlamalarının Kent Planları Üzerine Getirdiği İmar Yükleri (2981 Sayılı Yasa Uygulaması ve Sonuçları: Trabzon Örneği)”, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 1988.
- Öktem, Binnur, “Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekânı Dönüştürmedeki Gücü”, Hatice Kurtuluş (der.), *İstanbul’da Kentsel Ayrışma*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005.
- Ökten, Nermin, “İmar Planlı Alanlarda Konut Bölgelerinin Gelişimi: Trabzon İçin Bir Çözümleme”, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 1989.
- Öncü, Ayşe, “The Myth of the ‘Ideal Home’: Travels Across Cultural Borders in Istanbul”, Ayşe Öncü ve Petra Weylan (der.), *Space, Powers and Culture*, Londra: Zed, 1997 (Türkçesi: “‘İdeal ev’ mitolojisi sınırları aşarak İstanbul’a ulaştı”, *Birikim*, Temmuz 1999, sy. 123, s. 26-34).
- Öncü, Ayşe, “The Politics of Urban Land Market in Turkey: 1950-1980”, *International Journal of Urban and Regional Research*, 1988, sy. 12, n. 1, s. 38-64.
- Öncü, Ayşe, “1990’larda Küresel Tüketim, Cinselliğin Sergilenmesi ve İstanbul’un Kültürel Haritasının Yeniden Biçimlenmesi”, Deniz Kandiyoti ve Ayşe Saktanber (der.), *Kültür Fragmanları: Türkiye’de Gündelik Hayat*, çev. Zeynep Yelçe, İstanbul: Metis Yayınları, 2003.
- Önen, Zeynep, “Yenimahalle: A Problem of Conservation in Ankara”, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1995.
- Ören, Sevil Işıl, “Geleneksel Urfa Evleri: Eski Kent Merkezinin Bir Bölümünün İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1996.
- Örnek, A. Yılmaz ve diğerleri (ed.), *XXI. Yüzyılda İstanbul Metropolitan Alanının Geleceği, 17-10 Nisan 1996, İstanbul 2020 Sempozyumu*, İstanbul: İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1996.
- Özaydın, Gülşen, “İstanbul’un Örnekleri Üzerinden Kentsel Tasarım Projelerinde ‘Yer’in Anlamı”, *Değişimde Kentsel Tasarım: 15. Uluslararası Kentsel Tasarım-*

- lar ve Uygulamalar Sempozyumu*, 26-28 Mayıs 2004, İstanbul: MSGSÜ Matbaası, 2005.
- Özbay, Fatih, "Kentleşmenin Sosyal Boyutları ve Anomi", Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Özbay, Ferhunde, "Differential Fertility in Rural Turkey: Individual and Environmental Factors", Doktora Tezi, Cornell University, 1975.
- Özbay, Ferhunde, "İstanbul'un Nüfusu ve Göçler", *İstanbul*, 1992, sy. 1, s. 32-26.
- Özbay, Ferhunde, "Migration and Intra-Provincial Movements in Istanbul Between 1985-1990", *Boğaziçi Journal*, 1997, c. XI, sy. 2.
- Özbay, Ferhunde, "İstanbul'da Göç ve İl İçi Nüfus Hareketleri (1985-1990)", *75 Yılda Köylerden Şehirlere*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998.
- Özbay, Ferhunde ve Sema Köksal, *İstanbul Metropolitan Kenti ve Marmara Bölgesinin Kentsel Gelişim Örüntüsü*, İstanbul, 1988.
- Özcan, Ümit, "Zonguldak'ın Ölümü", *Birikim*, Haziran-Temmuz 1996, sy. 86-87, s. 149-151.
- Özdamar, Azize, "Marmara Ereğlisi Nüfus ve Kentsel Gelişim Eğilimlerinin Gelişme Modelleri ile Değerlendirilmesi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 1994.
- Özdemir, A. Dilek, P. Pınar Özden ve R. Turgut Sırma (ed.), *Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu: İstanbul 2004*, İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi Atölye Çalışması, 2005.
- Özdemir, Uğur, "Büyükşehir Belediye Yönetimi ve İmar Planlarının Şehirleşme Üzerine Etkileri", Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
- Özdeş, G., *Şehirciliğe Giriş ve Toplum Ölçeği*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Yayını, 1972.
- Özel, Fuat, "Vefa'nın Mekânsal Gelişim Süreci", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü, 2003.
- Özelçi, T., "Technological Change in Industry and Regional Development Case Study: Determination of Eskişehir's Regional Indigenous Potential for Technological Change and Industrial Development", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1994.
- Özer, Yunus Emre, "Organize Sanayi Bölgeleri ve Kentsel Gelişmeye Etkileri (Manisa Organize Sanayi Bölgesi Örneği)", Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Özerkmen, Necmettin, "Structure of the Retail Petty Trade Connected in a Sociological Study of an Urban Informal Sector in Ankara", Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Özge, Sezan L., "Study of a Group of Traditional Houses and New Buildings in an Old Setting of Old Ankara", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1988.
- Özgür, E. Murat, "Türkiye'deki İç Göçlerde Ankara İlinin Yeri", *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 1995, sy. 4.

- Özınan, Cemil, “Kentlerde Hızlı Büyümenin Getirdiği Sorunların Konuta ve Mekânsal Yaşantıya Etkisi: Gaziantep Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi FBE, 1997.
- Özkan, A., “The Process of Depeasantisation Kızılcahamam-Çeltikçi Region”, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2000.
- Özmen, Ünsal, *Kent Kent Türkiye: Adana*, Ankara: Pamukbank Kültür Yayınları, 1968.
- Özmen, Ünsal, *Kent Kent Türkiye: Afyon*, İstanbul: Pamukbank Kültür Yayınları, 1969.
- Özmen, Ünsal, *Kent Kent Türkiye: Ağrı*, Ankara: Pamukbank Kültür Yayınları, 1969.
- Özmen, Ünsal, *Kent Kent Türkiye: Amasya*, İstanbul: Pamukbank Kültür Yayınları, 1969.
- Özmen, Ünsal, *Kent Kent Türkiye: Antalya*, İstanbul: Pamukbank Kültür Yayınları, Ankara: Öz Yayınları, 1969.
- Özmen, Ünsal, *Kent Kent Türkiye: Aydın*, İstanbul: Pamukbank Kültür Yayınları, 1969.
- Özmen, Ünsal, *Kent Kent Türkiye: İçel*, Ankara: Öz Yayınları, 1970.
- Özügül, Mehmet Doruk, “Sürdürülebilir Şehirleşme ve Toplu Konut Projelerinde Etkin Enerji Kullanımı”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1998.
- Özyeğin, Gül, “Kapıcılar, Gündelikçiler ve Ev Sahipleri: Türk Kent Yaşamında Sorunlu Karşılaşmalar”, *Kültür Fragmanları: Türkiye’de Gündelik Hayat* içinde, (Haz.) Deniz Kandiyoti ve Ayşe Saktanber, çev. Zeynep Yelçe, İstanbul: Metis Yayınları, 2003.
- Payzın, Z., *Türkiye’de Yerleşim Sorunları ve Bölgelerarası Dengesizlikler*, Ankara, 1968.
- Petruccioli, Attilio, “Contunity And Disruption in the Typological Processes of the Islamic Mediterranean Building Lanscape”, *Değişimde Kentsel Tasarım: 15. Uluslararası Kentsel Tasarımlar ve Uygulamalar Sempozyumu*, 26-28 Mayıs 2004, İstanbul: MSGSÜ Matbaası, 2005.
- Pınarcıoğlu, M. Melih, “Transition From Development Problematic to Crisis Problematic and Its Spatial Implications”, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1990.
- Pınarcıoğlu, Melih “*Industrial Development and Local Change: The Rises of Textiles and Clothing since 1980 and Transformation in the Local Economies of Bursa and Denizli*”, Doktora Tezi, University College, University of London, 1998.
- Pınarcıoğlu, M. Melih, *Development of Industry and Local Change*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 2000.
- Reisoğlu, S., *Kat Mülkiyeti*, Ankara: Sevinç Basımevi, 1966.
- Rivkin, M., “Creation of Growth Regions-Experience from Turkey”, *Ekistics*, Eylül, Atina, 1964, sy. 18.
- Sabancılar, Serpil, “Transfer of Passengers Between Models and Transit Lines in Urban Transportation Feasibility of Improvements: A Case Study of Ankara”, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1993.
- Sancar, Cenap, “Trabzon’da İç Göçler: Kentle Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Bütünleşme”, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 1992.
- Sanlı, İbrahim, Yücel Ünal ve İsmet Kılınçaslan, *Internal Migration and Metropolitan Development in Turkey: İstanbul*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Şehircilik Enstitüsü Yayınları, 1976.

- Saran, Nephana, "İstanbul'da Gecekondulu Problemi", *Türkiye: Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar*, 1971.
- Sarç, Ö. Celal, "Türkiye'de Şehirleşme Temayülleri", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 9 Ekim 1947-Ocak 1948.
- Sarı, Semra, "Manisa Şehri'nin Nüfus ve Yerleşme Özellikleri", Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1995.
- Saysel, A. K., "Effects of Urbanization on the Climate Fluctuations and Trends in İstanbul within the Years", Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Çevre Bilimleri Enstitüsü, 1993.
- Sazak, Şazuman, "Metropolitan Kentin Etki Alanında Kalan Kentlerin Çeperindeki Arsalarn Dönüşüm Süreci: Çorlu/Büyükkarıştıran Örneği", *Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, B Serisi, 2002, c. 3, sy. 2, s.102-111.
- Sencer, Yakut, *Türkiye'de Kentleşme*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979.
- Sevim, Nalan, "Coping with the Impact of Globalisation on Urban Development: The Case of Kocaeli/Turkey", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1997.
- Sezal, İhsan, "Sosyal Yapı Değişmesi Açısından Türkiye'de Şehirleşme", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, 1981.
- Sezer, Eray, "Peculiarities of Turkish Planning History, FIS Quality and Problems, Regarding Planning User Equilibrium Case Study: Batıkent: Ankara", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1998.
- Silier, Orhan, "Bir Sivil Toplum Aktivisti ve Teorisyeni Olarak İlhan Tekeli", Selim İlkin, Orhan Silier ve Murat Güvenç (haz.), *İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004.
- Shorter, Frederic C., "Turkish Population in the Great Depression", *New Perspective on Turkey*, 2000, sy. 23, s. 103-124.
- Sinan, Hanefi, "Trabzon Kenti İçin Alternatif Bir Yeşil Alan Modeli Olarak Çatı Bahçeleri", Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 1994.
- Sökmen, Polat, "İstanbul Planlaması Üzerine Düşünceler", *İstanbul*, 1996, sy. 17, s. 89-94.
- Sönmez, Mustafa, "A Statistical Survey: İstanbul in the 1990s", *İstanbul Biannual*, 96 Selections, 1996.
- Sönmez, Mustafa, *İstanbul'un İki Yüzü: 1980'den 2000'e Değişim*, Ankara: Arkadaş Yayınları, 1996.
- Sönmez, Mustafa, "İstanbul'da Kuzey-Güney Kutuplaşması ve Rantlar", *İstanbul*, 2000, sy. 35, s. 105-108.
- Süel, A., *Kentsel Yapı Oluşumu: İzmir Üzerine Bir Uygulama*, İzmir: Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yay., 1977.
- Şengül, H. Tarık, "Privatization of Manucipal Services in Turkey: Adana Case", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1989.
- Şengül, Tarık, "Siyaset ve Mekânsal Ölçek Sorunu: Yerelci Stratejilerin Bir Eleştirisi", E. Ahmet Tonak (ed.), *Küreselleşme: Emperyalizm, Yerelcilik, İşçi Sınıfı*, Ankara: İmge Yayınları, 2000.

- Şengül, Tarık, “Sosyal Adalet, Kent Mekânı ve Küreselleşme”, *3. Bin Yılda Şehirler: Küreselleşme, Mekân-Planlama*, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 2000.
- Şenol, Güven, “Şarköy Şehir Coğrafyası”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1985.
- Şenyapılı, Önder, “Kentleşen Köylüler”, *Karacan Armağanı 77*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1978.
- Şenyapılı, Önder, *Kentleşemeyen Ülke Kentleşen Köylüler*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Yayınları, 1981.
- Şenyapılı, Tansı, *Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, 1978.
- Talay, H. İlkden, “Sürdürülebilirlik Kavramı ve Uygulaması Üzerine Bir Araştırma: Şanlıurfa Örneği”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1997.
- Tan, Kezban, “Ankara Evresinde Kırdan Kente Gelen Ailelerin Kentle Bütünleşme Düzeylerinin Belirlenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1993.
- Taner, İsmail, “Türkiye’de 1960-2001 Arası Merkezi Yönetim ve Siyasal Yaklaşımlarda Kentleşme Politikaları”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora, 2002.
- Tankut, Gönül vd. (der.), *Değişik Siyasal Seçeneklere Göre Gaziantep Kent Planlaması*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Yayınları, 1980.
- Tankut, Gönül, “Jansen Planı Uygulama Sorunları”, *Tarih İçinde Ankara Semineri*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1984.
- Tankut, Gönül, “Ankara’nın Başkent Olma Süreci”, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 1988, c. 8, sy. 2.
- Tankut, Gönül, *Bir Başkent’in İmarı 1929-1939*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, 1990.
- Tansel, Fatoş, “Kentleşmenin Geleneksel Konut Dokusuna Etkileri. Eski Ankara Örneği”, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1997.
- Tanyeli, Uğur, “Türk Modernleşmesinin Kentsel Sahnesini Yeniden Düşünmek”, *Arradamento*, s. 81/82, 1997/3
- Taş, İ. Ethem, “Türkiye’de Kentleşmenin Özellikleri, Sorunları ve Kahramanmaraş Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Tatar, Hüsnüye Conbay, “Şehirleşme ve Dini Cemaatleşme (Malatya Uygulaması)”, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Tatlıdil, Ercan, *Kentleşme ve Gecekondu*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1989.
- Tavşan, Cengiz, “Trabzon Kenti Geleneksel Konut Cepeleri Örneğinde Kullanıcı Bıçım Tercihleri Üzerine Bir Çalışma”, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 1993.
- Tek, Murat, “Türkiye’de Kentleşme Politikalarında Bölge Planlaması ve Çukurova Bölgesi Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Tekçe, Belgin, “Urbanization and Migration in Turkey 1955-1965”, Doktora Tezi, Princeton University, 1974.
- Tekçe, Belgin, *Türkiye’de Şehirler, Göçler 1955-1960 ve 1960-1965*, Ankara: DİE, ts.
- Tekel, Ayşe, “Türkiye’de Metropolitan Planlama ve Planlamanın Yönetimi (1969-1984 Dönemi Ankara Deneyimi)”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

- Tekeli, İlhan, "Regional Planning in Turkey and Regional Policy in the First 5 Year Development Plan", *Planning in Turkey*, Ankara: İdari Bilimler Fak. Yayını No. 9, 1967.
- Tekeli, İlhan, *Bölge Planlaması Üzerine*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları, 1972.
- Tekeli, İlhan, *Bağımlı Kentleşme*, Ankara: Mimarlar Odası Yayınları, 1977.
- Tekeli, İlhan, *Mekân Organizasyonlarına Makro Yaklaşım*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, 1979.
- Tekeli, İlhan, "Türkiye'de Kent Planlamasının Tarihsel Kökleri", *Türkiye'de İmar Planlaması Semineri*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir-Bölge Planlama Bölümü, 1980.
- Tekeli, İlhan, "Anadolu'da Kentsel Yaşantının Örgütlenmesinde Değişik Aşamalar", *Toplum ve Bilim*, 1980, sy. 9-10, s. 36-65.
- Tekeli, İlhan, "II. Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye'nin Kent Planlama Pratiğindeki Gelişmeler", *İmar Planları Yapım ve Uygulama Süreçleri*, Ankara: Şehir Planlama M. M. Odası, 1981.
- Tekeli, İlhan, *Türkiye'de Kentleşme Yazıları*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1982.
- Tekeli, İlhan, "Ankara'nın Başkentlik Kararı", *Tarih İçinde Ankara Semineri*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, 1984.
- Tekeli, İlhan, "Türkiye'de XIX. Yüzyıl Ortalarından 1950'ye Kadar Kentsel Araştırmanın Gelişimi", Sevil Atauz (ed.) *Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1986.
- Tekeli, İlhan, "1839-1980 Arasında İstanbul'un Planlama Deneyimleri İcabında Plan", *İstanbul*, 1982, sy. 4, s. 26-37.
- Tekeli, İlhan, "1923-1950 Döneminde Muğla'da Olan Gelişmeler", İlhan Tekeli (der.), *Tarih İçinde Muğla*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, 1993.
- Tekeli, İlhan, *The Development of the Istanbul Metropolitan Area: Urban Administration and Planning*, İstanbul: IULA-EMME, 1994.
- Tekeli, İlhan, *Türkiye'de Yaşamda ve Yazında Konut Sorununun Gelişimi*, Ankara: T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Yayını, no. 2, 1996.
- Tekeli, İlhan, "Habitat II İstanbul Konferansından Ne Türdeki Beklentiler Gerçekçidir", *Yeni Türkiye*, 1996, c. II, sy. 8.
- Tekeli, İlhan, "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması", *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.
- Tekeli, İlhan, "Kent Yoksulluğu ve Modernite'nin Bu Soruya Yaklaşım Seçenekleri Üzerine", A. Halis Akder ve Murat Güvenç (ed.), *Devlet Reformu, Yoksulluk: Bölgesel Gelişme ve Yoksulluk: Kent Yoksulluğu*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, 2000.
- Tekeli, İlhan, "Dünya Kenti Olma Süreci İçinde Akımlar Mekanını Yeniden Biçimlendiren İstanbul", *İstanbul*, 2001, sy. 37, s. 88-93.
- Tekeli, İlhan, *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, İstanbul: İmge Yayınları, 2001.
- Tekeli, İlhan ve Leila Erder, *Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler*, Ankara: HÜ Yay., D-26, 1978.

- Tekeli, İlhan ve Selim İlkin, *Bahçeli Evlerin Öyküsü: Bir Batı Kurumunun Yeniden Yorumlanması*, Ankara: Kent Koop, 1984.
- Tekeli, İlhan, Ali Şenyapılı ve Murat Güvenç, *Development of İstanbul Metropolitan Area and Cast Housing*, İstanbul, Turkish Social Science Association, 1992.
- Tekeli, İlhan ve diğerleri, *Katılımcı Demokrasi, Kamusal Alan ve Yerel Yönetim*, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 1999.
- Tekin, H. H., “Kentleşme Sürecinde Belediyelerin Sorunları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
- Tekin, Ercüment, “Edirne’de Kentleşme Sürecinde, Kentsel Alanların Değişimi ve Gelecekteki Kentsel Alanların Kullanımına Bir Öneri”, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 1999.
- Tekin, Nevzat, “Çatalca’da Şehirleşme ve Şehirselleşme Fonksiyonları”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.
- Tekşen, Adnan, “Kentleşme Sürecinde Bir Tampon Mekanizma Olarak Hemşehrlik: Ankara’daki Malatyalılar Örneği”, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Terzioğlu, Günsel, “Malatya İli Kırsal ve Kentsel Alanlarında Yaşayan Ailelerin Ev Yönetimi Biçimi ve Kadının Ev Yönetimindeki Etkinliği Üzerine Bir Araştırma”, *Ekonomik Yaklaşım*, 1981, c. II, sy. 5.
- TMMOB, “Denizli, Gaziantep ve Kilis İlleri İmalat Sanayii İşyerleri Hakkında Genel Bilgiler”, *XXI. Yüzyıla Doğru Denizli Sanayi Sempozyumu*, Ankara: MMO Yayın No. 199, 1997.
- Tolan, Barlas, *Büyük Kent Sorunlarına Toplu Bakış*, Ankara: A.İ.T.İ.A Yayını, yayın no. 99, 1977.
- Toplum ve Göç*, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1997.
- Topçuoğlu, Abdullah, “Konya’da Büyük Sanayiler”, Doktora Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi, 1990.
- Torlak, Sülün Evinç, “Üç Başkan, Üç Siyaset, Bir Kent: Ankara”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- Tuna, Korkut, *Şehirlerin Ortaya Çıkışı ve Yaygınlaşması Üzerine Bir Deneme*, İstanbul: İ.Ü.E.F. Yayınları, 1987.
- Tuna, Korkut, “Kentsel Dönüşüm Sorunları ve İstanbul Kimliği”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, 2004, III. Dizi, sy. 8, s.1-7.
- Tunçdilek, Necdet, *Türkiye İskân Coğrafyası*, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1967.
- Tunçdilek, Necdet ve Erol Tümertekin, *Türkiye Nüfusu*, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1959.
- Tunçer, Mehmet, “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Tarihsel Çevreyi Koruma Politikası: Ankara, Bergama ve Şanlıurfa Örnekleri”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Tümertekin, Erol, *Şehirselleşme Sorunlarının Sınıflandırılması*, İstanbul: İ. Ü. Coğrafya Enstitüsü Yayını, 1965.

- Tümertekin, Erol, "Growth and Changes in the Central Business Distritcs of Istanbul", *Review of the Geographical Institute of the University of Istanbul*, 1968-1969.
- Tümertekin, Erol, *İstanbul Şehri ve Çevresinde Sanayi, Özellikler ve Dağılışı*, İstanbul, 1970.
- Tümertekin, Erol, *Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsal Fonksiyonlar-Urbanization and urban functions in Turkey*, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi ve Coğrafya Enstitüsü Yayını, 1973.
- Tümertekin, Erol, *İstanbul'da Nüfus Dağılışı: La Distribution de la Population en Istanbul*, İstanbul: İÜEF Yayınları, 1979.
- Tümertekin, Erol, *İstanbul: İnsan ve Mekân*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.
- Türk, Ali, "Kentsel Koruma Yaklaşımlarında Kentsel Kimliğin Korunması, Isparta Örneği", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 1995.
- Türk, Yelda A., "Örnek Ülkeler ve Türkiye'de Kentsel Tasarım: Yasal Çerçeve", *Değişim-de Kentsel Tasarım: 15. Uluslararası Kentsel Tasarımlar ve Uygulamalar Sempozyumu*, 26-28 Mayıs 2004, İstanbul: MSGSÜ Matbaası, 2005.
- Türkeş, Ömer, "Romanda Kentleşme: Gecekonudan Villakentlere", *Birikim*, Temmuz 1999, sy. 123, s. 110-118.
- Türkiye'de Kentleşme*, Ankara: Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 1971.
- Türkiye'de İç Göç, Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı*, 6-8 Haziran 1997 Bolu-Gerede, Ahmet İçduygu, İbrahim Sirkeci ve İsmail Aydıngün (haz.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.
- Türkiye'nin Fırsat Penceresi: Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri*, İstanbul: TÜSİAD, 1999.
- Tüzün, Sezgin, "Kentsel Türkiye Hane ve Bireyleri İçin Bir Tabakalaşma Modeli Olarak 'Veri Sosyo-Ekonomik Statü İndeksi' (Veri S.E.S.İ.)", *Mübeccel Kiray İçin Yazılar*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2000.
- Uğur, Aydın, "Küreselleşen İstanbul'a Nasıl Bakmalı? Kent Kentliyi, Kentli de Kenti Iskalarsa", *İstanbul*, 1993, sy. 7, s. 12-17.
- Ulu, Ali, "Kentlerdeki Kaynak Kullanım Sorunu Olarak Merkezi İş Alanlarının Mekan-sal Yeniden Yapılanması: Eskişehir Örneği", *Kentsel Yenileşme ve Kentsel Tasarım Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu 18-19-30 Mayıs 2003*, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 2003.
- Ulusoy, Hülya, "Modifications in Development Plans: A Case Study of Ankara", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1999.
- Uykucu, R. E., *Cumhuriyetin 50. yılında İlçeleriyle Birlikte İstanbul*, İstanbul: Kahraman Yayınları, 1973.
- Uysal, Ercan, "Konya'da Kentleşme Kentlileşme ve Kent İçi Nüfus Hareketleri", Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Uykucu, Kürşat Ekrem, *İlçeleriyle Birlikte Muğla Tarihi: Coğrafyası ve Sosyal Yapısı*, İstanbul: As Matbaası, 1968; İstanbul: Gümüş Matbaası, 1983.
- Üçışık, Süheyla, "Türkiye'de Şehirleşme ve İç Göçler", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.
- Ülken, Gökhan, "Tarihi Çevrede Kentsel Dönüşümün Etkileri", *Kentsel Yenileşme ve Kentsel Tasarım Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyu-*

- mu 18-19-30 Mayıs 2003, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 2003.
- Ülken, Hilmi Ziya, “Büyükşehir ve Genişleme Meselesi”, *Barış Dünyası*, 14 Nisan 1949, Yıl: 1, sy. 11.
- Ülken, Hilmi Ziya ve Ayda N. Tanyeli, *Gönen Bölge Monografisi, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, ayrı basım, 1956.
- Ünal, M., “Bursa Şehri Monografisi”, *Esnaf ve Sanatkarların Sosyal ve Ekonomik Sorunları Araştırması*, II, Ankara: DPT Yayınları, No. 975, 1971.
- Ünlü, Alper ve Erincik Edgü, “Kent Merkezindeki Konut Alanları ve Suç”, *İstanbul*, 2001, sy. 38, s. 86-88.
- Ünlü, Alper ve diğerleri, “İstanbul’da Kentleşme ve Suç Üzerine Toplu Bakış”, *Kentsel Yenileşme ve Kentsel Tasarım Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu 18-19-30 Mayıs 2003*, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 2003.
- Ürekli, İsmail, “Şehir ve Türkiye’de Şehirleşme”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.
- Vergin, Nur, *Industrialisation et Changement Social. Etude Comparative dans Trois Villages d’Ereğli (Turquie)*, İstanbul: İktisat Fakültesi Yayınları, 1978.
- Von Bischoff, Norbert, *Ankara: Yeni Oluşan Bir İzah*, çev. Burhan Belge, Ulus Basımevi, 1936.
- White, Jenny B., *Para ile Akraba: Kentsel Türkiye’de Kadın Emeği*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.
- Yakar, Hülya Berkmen, “Kadıköy ve Üsküdar Çarşıları: Küreselleşen Kentte Küreselleşmeyen Çarşılar”, *İstanbul*, 2000, sy. 35, s. 119-127.
- Yalman [Noyan], İlkay, “Sivas’ta Kırsal ve Kentsel Alanda Kadınların İşgücündeki Yeri”, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 1996.
- Yanık, Uğur, “Kırdan Kente Göç Edenlerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapılarında Meydana Gelen Değişiklikler Ayyıldız Köyü Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1993.
- Yaramış, Engin, “Tokat Meydan Area: An Urban Redevelopment Proposal”, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1988.
- Yaren, Serap Şehnaz, “Sağlıklı Kentleşme: Yaklaşımlar, Göstergeler ve Örnek Kent Bazında Karşılaştırmalı Analiz”, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Yasa, İbrahim, “The Impact of Rural Exodus on the Occupational Patterns of Cities (Ankara’s Case)”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1967, c. XXII, sy. 2.
- Yavuz, Fehmi, *Ankara’nın İmarı ve Şehirciliğimiz*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1952.
- Yavuz, Fehmi, *Şehircilik*, Ankara: SBF Yayınları, 1962.
- Yavuz, Fehmi, R. Keleş ve C. Geray, *Şehircilik: Sorunlar, Politikalar ve Uygulama*, Ankara: SBF Yayınları, 1978.
- Yavuz, Fehmi, *Kentsel Topraklar*, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1980.
- Yavuz, Fehmi, “Başkent Ankara ve Jansen”, *METU Journal of The Faculty of Architecture*, 1981, c. VII, sy. 1.

- Yavuz, Neşe, "Türkiye'de Kentleşme ve Adana İl Merkezinde Kentleşmenin Gelişimi Üzerine Bir Araştırma", Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 1985.
- Yavuz, Y., "1923-40 Arası Ankara'da Mimari", *Ankara Ankara*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994.
- Yazar, Kadir Hakan, "Metropolleşme Sürecinde Kent Çeperlerinde Gelişmeler: Ankara ve Pursaklar Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2002.
- Yazgan, Nazlı, "İstanbul Batı Yakası Vadilerinin Şehirleşme Süreci İçinde Ekolojik Açından İrdelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1996.
- Yenen, Zekiye, Oya Akın ve Hülya Yakar, *Eyüp Dönüşüm Sürecinde: Sosyal, Ekonomik, Mekansal Yapı*, İstanbul: Eyüp Belediyesi Yayınları, 2000.
- Yener, S., *1960-65 Döneminde Köyden Şehire Göçler*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, 1971.
- Yenileşen İstanbul: 1939 Başından 1947 Sonuna Kadar İstanbul'da Neler Yapıldı?*, İstanbul: Belediye Matbaası, 1947.
- Yeşilorman, Mehtap, "Demokratik Kültürün Edinilmesinde Şehirleşmenin Rolü: Elazığ Örneği", Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 1997.
- Yetişkul, Emine, "Effects of Land Ownership on Urban Transformation Processes: A Case Study Öveçler (Ankara)", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1999.
- Yıldız, Murat, "Şehirleşme Hızı ve Oranının Belirlenmesinde Kriterlerin Saptanması Ege Bölgesinde Bir Çalışma", Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2001.
- Yılmaz, Nail, *Kentin Alevileri*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2005.
- Yılmaz, Şahsene, "Konya Şehri Sanayi Coğrafyası", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1997.
- Yırtıcı, Hakkı, *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Yörükan, Ayda, *Şehir Sosyolojisinin Teorik Temelleri*, Ankara: İmar ve İskan Bakanlığı Genel Müdürlüğü, 1968.
- Yudulmaz, Sezer, "Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Ölçütler Açısından Kentte Aile (Sivas İli Örneği)", Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 1992.
- Yurtkuran, Semra, "Kentleşme Sürecinde Geleneksel Yaşam Tarzının Değişimi: Ankara'da Yaşayan Tillolular Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Yurtören, S. G., "Fertility and Related Attitudes Among Two Social Classes in Ankara", Yüksek Lisans Tezi, Cornell University, 1965.
- Yücel, Asuman, *Büyükşehir Yönetimi, İstanbul İçin Model ve İç Göç Göçlerin Yönlendirilmesi*, Ankara: DPT Yayınları, 1994.
- Yücel, R. T., "Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri ve Şehirler", *Türk Coğrafya Dergisi*, 1960, sy. 20.
- Şehircilik ve Meseleleri*, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara: DPT Yayın No. 1951, 1984.

- Türkiye’de 16. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu: İstanbul’un Kentsel Gelişim Sorunları ve Avrupa Metropollerini*, 3-8 Kasım 1992, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1994.
- Türkiye Konut Araştırması: 1999*, T.C. Başbakanlık Devler İstatistik Enstitüsü ve T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara, 1999.
- 76 İlin İnsani ve Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi*, İstanbul: Capital, 1995.
- 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998.
- 21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan*, Mimar Sinan Üniversitesi Sempozyum, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2001
- 21. Yüzyılın Eşiğinde İzmir: Sorunlar ve Çözümler Sempozyumu (Tebliğler) 9-10 Ekim 1997 İzmir Büyük Efes Oteli Kongre Merkezi*, Ege Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve İzmir Ticaret Odası, İzmir: İzmir Belediyesi Yayınları, 1998.
- I. Uluslararası Kentsel Tasarım Buluşması: Küreselleşme Sürecinde Kentsel Tasarım ve Yerel Özellikler (I. International Urban Design Meeting: Urban Design And Local Specificities in The Process of Globalisation)*, 22-29 Eylül 2001, Mehmet Çubuk (ed.), İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 2002.

B. Cumhuriyet Döneminde Gecekondu Bibliyografyası

- Acar, E., “İşçi Konutu Olarak Gecekondu” *Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi*, Ankara, 1981.
- Acaroğlu, İrem, *Türkiye’de Kentlerde Gecekondu Önleme Bilgileri İçin Yer Seçimi Ölçütleri*, Ankara: TÜBİTAK, 1973.
- Acaroğlu, İrem, “Conditions of Socio-economic and Spatial Change in the (squatter) Areas Around Turkish Cities”, *Existics*, 1970, c. XXXVIII, sy. 224.
- Adam, M. Y., *Gecekondu Potansiyelinden Yararlanacak Bir Endüstriyel Konut Üretim Süreci*, rapor, Ankara: TÜBİTAK Yapı Araştırmaları Enstitüsü, Yay. No. h 14, 1977.
- Akçay, Faik, *Zeytinburnu: Gerçek Yönleriyle Bir Gecekondu Kenti*, İstanbul: Akçay Yayınları, 1974.
- Akman, Ahmet Zahid, “Ankara Gecekondu Gençliğinin Eğitimine ve Kentleşmesine Televizyon Yayınlarının Etkisi”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Aksoy, Sadrettin, “İstanbul Vilayeti Zeytinburnu Kazasının Nuri Paşa Mahallesinde 1962 Kış Aylarına Kadar İkâmet Edip Bilâhare 1967 İlkbaharına Kadar Bölgeyi Terk Edenlerin İncelenmesi”, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Antropoloji Bölümü, 1967.
- Aksoy, Suat, “Zeytinburnu Nuri Paşa Mahallesinde Zeytinburnu’nun Dışına Göç Edenlerin Sosyal ve Ekonomik Durumları”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Antropoloji Bölümü, ts.
- Aktüre, Sevgi, “Konut ve Konut Çevresi Olarak Ankara Gecekondularına İlişkin Bazı Gözlemler”, *İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yapı Araştırmaları Kurumu Bülteni*, no. 3-4, 1977.
- Alkış, N., “Siyasette Gecekondu Damgası”, *Cumhuriyet*, Dizi yazı, 22-28 Ocak 1995.

- Alpar, İ. ve Yener, S., *Gecekondu Araştırması*, Ankara: DPT Sosyal Planlama Dairesi, 1991.
- Arı, Oğuz, "Türkiye'de Nüfus Hareketleri ve Gecekondu", *Cavit Orhan Tütengil Armağanı*, İstanbul: İktisat Fakültesi Yayınları, 1982.
- Arı, Oğuz ve M. Sarmay, "İbrahim Yasa'nın *Ankara'da Gecekondu Aileleri* üzerine bir İnceleme", *İbrahim Yasa'ya Armağan*, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983.
- Arıkanlı-Özdemir, Maya, "Kentsel Dönüşüm Sürecinde Eski Bir Gecekondu Mahallesi: Karanfilköy - Kentlere Vurulan 'Neşter'ler", Hatice Kurtuluş (der.), *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005.
- Arknaç, Sibel A., "İstanbul Şehirli ve Gecekondu Grupların Karşılıklı Sosyal Algıları ve Sosyal Değişme Eğilimleri", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1989.
- Armatlı, Bilge, "The New Beating of Community and Rethinking Planning: 'The Case Study of Pamuklar Gecekondu Area in Ankara as a Possible New Community'", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1999.
- Atalık, Gündüz ve diğerleri (haz.), *İstanbul Gecekondu Yerleşmelerinde Alan Araştırmaları*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1986.
- Ayan, Şahin, "Şehirleşme ve Gecekondu", Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.
- Ayata, Sencer, "Toplumsal Çevre Olarak Gecekondu ve Apartman", *Toplum ve Bilim*, Yaz 1988, sy. 42, s. 101-127.
- Aydan-Büyükgöçmen, N., "Effects of Improvement Plans on Squatter Areas: Ankara Case", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1997.
- Bayraktar, Nuray, "Kentleşme-Gecekondu İlişkisi Ankara Örneği", Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1996.
- Belli, Serap, "Gecekondu Bölgelerinde Yaşayan Seçmenlerin Siyasi Eğilimleri", Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Bildirici, Melike, "Tüketim Fonksiyonu Üzerine Bir Deneme: Rami Havuzbaşı Çıkma-lı Gecekondu Bölgesi Üzerine Bir Çalışma", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.
- Boratav, Korkut, "Şehirleşme, Düzenli Yerleşme, Gecekondulaşma ve İskan Sorunlarının, Gelir Dağılımının Fonksiyonu Olarak Ele Alınması", *Mimarlık Semineri*, Ankara: Mimarlar Odası, 1969.
- Bozbulak, Serpil, "'Gecekondu'dan 'Varoş'a: Gülsuyu Mahallesi", Hatice Kurtuluş (der.), *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005.
- Cebir, Haluk Kemal, "Yasadışı Yapılan Alanların Planlanmasında Bir Yöntem Denemesi: İstanbul-Ümraniye Çakmak Mahallesi Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1996.
- Çağdaş, Ali Haydar, "Mahmutbey'de Sanayi ve Gecekondu İlişkisi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.
- Çelik, Hüseyin, "Türkiye'de Gecekondu Sorunu", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

- Çevik, Pınar, “Ankara’da Gecekondu Sorununa Çözüm Olarak Geliştirilen Önerilerin Değerlendirilmesi: Ankara”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2002.
- Çorbali, Halim, “Hukuk Açısından Gecekondu ve Tapu Hizmetleri”, *Türkiye’de Gecekondu Semineri’nde Sunulan Rapor*, Şubat 12-13, Ankara: TMMOB, ts.
- Dalgıç, Duygu, *Kentleşme Sürecinde Gecekondu: Aliğa Örneği*, İzmir: Aliğa Belediyesi, 1996.
- Danış, Didem ve Ebru Kayaalp, “Bir Bağlamlandırma Denemesi: Elmadağ’da Göçmenlik Deneyimleri”, Hatice Kurtuluş (der.), *İstanbul’da Kentsel Ayrışma*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005.
- Demirağ, Ö., “Haliç ve Çevresinin Gecekondu Probleminin Kadastral Yönden İncelenmesi ve Arsa Spekülasyonu”, Semih Tezcan ve diğerleri (ed.), *Haliç Sorunları ve Çözüm Yolları Ulusal Sempozyumu*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 1977.
- Demircan, Mehmet, “Türkiye’de Gecekondu Sorunu”, *Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası Dergisi*, 1969, sy. 5.
- Dinçer, Şahika, “Zeytinburnu-Osmaniye Bölgeleri Mukayesesi”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Antropoloji Bölümü, ts.
- Doğan, M. Cihangir, “Türkiye’de Gecekondu Meselesi ve Ümraniye-Mustafa Kemal Paşa Gecekondu Bölgesinde Bir Saha Araştırması”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.
- Dursun, Pelin, “Gecekondu ve Yarı Gecekondu Morfolojik Analiz”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1995.
- Düzköylü, Ahmet, “Kırsal Alandan Kente Göç ve Gecekondu Gençliğinin Sorunları: İstanbul-Sultanbeyli Gecekondu Bölgesi”, Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Ekiz, Ş., “Zeytinburnu Nuri Paşa Mahallesi Gecekondualarında 1962-68 Yılları Süresinde Tapu Durumunda Değişmeler”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Antropoloji Bölümü, ts.
- Erdoğan, Zeki, *Kırsal Bölgelerden Ankara-Kıbrıs Bayraktar İlkokulu Gecekondu Bölgesine Göç ve Göç Edenlerin Kentleşmesi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yay., C-20, 1977.
- Ergun, Nilgün, “Gecekondu İslah Bölgelerinin Yeniden Planlanmasında Kullanılabilecek Bir Yöntem Önerisi”, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1990.
- Erkan, Rüstem, “İstanbul-Şişli Yayla Mahallesi Gecekondu Bölgesinin Kentleşme Eğilimleri”, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.
- Ersoy, Yasemin, “Sosyal Değişme Sürecinde Mutfak Kültürü: Gecekondu Ailelerinde Örnek Bir Uygulama”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Ertüzün, Serap, “Zeytinburnu Gecekondu Bölgelerinde Ailelerin Sosyal Yapıları ve Bölgeden Göç”, *Antropoloji ve Etnoloji Bölümü Dergisi*, Güz, 1971, sy. 1.
- Etöz, Zeliha, “Gecekondu Varoşa”, *VI. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi’ne Sunulan Bildiri*, 17-19 Kasım 1999, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

- Gecekondu Sorunu ve Kuşçağız*, (Teksir), Ankara Sanatoryumu Sosyal Servis Yayını, Ankara, 1969.
- Gençay, Mahir, *Gecekondu Problemi*, Ankara: İ.İ.B. Yayınları, 1962.
- Gençay, Mahir, *Gecekondu Problemi*, Komisyon Raporu, Ankara İ. İ. B. F. Yayınları, 1963.
- Geray, Cevat, "Gecekondu Sorununa Toplu Bakış", *Amme İdaresi*, Eylül 1968, c. I, sy. 2.
- Gökçe, Birsen, *Gecekondu Gençliği*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayını, C-15, 1971.
- Gökçe, Birsen ve diğerleri, *Gecekondu Ailelerarası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü*, Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayını, No: 75, 1993.
- Gölbaşı, Sevim, "Gecekondu Bölgelerinde Yaşayan Kadınların Eğitim İhtiyaçları: Derbent Mahallesi Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Gönen, E., "Ankara'da Abidin Paşa Gecekondu Bölgesi Aile Yapısı, Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Durumlarıyla Şehirleşme Dereceleri Üzerinde Bir Araştırma", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Ev Ekonomisi Kürsüsü, Ankara, 1972.
- Görgülü, A. Z., "İstanbul Metropolitan Alanında Gecekondu Önleme Bilgilerinin Mekânsal Konumları ve Fizik Mekân Çözömlenmeleri", Doktora Tezi, Yıldız Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul, 1982.
- Güney, M., "Üsküdar Kazasında Gecekondu Problemi ve Başlıca Meseleleri", *Sosyoloji Konferansları*, İstanbul: İ. Ü. İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü, 1964.
- Güneş-Ayata, Ayşe, "Gecekondu Kimlik Sorunu, Dayanışma Örüntüleri ve Hemşehrilik", *Toplum ve Bilim*, 1991, sy. 51-52, s. 89-101.
- Gürçeşme Gecekondu Araştırması*, Ankara, 1965.
- Gürsoy, Tahsin ve Olcay Neyzi (der.), *İstanbul'un Rami Gecekondu Bölgesinde Çocuk Sağlığı Konusunda Araştırmalar*, İstanbul, 1996.
- Hart, Charles W. M., "Gecekondu Bölgelerinde Yapılan Araştırmalardan Bazı Sonuçlar", *Teksir Konut Semineri*, İstanbul, 1964.
- Hart, Charles W. M., "Şehire Gelen Köylüler", *İktisadi Kalkınmanın Sosyal Meseleleri, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferansı*, İstanbul, 1964.
- Hart, Charles W. M., *Zeytinburnu Gecekondu Bölgesi*, çev. N. Saran, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını, 1966.
- Helling, G. C. ve B., *Rural Turkey: A New Socio-statistical Appraisal*, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi yayını, no. 795, 1975.
- Heper, Metin, *Gecekondu Policy in Turkey: An Evaluation with a Case Study of Rumelihisarüstü Squatter Area in Istanbul*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayını, 1978.
- İmar ve İskan Bakanlığı [İ. İ. B.], *Büyük Şehirde Gecekondu*, Sosyal Araştırmalar Dairesi, 1964.
- İ. İ. B., *Bursa-İzmir-İstanbul Anadolu Yakası Gecekondu Bölgelerinin Tamamında Yapılan Örneklemeli Araştırma*, Ankara: Sosyal Araştırmalar Dairesi, 1964.
- İ. İ. B. Konut Özel İhtisas Komisyonu, *Ankara-Esat-Çankaya ve Dikmen Gecekondu*, Ankara, 1964.

- İ. İ. B. Konut Özel İhtisas Komisyonu, *Ankara-Gülveren-Çinçinbağları-Topraklık Gecekonduları*, Ankara, 1964.
- İ. İ. B. Konut Özel İhtisas Komisyonu, *Ankara-Gülveren Gecekondu Araştırması*, Ankara, 1964.
- İ. İ. B. Konut Özel İhtisas Komisyonu, *Ankara-Topraklık Gecekondu Araştırması*, Ankara, 1964.
- İ. İ. B. Konut Özel İhtisas Komisyonu, *İzmir-Gürçeşme Gecekondu Araştırması*, Ankara, 1964.
- İ. İ. B. Konut Özel İhtisas Komisyonu, *Şehirleşme, Gecekondular ve Konut Politikası*, Turhan ve Ayda Yörükan (haz.), Ankara, 1966.
- İ. İ. B. Konut Özel İhtisas Komisyonu, *13 Büyük Şehirde Gecekondu*, Ankara, 1965.
- İ. İ. B. Konut Özel İhtisas Komisyonu, *Ankara-Çinçinbağları Gecekondu Araştırması*, Ankara, 1965.
- İ. İ. B. Konut Özel İhtisas Komisyonu (1971), *Gecekondu Raporu*, Ankara, 1974.
- İlhan, Mustafa, “Türkiye’de Gecekondu Bölgelerindeki Teknik Altyapı Sorunları: Ankara İli Keçiören İlçesi Osmangazi Mahallesi Teknik Altyapı Olgusunun Örneklenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1989.
- İnal, Kemal, “Organizational and Institutional Integration of the Gecekondu Dwellers into the Organized Urban Structures in Ankara”, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- İstanbul Gecekonduları*, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü, ts.
- İzgü, M., *Gecekondu*, İstanbul: Remzi Yayınları, 1970.
- İzmir Gürçeşme Gecekondu Araştırması*, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü, 1964.
- Kara, Murat, “Application of GIS in Planning as a Decision Support Tool: A Case Study Related to Squatter Settlements”, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2001.
- Karagöz, Mehmet, “Gecekondu Sorununun Hukuki Yönleri”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Karataş, Kasım, “Gecekondu Ailelerinin Kentte Bütünleşmelerini Engelleyen Nedenler ve Ortaya Çıkan Toplumsal Sorunlar”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987.
- Karpat, Kemal, “Sosyal Yapı Değişmeleri Açısından Türkiye’de Gecekondu Sorunu”, *Milliyet*, 15-30 Haziran 1969.
- Karpat, Kemal, *Gecekondu Sorunu Üzerine*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Konferansları Dizisi, No. 1, 1973.
- Karpat, Kemal H., *The Gecekondu: Rural Migration and Organizaion*, Cambridge: Cambridge University Press, 1976.
- Keleş, Ruşen, *Türkiye’de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1972.
- Kıray, Mübeccel B., “Gecekondular”, *Mimarlık Semineri*, Ankara: Mimarlar Odası Yayını, 12-13 Şubat 1970.

- Kıray, Mübeccel B., "Gecekondu: Az Gelişmiş Ülkelerde Hızla Topraktan Kopma ve Bütünleşememe," *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cem Sar'a Armağanı*, 1973, c. XXVII, sy. 23.
- Kırıklı, Şaziye (ed.), *Değişimin Simgelendiği Kent Kahramanmaraş*, İstanbul: Creative Yayıncılık, 1998.
- Koç, Ercan, "Planlara ve Düzenleyici Yasal Kurallara Uygun Olmayan Yapılaşma Alanlarının Dönüşüm Sürecinde Planlamanın Etkinliği", Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1998.
- Kongar, Emre, "Survey of Familial Change in Two Turkish Gecekondu Areas", *Sosyal Antropoloji Konferansı*, İznik, Eylül 1970.
- Kongar, Emre, "Altındağ Gecekondu Bölgesi", *Amme İdaresi Dergisi*, Eylül 1973, c. VI, sy. 3.
- Kongar, Emre, "Altındağ'da Kentle Bütünleşme", *Amme İdaresi Dergisi*, Aralık 1974, c. VI, sy. 4.
- Kongar, Emre, "Toprak Fabrika İşgalleri ve Öğrenci Eylemlerine Karşı Gecekondu Halkının Bakışı", *Prof. Dr. Cavit Tütengil'e Armağanı*, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1982.
- Konuşkan, Işıl, "Cost of Squatter (Gecekondu) Housing Areas to Urban Economies from the Point of View of Infrastructural Services: A Case Study from Ankara", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1989.
- Köksal, Sema, *Sosyal Demokrat Belediye Başkanları ve Gecekondu*, İstanbul: TÜSES.
- Köksal, Sema, "Ticarileşen Gecekondu ve Kent Yöneticileri", *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Kıray'a Armağan Sayısı*, c. VII, sy. 1-2, s. 260-276.
- Kuzu, Aylin, "Urban Redevelopment Approaches for the Squatter Areas Within a Changing Context of Urban Planning Case Study Ankara: Geçer Urban Redevelopment Project", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1997.
- Mangır, M. ve Y. Aktaş, *Gecekondu Gençliğinde Boş Zaman Etkinlikleri*, Ankara: AÜ ZF Yayını, No:1268, 1992.
- Odabaş, Aysel, "Ankara Kenti Gecekondu Yerleşim Bölgelerinde Açık Yeşil Alan İlişkileri Bu Yüzden Karşılaşılan Sorunlar ve Keçiören Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 1990.
- Onat, Ümit, "Gecekondu Kadınının Kente Özgü Düşünce ve Davranışlar Geliştirme Süreci", Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- Onat, Ümit, *Gecekondu Kadınının Kente Özgü Düşünce ve Davranışlar Geliştirme Süreci*, Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, 1993.
- Ongun, M. Tuba (ed.), *Anadolu'da Hızla Sanayileşen Kentler: Kahramanmaraş Örneği*, Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu, 1999.
- Ortaboşan, Şule, "Gecekondu Bölgelerinde Ev Kadınlarına Yönelik Tüketici Eğitim Programı Kapsamının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1999.
- Öğretmen, İbrahim, *Ankara'da 158 Gecekondu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, no. 51-69, 1957.

- Ökdem, Şeyda, “Gecekondu Bölgesinde Yaşayan Kadınların Karşılaştıkları Krize Neden Olabilecek Yaşam Olaylarının Saptanması ve Ruhsal Belirtilerinin Değerlendirilmesi”, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 1997.
- Özar, Ş., “Kentsel Kayıtdışı Kesimde İstihdam Sorununa Yaklaşımlar ve Bir Ön Saha Çalışması”, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Gelişme Dergisi*, 1996, c. XXIII, sy. 4.
- Özer, İnan, “Türkiye’de Gecekondu Olgusu ve Özellikleri”, *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1984, sy. 2.
- Öztürün, Binnur, “Ankara Gecekondu Bölgelerinde Yaşayan Ailelerin Ekonomik Problemleri Üzerinde Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1995.
- Saran, Nephana, “İstanbul’da Gecekondu Problemi”, E. Tümertekin, F. Mansur ve P. Benedict, *Türkiye Coğrafisi ve Sosyal Araştırmalar*, İstanbul, 1971.
- Sevgi, Cezmi, *Kentleşme Sürecinde İzmir ve Gecekondular*, İzmir: Konak Belediyesi, 1988.
- Sevinç, Bekir, “Sosyo-kültürel Değişim Sürecinde 1950 Sonrası On Türk Romanında Göç ve Gecekondu”, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Şen, N., *Plan ve Yapı Bakımından Gültepe, Kuştepe, Harmantepe, Çağlayan ve Zeytinburnu Gecekondularının İncelenmesi*, İstanbul, 1966.
- Şenyapılı, Tansı, “A New Component in Metropolitan Areas: Gecekondu Women”, Nermine Abadan-Unat (der.), *Women in Turkish Society*, Leiden: E. J. Brill, 1981.
- Şenyapılı, Tansı, *Gecekondu: Çevre İşçilerin Mekânı*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını, 1981.
- Şenyapılı, Tansı, “Economic Change and the Gecekondu Family”, Çiğdem Kağıtçıbaşı (der.), *Sex Roles, Family and Community in Turkey*, Bloomington, IN.: Indiana University Press, 1982.
- Şenyapılı, Tansı, *Ankara Gecekondularının Ekonomik Profili, Kentsel Bütünleşme, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Yayını*, 1982.
- Şenyapılı, Tansı, *Ankara Kentinde Gecekondu Gelişimi: 1923-1960*, Ankara: Batıkent Konut Üretim Kooperatifleri Birliği, 1985.
- Şenyapılı, Tansı, “Planlama Açısından Gecekondu Olgusunda Mekansal Öğelerin Etkisi: Örnek Alan, İstanbul-Kahire”, *Toplum ve Bilim*, 1990, sy. 48-49, s. 187-199.
- Şenyapılı, Tansı, “A New Stage of Gecekondu Housing in Istanbul”, *Development of Istanbul Metropolitan Area and Low Cost Housing*, İstanbul: İstanbul Turkish Social Science Association, Municipality of Greater İstanbul ve IULA-EMME Publication, 1992.
- Şenyapılı, Tansı, *1980 Sonrasında Ruhsatsız Konut Yapımı*, Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Konut Araştırmaları Dizisi: 8, Ankara, 1996.
- Şenyapılı, Tansı, “Cumhuriyetin 75. yılı, Gecekondunun 50. yılı”, Yıldız Sey (der.), *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.
- Şenyapılı, Tansı, “Enformel Sektör: Devingenlikten Durağanlığa/Gecekondulaşmadan Apartmanlaşmaya”, A. Halis Akder ve Murat Güvenç (ed.), *Devlet Reformu, Yoksulluk: Bölgesel Gelişme ve Yoksulluk, Kent Yoksulluğu*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, 2000.

- Şenyapılı, Tansı, *“Baraka”dan Gecekonduya Ankara’da Kentsel Mekânın Dönüşümü: 1923-1960*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Tapan, Mete, “Kaçak Yapılaşma ve Gecekondu”, *İstanbul*, 1994, sy. 11, s. 55-57.
- Tekeli, İlhan, “Gecekondu Planlama ve Sorunları”, *Mimarlık Semineri*, Ankara: Mimarlar Odası Yayını, 1970.
- Tekeli, İlhan, Y. Gülöksüz ve T. Okyay, *Gecekondu, Dolmuşlu, İşportalı Şehir*, İstanbul, 1976.
- Temren, Belkız, “Yıldız Gecekondu Ailelerine Genel Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1995, c. XXXVII, sy. 2.
- Tankut, G., “Ankara’da Gecekondu Problemi ve Akdere Mahallesi”, (teksir), Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1968.
- Tok, Neslihan, “A Critical Approach to Gecekondu Studies in Turkey with a Reference to the Modernization Theory”, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Tuna, Orhan, *İstanbul Gecekondu Ölleme Bölgeleri Araştırması*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, no. 391, 1977.
- Tutan, Hızır, “Türkiye’de Gecekondu Sorunu”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Tüfekçioğlu, Hayati ve Ayşen Şatıroğlu, “İstanbul’da Enformel Yerleşim Bölgelerine Bir Örnek”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, 2004, III. dizi, sy. 8, s. 59-66.
- TÜBİTAK-YAE, *Gecekondu ve Gecekondu Ölleme Bölgelerinde Konutların İyileştirilmesi*, Ankara: TÜBİTAK YAE, Rapor no. h 22, 1984.
- Uğur, Naci, “Gecekondularda Suç ve Suçluluk: Ankara Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1986.
- Ulukaya, İ. Ertan, *Antalya’da Kentleşme ve Gecekondu Sorunu*, İstanbul, 1979.
- Uysal, Yıldız, “Çarpık Kentleşmenin İlegal Yüzü”, *İstanbul*, 1994, sy. 11, s. 71-74.
- Üstün, Metin Zafer, “Kentleşme Sürecinde Gecekondu Oluşumları ve Fikirtepe Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1995.
- Wedel, Heidi, *Siyaset ve Cinsiyet: İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal Katılımı*, İstanbul: Metis Yayınları, 2001.
- Yalçın, Özen, “Konut ve Konut İçi Mekansal ve Anlamsal Bölünmenin Dielektrik Analiz Modeli, Örnek: Gecekondu Yerleşimleri”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1998.
- Yasa, İbrahim, *Ankara’da Gecekondu Aileleri*, Ankara: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, 1966.
- Yasa, İbrahim, “Gecekondu Topluluklarında İş-Güç Çeşitleri ve Ekonomik Düzen”, *Sevizinci İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları*, Ankara: İskân ve Şehircilik Derneği Yayınları, no. 3, 1966.
- Yasa, İbrahim, “Gecekondu Ailesi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Aralık 1970, sy. 25.
- Yavuz [Töre], Candan, “Some Hints for Improvement Alternatives of “Gecekondu” Case Study: Altındağ”, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1992.

- Yavuz, Fehmi, “Önsöz”, İbrahim Öğretmen, *Ankara’da 158 Gecekondu*, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, no. 69-51, 1957.
- Yavuz, Fehmi, “Gecekondu Konusu”, *Dördüncü İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları*, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, no. 119-101, 1961.
- Yayla, Y., *Şehir Planlamasının Başlıca Hukuki Meseleleri ve İstanbul Örneği*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi yayını no. 2098, 1975.
- Yener [Alataş], Zerrin, “Analysis and Evaluation of the Improvement Plans and the Relevant Model Developed Within the Context of the Çukurova Urban Development Project: Determination of its Replicability in Other Similar Problem Areas”, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1991.
- Yörükân, Ayda, *İzmir Gecekonduları*, Ankara: İmar ve İskan Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü, 1966.
- Yörükân, Ayda, *Gecekondu ile İlgili Rapor*, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977), Konut Özel İhtisas Komisyonu için hazırlanmış rapor, 1971.
- Yörükân, Ayda ve Turhan, *Gecekondu Bölgelerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri*, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, 1968.
- Yurdseven, Cem, “Bir Gecekondu İyileştirme Stratejisi Olarak Katılım: Trabzon Zafer Mahallesinde Bir Örnek Çalışma”, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1993.
- Zadil, Ekmel, “İstanbul Mesken Meseleleri ve Gecekondu”, *İçtimai Siyaset Konferansları*, c. II, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü, 1949.

On the Studies of Urbanization and Squatter Houses (*Gecekondu*) in the Republican Period

Alim ARLI

Abstract

This paper is a review of the literature on the processes of urbanization in Turkey in the period of 1923-2005. The studies on the cities which are the major spaces in the modernization efforts in the Republican Era constitute a major part of Turkish social sciences. This paper introduces the substantial ones among these studies and gives a detailed bibliography at the end. The historical line in urbanization process has been explained in the specific context of Anatolia. In the review part of this paper, scholars who were the major contributors in the foundational stage of the urban studies and contributed to that process in a prominent way have been evaluated. The basic works of the scholars from a variety of disciplines have been included. One of the crucial dimensions of the urbanization studies has been the question of *squatter house* after 1950. The formation of informal housing spaces which deeply influenced the urbanization processes of non-Western societies generated the question of squatter houses

as a single topic for research. Squatter houses literature basically focuses on large cities and especially Istanbul, Ankara and Izmir. For that reason, bibliography has been divided into two parts at the end. This paper seeks to argue the main trends in urban studies and in the literature.

Keywords: Turkey, Urbanization, Squatter House, Modernization, Social Transformation

Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Şehirleşme ve Gecekondu Araştırmaları

Alim ARLI

Özet

Bu çalışmada, 1923-2005 yılları arasında Türkiye’nin şehirleşme süreçlerinin bibliyografik bir değerlendirmesi yapılmaktadır. Cumhuriyet dönemi modernleşme hareketlerinin temel alanı olan şehirlerle ilgili çalışmalar, Türk sosyal bilimlerinin önemli bir yekûnunu tutmaktadır. Bu bibliyografik çalışmada, bu çalışmalar içinde etkili olan eserler tanıtılmakta ve bunların ayrıntılı bir dökümü çalışmanın sonunda verilmektedir. Ayrıca şehirleşme sürecinin tarihsel çizgisi Anadolu coğrafyası özelinde özetlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın tanıtım kısmında, şehirleşme çalışmalarının kuruluşunda emek veren ve bu sürece ciddi akademik katkılar yapan bilim adamları merkeze alınmıştır. Farklı disiplinlerden şehircilik çalışmalarına katkı yapan temel isimlerin başlıca eserleri dikkate alınmıştır. Şehirleşme araştırmalarının 1950’den sonraki en önemli boyutlarından birisi ise *gecekondu* sorunu olmuştur. Batı-dışı toplumların şehirleşme süreçlerini derinden etkileyen enformel konut alanlarının oluşumu müstakil bir konu olarak gecekondulaşmayı da doğurmuştur. Gecekondu literatürü İstanbul, Ankara ve İzmir başta olmak üzere çoğunlukla büyük şehirlerde yapılan araştırmaları ihtiva etmektedir. Bu açıdan metnin sonuna eklenen literatür, şehirleşme ve gecekondu başlıkları altında ikili olarak tasnif edilmiştir. Bu çalışma, şehircilik alanının genel hatlarını tartışma ve bibliyografik gelişimini seçici olarak sunma amacı taşımaktadır.

Anahtar Sözcükler: Türkiye, Şehirleşme, Gecekondu, Modernleşme, Sosyal Dönüşüm.